

2. Překlad

Text básně je graficky upraven do čtyřverší, jimž jsou přiřazena pořadová čísla (včetně čtyřverší zachovaných neúplně). Zcela ztraceným čtyřverším pořadová čísla nepřirazuji. V hranatých závorkách jsou uvedena čísla folií v originále rukopisu.

1. Chvála Čojdži Odsera (1-4)

[1] - ztraceno

[2r]

1.

...

*amitan-a*¹⁰⁹ *nom-un qurim-i tügegči:*
*aldar-tu boyda Čoski Odser-e:*¹¹⁰
aly-a-ban qamtudqaju sögüdümüi bi:

...

Slovutnému pánu Čojdži Odserovi,
poskytujícímu lidem hodokvas učení,
se sepjatýma rukama se klaním.

2.

*γayiqamsiy naran-u gerel*¹¹¹ *inü:*
qamuy жүг-түр күртен атала:

109 *amitan* - „bytot“. Může sice označovat všechny druhy existence, zpravidla se však v klasické literární mongolštině používá ve významu „lidé“.

110 *Čoski Odser* - tib. *Chos kyi 'Od zer*, mongolská výslovnost se v mongolském písmu zapisuje jako *Čoyiji Odser*. V rukopise *Rasiyan-u qumq-a* nejčastější podoba *Čoski Odser* (2r/2, 13r/9, 14r/11, 18r/25, 22r/20, 33r/25, 33v/13) patrně napodobuje transliteraci tibetského písma. Bližší standardní mongolské transliteraci (*Čowaki kiyi owad zar*) je jedenkrát zaznamenaná podoba *Čowaki Od[ser]* (32r/29). Mongolskou výslovností je ovlivněna podoba *Čoyiki Odser* (14r/17, 33r/11).

111 *naran-u gerel* - „světlo slunce“. Buddha a další velké postavy buddhismu jsou často přirovnávány ke světlu slunce. Např. v *Oyin-i sayitur geyigülügči neretü šastir orusiba OS. 001: γayiqamsiy nigülesüg či tere naran / γangγ-a ömürigüldegsen kümüd čečeg / γar-un alyaban orui deger-e / qamuy-ača kündülen mörgüjü bir-ün:: „Tomu slunci - podivuhodnému slitovníkovi - s největší úctou se klaním a u hlavy spínám ruce jako suchem sevřené korunní lístky květu *kumudy*.“ (Šongqur 2013: 47).*

qarangqui nüken-i¹¹² geyigülküi-dür:
yal-un gere-yi¹¹³ keregleküi metü:

Podivuhodný sluneční jas
 do všech stran proniká,
 zatímco pro osvětlení temné díry
 hořící pochodeň se užívá.

3.
degedü boydas-un jarliy inü:
tegsi bögüdede kürten atala:
qaraču bükü čiql oyutan-i:¹¹⁴
temdegtey-e uqayulqui-yin tulada:

Stejně tak učení nejvyšších světců
 proniká ke všem bez rozdílu,
 zatímco [já] pro zřetelné poučení
 všech prostáků omezeného rozumu,

4.
erdem-tü tede degedü boyda-da:
erdini suu-dur inü sögüdčü bürün:
edüi tedüi oyun-i činegeber:
ende quriyan ögülesügei bi::

kleče před vznešenými světci
 a jejich skvělými schopnostmi,
 podle možností svého chabého rozumu
 zde stručně [jejich naučení] přednesu.

112 *qarangqui nüken* – „temná díra“. Svět je přirovnáván k temné díře.

113 *gere, ger-e* – „pochodeň“. *Qulusun modun-u čuyudasu-yi görün urtu kijü söni yabuqui-dur sitayaqui-yi anu ger-e kememüi: jiči qayurai buryasu toyibang-i baylan uyaju yal sitayaju egün-ü genel-dür söni yul-dur jıyasu seregeten görügeleküi-yi ger-e geretemüi kememüi* „Plátky bambusového dřeva se spletou do délky a při nočním vycházení se zapalují, nazývá se to *ger-e* (pochodeň)“ (*Qorin nigetü tayilburi toli 1977: 457*).

114 *čiql oyutan* – vyskytuje se v *Sayin üge-tü erdeni-yin sang neretü šastir, III bülüg, silüg 84: čiql oyutan olan taqi bolbasu: (Jaγunnasutu – Sečenčoytu 1989: 326)* „Ačkoli jsou lidé prostého rozumu mnozí, ...“ (*Even if the simple-minded are numerous, ... Bossom 1969: 217*).

2. Předmluva (5-8)

5.

*erdini kümün-ü törül-i oluyad:
ene ba qoyitus-un qoyar üiles-i:
endegürel-ügei medesügei kemegčid:
egün-dür čikiben ögčü sonusuytun:*

Vy, kdo vzácný úděl zrodit se jako lidé jste získali,
a přejete si bez omylu porozumět,
jak se to má s činy současného života a životů příštích,
s nastraženými ušima poslouchejte.

6.

*üiles-i yerü quriyabasu ele:
ürgülji jiryalang-yi [2v] olyuyuluyči:
ünen [...] törü kiged.¹¹⁵
oyun-u yirtinčü [-yin]¹¹⁶ üiles qoyar bolai:.*

Shrneme-li stručně povahu lidského konání,
tak je dvojí, které neustále přináší štěstí:
řád pravé Nauky (?) (úroveň Nauky či náboženství)
a jednání rozumných lidí (úroveň světská).¹¹⁷

7.

*uduriyulsun manglai burqan baysi:
oltuju oruyuluyči¹¹⁸ udq-a-i inü:*

115 Ve třetí verši je poničena spodní část sloupce, za slovo *ünen* je možno podle kontextu doplnit např. *ünen nom-un törü* nebo *ünen qan-u törü* aj. Předpokládám, že verš hovoří o řádu Nauky, rekonstruuji jej tedy *ünen nom-un törü* nebo *ünen šasin-u törü*.

116 Výraz *oyun yirtinčü* má obdobu ve 114. sloce, kde se hovoří o *oyun yirtinčü-dekin* „rozumní lidé“.

117 Podle dalšího významu slovesa *quriyaqu* – shromažďovat lze sloce porozumět také následovně: „Kdokoli chce nahromadit dobré skutky (a zásluhy z nich plynoucí), / [shromažďuje] skutky dvou [druhů], [z nichž obojí] poskytují neustálé štěstí, [a jsou to skutky vycházející z] řádu pravé Nauky (?) a [skutky] rozumných lidí.“

118 *oltuju oruyuluyči* – tato slova jsou v rukopise částečně poškozena. Zvláště čtení slova *oltuju* je nejisté (možné je i čtení *oldum/oltum*, které však gramaticky nesedí v kontextu věty). Je možné, že i pisář rukopisu si nebyl jist přesným zněním opisované předlohy. Mongolská buddhistická filosofie rozlišuje návodný, „provizorní“ význam či smysl (*inayungki udq-a*, také *uduridqu udq-a*, *inayungki ünen* – „conventional truth“ Sárközi 1995: 440, No. 6545. Srov. také *inayunki medekü(i)* – „cognition of relative truth“ Ibid. 98, No. 1237) určený k prvotnímu vysvětlení určeném pro začátečníky te-

*urid nomlayad tegünü qoyina:
ünen udq-a-yi üjügülügsen metü:*

Tak jako nejpřednější z vůdců učitel Buddha,
nejprve návodný smysl učení vysvětlil
a teprve poté
ukázal jeho pravý smysl,

8.
*egenegte orčilang-tur sinuqayiraysad:¹¹⁹
ede amitan-i¹²⁰ oltuquyin¹²¹ tula
edüi tedüi yirtinčü-yin üiles-i
ende urid ögöl[sügei] bi::*

abych přivedl k pochopení všechny bytosti
neustále kolotající ve světě žádostivosti,
nejprve zde krátce vyložím,
jak se to má s řádem tohoto světa.

-
- prve se seznamující s buddhistickým učním a zohledňující jejich schopnosti daný předmět pochopit. Pro pokročilé je však určená skutečná interpretace, tzv. „pravý smysl“ (*ünemleküi udq-a*, zde *ünen udq-a*; *ünemleküi-yin ünen* – „supreme truth“ Sárközi 1995: 440, No. 6544). Také autor *Rasiyan-u qumq-a* nejprve pohovoří o světských záležitostech (*yirtinčü-yin üiles*), totiž jak by se měl každý člověk podle svého postavení ve společnosti správně chovat, a teprve poté pojedná o náboženských otázkách. Považují proto sloveso *oltu-* za archaický pasivní tvar, který vztahují také k současnému slovesu *olda-* ve významu „nalézt; pochopit, uvědomit si“; případně *olda-* (*олдох*) ve významu „milostivě napomenout, poučit“ (“өршөөн хүмүүжүүлэх”; např. *олдон засах* – „milostivě napravit“ *Монгол хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар толь* 2008: III, 1481).
- 119 *orčilang-tur sinuqayiraysad* – „lidé ve světě [zmítání] žádostivosti“: znamená všichni lidé bez výjimky.
- 120 *ede amitan* – „různé bytosti“: poukazuje se na neustálý koloběh zrozování se v šesti druzích bytí (*jiryuyan jüil-ün qamuy amitan*).
- 121 *oltuqui* – na základě předchozí sloky považují za pravděpodobný význam „přivést k poznání > napravit, zachránit, spasit“: „Abych přivedl k poznání/zachránil všechny bytosti (=lidi) neustále kolotající ve světě žádostivosti.“ (viz slovní spojení *олдон засах* – „milostivě napravit“ (viz poznámka k 7. sloce). V základním významu *oltuqui* znamená „nacházet, získávat“, byl by proto možný i překlad: „Protože všichni lidé ve světě / rodí se neustále jako bytosti různých [podob], ...“

3. O světském řádu (9-220)

3.1. O povahách a způsobech chování (9-55)

3.1.1. O povahách ušlechtilých lidí (9-35)

9.

*amitan-u aburi ü[iles] inü
asuru olan bükü-yin
ab alin-i ögülen yakin čidaqu
ali keregten-i quriyan ögülebesü*

Jak bych mohl pojednat
o všech z přemnohých lidských povah a jednání,
proto zde povyprávím
jen o těch nejdůležitějších:

10.

*aburi yabudal-i ögüleküi ba
adalidqan üliger-iyer uqayulqui kiged
ary-a-bar nayiralduqui yurban-ača
angq-a uridu-yi eyin uqaydaqui*

Jaké jsou [typy] povah a [způsoby] jednání,
jaké plyne poučení z podobenství,
a jakými cestami dosahovat souladu [s druhými lidmi].
K tomu prvnímu je třeba uvědomit si, že

11.

*burqan-u qutuy-un tula amiban
busud-un tusa-yin tula beyeben ba:
büü qayiryasuyai kemen sedkibesü:
buyan-tan boydas-un törü bolai:.*

kdo smýšlí tak, že pro buddhovství neželí života
a kvůli druhým
nelituje svého těla,
[takový jedná] dle zákona blahorodných světců.

12.

aman aldaju baysi-dača ün-en-iyer abuy-san:

*anggida tonilqui-yin sanwar-i¹²² inü: [3r]
amin-luy-a-ban qolbaju sakibasü:
ariyun šayšabad-tan-u törü bolai::*

Zákonem mravného [mnicha] je
celým životem dodržovat
řád oprostění se [od pozemských věcí],
k němuž zavázal se, když učiteli slib upřímně skládal.

13.
*degere-ügei tarni-yin tangyariy-i
degedü blam-a-yuyan jarliy-iyar sakiyad:
tegüs qoyar jerge-yi¹²³ bisilyabasu¹²⁴ ele
tegüni tarniči kemegdeküi:*

Ten, kdo dbá nejvyšších tantrických slibů
z příkazu nejvyššího učitele
a podle dvou dokonalých stupňů medituje,
ten nazývá se tantrikem.

14.
*ariyun siluyun yabudal-iyar:
arban buyan-tu üiles-i¹²⁵ abču:*

-
- 122 *sanwar* – skr. *saṃvara*, „mnišský řád, pravidla chování, náboženský zákon“.
- 123 *tegüs qoyar jerge* – „dva stupně na cestě k osvícení“: *egüskekü jerge*, tib. *bskyed rim*, „stupeň vytváření“, *tegüskekü jerge*, tib. *rdzogs rim*, „stupeň završení“.
- 124 *bisilyal* – skr. *bhāvanā*, tib. *sgom pa*, „meditace“.
- 125 *arban buyan-tu üiles* – „desatero dobrých způsobů jednání“ (také *arban buyan-tu üilen-ün* (!) *mör-ün ner-e anu*, tib. *dge ba bcu'i las kyi /lam gyi/ ming la*) je rozděleno do tří podkategorií:
1. *bey-e-yin sayin yabudal* (skr. *kāyasucaritam*, tib. *lus kyi legs par spyod pa*) – „správné chování těla“ (“good actions of the body”):
amin tasulqu tebcikü (skr. *prāṇātipātād viratiḥ*, tib. *srog gcod pa spong ba*) – „zdržet se ukřacování života“ (“to refuse taking somebody’s life”)
ese öggüsen abqu-yi tebcikü (skr. *adattādānād viratiḥ*, tib. *ma byin par len pa spong ba*) – „zdržet se braní toho, co nebylo dáno; nesnažit se získat to, co nebylo dáno“ (“to refuse taking anything which has not been given”)
buruyu quričan tačiyaqu tebciküi (skr. *kāmamithyācārād viratiḥ*, tib. *’dod pa la log par g-yem pa spong ba*) – „vystříhat se touhy a závisti“ (“to refuse sinful lust”)
 2. *kelen-ü sayin yabudal* (skr. *vāksucaritam*, tib. *ngag gi legs par spyod pa*) – „správné chování jazyka“ (“good actions of speech”):
qudal ügüleküi tebciküi (skr. *mṛṣāvādāt prativiratiḥ*, tib. *brdzun du smra ba spong ba*) – „vystríhat se lži“ (“to refuse telling lies”)

aburita ün-en-iyer üiledbesü
aldartan nom-ud-un yabudal bolai::

S čistotou a přímostí
vždy opravdově dodržovat
desatero dobrých způsobů jednání,
to je chození podle svatého řádu.

15.

qamuy üilesi bilig-iyer onuyad:
qatayujil kičiyel tuyil-tur kürgejü:
qayarqay-a¹²⁶ erdem-üd-i tegüskebesü:
yayiqamsiy merged-üd yosun anu bolai::

Rozumem proniknout [podstatu] veškerého konání
a s pomocí vrcholné vytrvalosti a píce

siregün üge ügüleküi tebciküi (skr. *pāruṣyāt prativiratiḥ*, tib. *rshig rtsub por smra ba spong ba*) – „zdržet se příkrých slov“ (“to refuse abusive language”)

qob ügüleküi tebciküi (skr. *paiṣunyāt prativiratiḥ*, tib. *phra mar smra ba spong ba*) – „vystříhat se pomluv“ (“to refuse slander”)

olkiqui üge tebciküi (*čalayai-yi tebciküi*) (skr. *saṃbhinnapralāpāt prativiratiḥ*, tib. *tshig bkyaḥ pa spong ba*) – „zdržet se žvanění/klepů/pomluv“ (“to refuse gossip”)

3. *sedkil-ün sayin yabudal* (*üülen*) (skr. *manaḥsucaritam*, tib. *yid kyi legs par spyod pa*) – „správné jednání myslí“ (“good actions of the mind”)

qobdüy sedkil-i tebciküi (*qomuyaljal-i tebciküi*) (skr. *abhidhyāyāḥ prativiratiḥ*, tib. *brnab sems spong ba*) – „vyvarovat se chamtivosti“ (“to refuse greediness”)

qour-tu sedkil-i tebciküi (skr. *vyāpādāt prativiratiḥ*, tib. *gnod sems spong ba*) – „vyvarovat se zákeřných myšlenek“ (“to refuse evil thoughts”)

buruyu üjel-i tebciküi (skr. *mithyādrṣṭeḥ prativiratiḥ*, tib. *log par lta ba spong ba*) – „vystříhat se špatného názoru – bludařství“ (tj. držet se buddhistické ortodoxie) (“to refuse wrong ideas”) (mongolské, sanskrtské a tibetské termíny podle Mahāvuyutpatti 1989: 93–94; anglické termíny podle Sárközy 1995: 141–142, No. 1685–1698).

126 *qayarqay-a* – výraz v pozdějších klasických textech nepřiliš obvyklý. Podle kontextu *Rasiyan-u qumq-a* i jiných preklasických textů je hlavním významem „jasně, zřetelně, dopodrobna“. V úvodu hymnu na bohyni Mahākālī složeném Čojdži Odserem stojí *Qamuy-a yayiqayuluysan erdem-i činu / qayarqay-a qolban maytasuyai* „Veškeré tvé podivuhodné ctnosti budu dopodrobna vychvalovat těmito verši.“ Podobně v Čojdži Odserově překladu sútry *Pañcarakṣā* z roku 1308 se praví *Qamuy amitan ebedčin ada todqur anu / qayarqay-a qočurli ügegüy-e arilaju aliba* „Co nejdokonaleji a v úplnosti ničí nemoci, zlé bytosti a démony [škodící] všem bytostem“ (Heissig 1976: 262). Výraz *qayarqay-a* se často objevuje v souvislosti s Čojdži Odserem nebo jeho spisy (v *Rasiyan-u qumq-a* sloka 118, 216; ve sloce 99 ve spojení se Šántidévou) v postavení připomínajícím přívlastek. Doc. Lubsangdorji vysvětluje, že Čojdži Odser svou učeností převyšil ostatní natolik, že mezi ním a ostatními lidmi je velká mezera *qayarqai*.

dosáhnout dokonalého a úplného vědění,
to je metoda podivuhodných mudrců.

16.

*üiled-ün baraysan-i jasan čidayad.
üiledüge-edüi-yi uytun medejü
üge-ber ülijü üilesi onubasu
üinen sečed-ün aburi kemegdeyü:*

Přesně vystihnout skutečnost skrze podobenství tak,
že dokáže napravit činy vykonané
a předvídat činy dosud nevykonané,
to je vlastnost opravdu moudrých.

17.

*čingda joriysan sayin üile
čilayun-dur čabčigsan bičig metü
činadus-a ülü borjiydaqu bolbasu:
čing joriy-tan-u törü anu bolai:*

Mít odhodlání k dobrým činům
pevné jako nápis vytesaný v kameni,
a nepoddát se protivníkům,
to je způsob odvážných.

18.

*aq-a yekesi kündülen [3v] degejileged:
ali öčügüked-i asaran tejiyejü:
aburita qour-ügei ayaşilabasu:
ariyun siluyun aburitan kemegdeyü:*

Kdo vždy slušný je a druhým nikdy neublíží,
k starším a nadřízeným úctu chová,
starostlivě o malé a slabé pečuje,
toť člověk povahy čisté, přímé.

19.

*onuy-a edügüy-e ülü ögüleged:
ögülen barabasu dabaqu-ügei:
ulam jisur-i ülü sinuqayirayčid-i
üinen töbsin ayaşitan kemeyü:*

Takové, kteří nemluví, dokud věc řádně nepochopí,
od již vyřčeného se neuchylují
a netouží po nečestném zisku,
ty lze nazvat rozmyslnými [lidmi].

20.

*jusur aburitan-i dayisun metü tebčijü.
jüb yabudal-tan-i sadun metü sedkiged
jögelen üge-ber jüb ögülegčid-i
jüg sijir sedkil-ten kemen uqaydaqui:*

Pravdomluvné vlídné lidi,
již se podlézavých střeží coby nepřátel,
správně jednající za přátele považují,
za upřímné lidi ty je třeba mít.

21.

*öberün erdem-iyen nisün¹²⁷ yabuju:
ulam nemege¹²⁸ busud-un erdem-i:
ügeber tungqaju dayurisayčid-i
ülemji sedkil-ten arad kemegdeyü:*

Ti, kdo vlastní moudrost skrývají,
ale spíše moudrosti ostatních
slovy veřejně hlásají,
nazváni budou velkomyslnými lidmi.

22.

madaydabasu¹²⁹ (!) ödter ülü bayasun:

127 *nisün* – pravděpodobně opisovačská chyba namísto *niyun*. *Sayin üge-tü erdeni-yin sang neretü šastir*, IV *büliüg, silüg* 103: *merged erdem-iyen dotura niyuyu*: „Moudří ukrývají svou moudrost uvnitř“ (Jaγunnasutu – Sečenčoytu 1989: 330).

128 *ulam nemege* – buď se jedná o foneticky pozměněný zápis slovesa *emiye*- „obávat se, mít strach“ (v takovém případě by se hodilo přeložit: „s opatrností/s bázní hlásají moudrosti ostatních“) nebo pravděpodobněji sloveso *neme-* (*nemege*) „přidat, rozmnožit“.

129 *madaydabasu* – chyba opisovače namísto *maytaydabasu*. Srovnej obdobnou sloku v *Sayin üge-tü erdeni-yin sang neretü šastir (Subhāšitaratnani-dhi)*, II *büliüg, silüg* 54:
*maytaysan-iyar ber ülü bayasun:
dorumjilaydabasu ber ülü kü mayulan:
öber-ün erdem-iyen sayitur abasu ele:
sayid boydas-un belge anu bolai:* (Jaγunnasutu – Sečenčoytu 1989: 193)

mayusiya(+da+)basu tedüi ülü qorusun:
masi onuqui-bar ünen-i olbasu:
mančiju seregči gün aburitan kemeyü:

Kdo hned se neraduje, když ho chválí
 a ani trochu neurazí se, když pomlouván je,
 ten, kdo přesným porozuměním pravdu nalezne,
 toť obezřetný člověk pevného charakteru.¹³⁰

23.
qatayu jasay-iyar buruyutan-i¹³¹ [4r] kesegejü¹³²
qayiralaqui soyurqal-iyar irgen-i asarayad:
qamuy-i engke törü-dür: oruyulbasu:
qan kümün-i yabudal anu kemegdeyü:

Provinilé po právu tvrdě trestat,
 o lid s láskou a milosrdenstvím pečovat
 a podříditi tak všechny harmonické vládě,
 to se nazývá chování vládce.¹³³

„Neradovat se, ani když je chválen,
 neurazit se, ani když je obviňován,
 vésti si obezřetně podle vlastní ctnosti,
 to jsou znamení ušlechtilých a ctnostných.“

(“If one lives properly in one’s own virtue, not becoming happy at being praised, nor unhappy at having been abused, this is the mark of an excellent person.” Bosson 1969: 211; „Nejásat, když tě chválí někteří, netruchlit, když tě haní jiní, tvůj duch ať sám tvé skutky přeměří – tak žít, to světce svatým činí.“ Kolmaš – Štroblová 2006: 32).

130 Chiodo 2009: 280 překládá: „If someone finds the truth by reflecting thoroughly, / Not becoming happy quickly at being praised, / Not becoming angry immediately at having being blamed, / These are called those who are thoughtful and profoundly virtuous.“

131 *buruyutan* – odvozeno pomocí substantivizačního sufixu plurálu *-tan*: *buruyutan* „ti špatní“.

132 *kesegejü* – uvádí pouze Ковалевский (1844: 2457) se čtením *kesegeheku* a grafickou variantou *kečegekü* s významem „napravit, uvést na správnou cestu“. Tamtéž uvádí také odvozená substantiva *kesegehe* a *kesegejü*. Pravděpodobně souvisí se současným mongolským slovem *geskekü* (гэсгэх) stejného významu, které však jako samostatné heslo uvádí i Ковалевский (1844: 2458, *geskekü* – *gheskekü*).

133 Chiodo 2009: 278-279 překládá: „Punishing the guilty by means of severe laws, / He cares for the people by granting favours. / And if he adheres to all the principles of peace, / This should be called the conduct of the sovereign.“

24.

*ejen-tegen talali*¹³⁴ *inü bütüger-ün:*
edür söni törü-yi sinjilejü:
eteged buruyu ülü bolγayči bolbasu:
*erdini jayisang-ud*¹³⁵ *kemen nereyidtüyü:*

Ti, kdo plníce vůli pána
dnem i nocí dodržování zákona prověřují
a úchyvky a špatnosti nepřipouštějí,
nazývají se vzácnými dzajsangy správci.

25.

*ünen törü-ber*¹³⁶ *ulus irgen-i jasaju:*
ürgülji seren mančiqui sedkil-iyer:
edür söni nögčiyegči bolbasu:
ulusi jasayči noyad-un aburi bolai::

Spravovat lid podle pravého řádu
a dny i noci trávit
s neustálou bdělostí a pozorností,
toť vládnoucích pánů správné počínání.¹³⁷

26.

γayča sonusuysan-iyān ülü umartan
qayan-dayan durad-un čidayad:
*qaračus ulusun jayučii*¹³⁸ *bolbasu:*
qayan-u duradqalči kemen tegünü ögüleyü:

134 *talali* – písařská chyba namísto *tayalali* (resp. *tayalal-i*).

135 *jayisang* – hodnost užívaná od dynastie Jüan, odvozená od čínského titulu *caj-siang* 宰相. Přesný obsah této nižší hodnosti v době 15. a 16. století není znám, v Džúngarské říši v 17. a v 18. století se titul *jayisang* užíval pro správce *otogů*, administrativních jednotek shromažďujících přímé poddané vládce. *Jayisangové* v Džúngarském chanátu spravovali také *jisiy-a* (džasá) – majetky a poddané klášterů. (Гэрэлбадрах 2010: 67–68).

136 *ünen törü* – „pravý řád“. Pokud by aliterace nezavazovala ke čtení *ünen*, bylo by pravděpodobnější čtení *noyan törü*. V takovém případě by verš znamenal: „Spravovat lid způsobem šlechtetného vládce“.

137 Chiodo 2009: 276 překládá: „If one be one who passes day and night / always with a watchful and vigilant mind, / Governing the people, / It is the conduct of the lords who govern [their] people and territory.“

138 *qaračus ulusun jayučii* – Ve slově *jayučii* opisovač omylem napsal dvě „i“, správně *jayučii* – „dohazovač (při svatbě), prostředník“ (Ковалевский 1844: 2253), *jayučin kiy-a* –

Ten, kdo stojí jako prostředník mezi prostým lidem [a vládcem] tak,
že neopomene ani jedinou věc, již zaslechne,
a dokáže ji vládci připomenout,
ten se vládcův rádce nazývá.¹³⁹

27.

ünen qudal-i inü sinjilejü bürün:
*ükügüldeküi/ögügüldeküi*¹⁴⁰ *ba takin-i jobayaydaqun-i*
öberün öberün čay-iyar:
üiledbesü qayan-u jasad kemegdeyü:

Ten, kdo zkoumá pravdu a lež
a tresty smrti a další tělesné tresty
v pravý čas provádí,
ten je panovníkův dobrý správce.

28.

*uran sayin [4v] üges-iyer ildüjü*¹⁴¹ *bürün:*

„hodnostář císařské gardy podávající císaři hlášení ohledně mongolských záležitostí“ (Lessing 1960: 1215).

139 Chiodo 2009: 278 překládá: „Not forgetting what he alone has heard, / He can remember [this] for the Khan. / Should he act as an intermediary among the common people, / One shall call him adviser to the Khan.“

140 *ükügüldeküi/ögügüldeküi* - z jazykového hlediska je vhodnější čtení *ükügüldeküi* (možná je i transkripce *ükügülteküi*, pasivní tvar od kauzativního slovesa *ükügül* - „usmrtit, nechat umřít“). Význam však není zcela jasný. Alternativně je možné číst i jako *ögügüldeküi* („musí o tom promluvit“) a *ba-dakin* chápat jako spojení preklasického osobního zájmena *ba* (*bide*) se substantivizačním sufixem dativu-lokativu s významem „mezi námi“, úsek by poté znamenal: „činí o ní prohlášení a kdo v pravý čas jedná, když lid trpí“. Spojení *ba d/taki* se však v textu *Rasiyan-u qumq-a* objevuje několikrát a vždy ve významu „a navíc, k tomu ještě“ (např. 205. sloka: *umai-dur ba taki nilq-a-tur* - „v těle matky a opět v dětství“, 206. sloka: *öteljü ba taki nilqa čay-tur* - „ve stáří a také v raném mládí“). U slova *taki(n)* ve významu „také, opět, dokonce“ přijímám transkripci s iniciálou *t*- doloženou pro období střední mongolštiny také v Tajné kronice Mongolů (Kara 2009: 272). Moderní podoba slova má iniciálu *d*- (*дахин, дахиад, daxux*). V indexu uvádím i transkripční varianty s iniciálou *d*-.

141 Sloveso *ildükü* se v textu vyskytuje čtyřikrát (sloky 28, 47, 81, 114), avšak jeho přesný význam a etymologie nejsou jasné. Z kontextu (vyskytuje se ve spojeních *aryadan ildükü, ildün debsikü*) je zřejmé, že znamená „uhlazovat, uspokojovat, uklidňovat, usmiřovat, potírat“. Pravděpodobně nejbliže má slovo *ilbikü* stejných významů, které v moderním jazyce odpovídá slovu *илэх* („hladit“; srov. spojení *ilbin toquniyulqu* „usmířit, porazit (nepřítele)“, *ilbin jasaqu* „vládnout (jemnými metodami)“. Méně pravděpodobné jsou souvislosti se slovesy *ilaqu* - „odolat, zvítězit“ a *nilaqu* - „rozmazávat (do rovné plochy)“ (např. *jobulang ba mayu sedkil-i nilaqu* - „odstranit

öglige soyurqal-iyar ulam bayasqayad:
ürgülji nigen çay-iyar ayalıybasu:
ulus irgen-i quriyaqui-yin yosun bolai::

Kdo stále nepohnutě vede si tak,
že uhlazuje [situaci] umnými slovy,
rozdílením darů a milostí působí radost,
ten zná metodu, jak přivést k sobě lid.¹⁴²

29.

qutuy irügeri degere-eçe¹⁴³ yuyuju:
qubčiqi alban-i çay-iyar qubçıyad:
qotula-yi amuyulang-tur oruyulbasu:
quriyaysan ulusi jasaquyin yosun bolai::

Uvádět lid v pokoj tím,
že mu shora štěstí a požehnání vyprošuje
a přiměřené daně v pravý čas vybírá,
to je přístup, jímž se spravuje shromážděný lid.

30.

öçügüken-teki küçün-iyen öggügsed-i
ügeber uytun sayisiyaju bür-ün:
ünetü bolyaju ülemji asarabasu
ulam qoyitusi durasiyulqui-yin yosun bolai::

Těm z poddaných, kteří svou sílu věnovali [vládci],
udělit pochvalu, cenit si jich
a důkladně o ně pečovat,
toť způsob, jak povzbudit je k dalším činům.

utrpení a špatné úmysly“). Sloveso *ilikü* souvisí s kořenem *il(e/i)* – „1. (adj.) hladký, rovný, 2. (verb.) učinit hladkým, uhladit“.

142 Schopnost uhladit, uklidnit situaci mistrnou výřečností, stejně rozdávání dárků, které může hraničit s uplácením, je považováno za pozitivní vlastnost. Je pravděpodobné, že i na jiných místech vyjadřuje báseň odlišné etické akcenty, které jsou nám dnes cizí, ale v překladu se ztrácejí.

143 *degere-eçe* – doslova „shora“, může znamenat *tnгри-eçe* „z nebes“, stejně jako *burqan-ača* „od bohů, od buddhů“ apod. V ojratských dialektech označuje *degere* ovoo a souvisí bezprostředně s *tnгри*.

31.

*qayan-u jarliy tusqabasu ele
qalyar ilübčilejü¹⁴⁴ bütegen kičiyeged.
qatangyudqaysan alban-ıyan ese osaldabasu:
qaraču irgen-i anu yosun bolai::*

Bez pochybení a neochvějně svou službu koná
a jakmile vládce vydá příkaz,
dobrovolně se jej snaží jak se patří vyplnit,
tak se má chovat poddaný lid.

32.

*ünen sayid aburi törü anu
ülemji masi olan taki bögesü¹⁴⁵
öberün uqaysan oyun-u činegeber
öčüken quriyan ögülebei bi:*

Jsou rozličné a přemnohé
vlastnosti a chování lidí vpravdě šlechtných
a já jsem to stručně shrnul
měrou svého porozumění.

33.

*ügeber nom-i ögülegči toti metü
öber-ıyen üiledün yadan ... [5r] yayun kereg bögetele:
ünen üges-ıyer yayun kereg kemen:
uqayatan merged büü sonjiytun::*

144 *qalyar* – *qalayar* „každopádně, samosebou; dobrovolně, bez donucení“. *Qalayar: ayandayan* (Wangjil 1987: 336); *qalayar: erkebisı* (Šongqur 2013: 103). Лувсандорж (2014: 492) považuje význam „zajisté, určitě“ uvedený v mingských meziřádkových překladech Tajné kroniky Mongolů (čín. *pi-žan* 必然) a slovníku *Chua-i i-ju* 華夷譯語 (čín. *pi* 必) za nepřesný a překládá jej současným slovem *халшралаар/халшраад* („ostýchat se, vyhýbat se (něčemu nepříjemnému), nemoci se osmělit“). Zde pravděpodobně znamená *халшран бэрхиээх* „trpět obtížemi, mít nepříjemnosti, komplikovat se“, ale na rozdíl od současného významu vystupuje v kladném smyslu slova – „namáhat se, překonávat se“. Slovo *ilübčilekü* je archaickou variantou slova *ilegüčilekü* „dělat navíc, s nadbytkem, odevzdat nadbytečné“. Zde znamená, že správný poddaný má plnit příkazy vládce přesně podle jeho slov, případně i nad jeho očekávání.

145 *ülemji masi olan daki bögesü* – došlo k narušení přirozené syntaxe ve verši, běžné pořadí slov by bylo: *ülemji daki masi olan bögesü*.

Neposmívejte se mi, chytrí a mudrcové,
že pravdivá slova jsou k ničemu,
jako když papoušek nadarmo mluví slova zákona,
ale sám je neuvede v čin.

34.

*öber-yin ese ber üiledün čidabasu:*¹⁴⁶
ürgülji busud-i durad-un ödügöljü:
ünen-iyer bayasulčabasu buyan kürteyü kemen:
ögülegčid-ün manglai burqan nomlabai::

(Protože i) nejpřednější z kazatelů, Buddha, učil,
že kdo bude povzbuzovat a napomínat ostatní,
i když sám nebude konat,
bude-li to k vzájemnému prospěchu druhým, dosáhnou [společného] blaha.

3.1.2. O ničemných vlastnostech (35–55)

35.

*törü-yin sayid-un yabudal-i*¹⁴⁷ *anu*
toy-a-bar jergeber ögülen baraju:
tutar mayun-u aburi anu:
toyulqu ende quriyan ögülesügei:

Podle stavů jsem vypočetl
[příklady] šlechetného chování,
stručně zde ještě vypočítám
vlastnosti těch, kteří jsou ničemní.

36.

buyan-tan üiles-eče buruyutun tebčejü:
busud-da qour-i üiled-ün kičiyeged
busučar yabudal-i ayabar abuyčid-i

146 *ese ber üiledün čidabasu* – zdůrazňující modální částice *ber* může být libovolně postavena jak do pozice za zápornku *ese*, tak také za sloveso (*ese üiledün čidabasu ber*). Obdobně vystupuje v současném jazyce stejnovýznamová částice *ču/čü* (*yayu ču medekü ügei = yayu medekü čü ügei* „nic neví“).

147 *törü-yin sayid-un yabudal* – obvyklejší je přenesený význam „chování vysoce postavených, jednání vládních hodnostářů“, vzhledem k předcházejícímu kontextu však volím doslovný význam „chování těch, kteří jednají správně podle společenského řádu; šlechetné/ušlechtilé chování“.

*buruyu mör-tür oruysad*¹⁴⁸ *kemegdeyü:*

Ti, kdo se od dobrých skutků odchylují,
snaží se druhým uškodit
a ve svůj prospěch nepoctivé chování volí,
takoví nazvou se pobloudilci.

37.

sanwar-i kilyasun-u tedüiken ber:
sakiquy-a jegüdin-dür-ügei atala:
*sayid-un yamutu*¹⁴⁹ *qubčasun emüsügčid:*
samayu törü-yi erkilegčid kemeyü:

Kdo oděv hodnosti rádce oblékají
a přitom povinností za vlas nedbají,
ba ve snu na mysl jim nepřicházejí,
ti jsou rozvraceči řádu.

38.

tangyariy-yi ülü meden tarniči bolun:
*tabun rasiyan*¹⁵⁰ *kemen darasun miqan-i::* [5v]
tayalaqui törü-ber sinuqairayčid-i:
tamu-dur oduyči yosutan kemen uqaydaqui:

O tantricích, již slibů nedrží,
o nenasytých ovládaných touhou po víně a masu – „pateru nektarů“,
je třeba vzít na vědomí,
že nutně půjdou do pekel.

39.

*arban qara nigül-eče*¹⁵¹ *ülü ayuqu-i-ügei.*

148 *buruyu mör-tür oruysad* – „ti, kdo vstoupili na špatnou cestu“.

149 *yamutu* – „mající hodnost“. Viz právní příkazy na březové kůře z Charbuchyn balgasu: *Mečin jil-ün yeke čayaja* (rok 1620): 18. *yamu-tu kümün-dü yar kürbesü yurban yisü-tü qariyabasu nigen yisütü. nigen temegen ilegü ab.* „Kdo vztáhne ruku na hodnostáře, [budiž pokutován] třikrát devíti, pokud jej pohaní (slovy), [budiž pokutován jednou devíti] a navíc jedním velbloudem.“ (Пэрлээ 1973: 101).

150 *tabun rasiyan* – tib. *bdud rtsi lnga*, „patero nektarů“ jsou tzv. „vnitřní obětiny“ tantrických nauk: výkaly, moč, krev, maso, sperma. Zde se kriticky ukazuje na jejich užívání těmi, kteří nedosáhli dostatečné úrovně ve studiu a relevantních zasvěcení.

151 *arban qara nigül* – „deset černých hříčů“. Pravděpodobně se jedná o *buyan busu-yin*

amun-u tedüiken buyan-i ülü üiled-ün:
arban erkeber eremsin omurqayčid-i
ariyun nomčid-un dangqai¹⁵² kemegdeyü:

Ti, kdo se pyšný desaterou mocí
a deseti černých nectností vůbec se neděsí,
aniž by dobro velikosti zrna vykonali,
jsou hromotluky mezi „svatými učenci“.

40.
olan erdem-ün nere-yi anu medeged.
onča nigen-i ber tuyil-dur ese kürgesgen
uran nom-iyar qudal-i nayirayuluyčid-i.
onuyči merged-ün aday kemen uqaydaqui:

Kdo sepisují lži elegantním slohem,
ač různá umění jen podle jména znají,
však v žádném z nich do hloubky nepronikli,
ti hanbou chápacích učenců se zdají.

41.
ürgülji busud-i sonjiqui tayalayad:
önüge ögüleksen-iyen manayar borčiju:
ülü onun atala olan kelegčid-i:
üliküči sečed-ün ečüs kemegdeküi:

arban ner-e (tib. *mi dge ba bcu'i /las kyi lam gyi/ ming la*) „desatero neprospěšných skutků, deset skutků přinášejících zlou karmu/zlý osud“ (“names of the ten immoral actions”):

bey-e-yin yurban gem-tü yabudal (skr. *trīṇi kāyaduścaritāni*, tib. *lus kyi nyes par spyod pa gsum*) – „trojí zlé jednání těla“ (“three immoral actions of the body”),

kelen-ü dörben gem-tü yabudal (skr. *catvāri vāgduścaritāni*, tib. *ngag gi nyes par spyod pa bzhi*) – „čtveré zlé jednání jazyka“ (“four immoral actions of speech”),

sedkil-ün yurban gem-tü yabudal (skr. *trīṇi manoduścaritāni*, tib. *yid kyi nyes par spyod pa gsum*) – „trojí zlé jednání mysli“ (“three immoral actions of the mind”) (mongolské, sanskrtské a tibetské termíny podle Mahāvvyutpatti 1989: 93, anglické termíny podle Sárközy 1995: 141, No. 1682–1684).

152 *dangqai* – je možno číst i jako *tangqai* („hrubý, rozpustilý, pyšný, nadutý“). *Dangqai* znamená „prostý, hrubý“ a souvisí s obrazomalebým slovem *dangqar*, které vyvolává představu něčeho nevhodně velkého (např. příliš velké hlavy). Užívá se však také přeneseně v pozitivním smyslu, například o Čojdži Odserovi se praví, že byl *bilig-ün dangqai* „převeliký v moudrosti“. V tomto významu by zde mohlo být použito v satirickém významu „ti velikáni mezi učenci“.

Ač ničemu nerozumí, jsou mnohomluvní,
 stále se rádi druhým vysmívají,
 a co dnes prohlásí, to zítra nedodrží,
 jsou ostudou moudrých, již mluví v podobenstvích.

42.

*erdini sečen-i*¹⁵³ *qolada tebčiged:*
engke törü-eče ödter-ken uyidču:
*el ulus-iyān*¹⁵⁴ *jobayad askigči:*
egüni mayui qad-un aburi kemegdeküi:.

Tyran, co bičuje svůj lid,
 vznešené mudrce zdaleka přezírá,
 od pokojné vlády pak záhy upouští,
 takový je obraz zlých vládců.

43.

amabar törü-yi ögülegči bolju:
aryabar öberün üile-yi kičiyeged:
*adali yabudal-i*¹⁵⁵ *üjen yadaγad: [6r]*

153 sečen – „moudrý“, je možné také čtení *sajin* – „náboženství, Nauka“.

154 *el ulus* – velmi archaické párové slovo doložené ve staré turkičtině (*el uluš* – „государство, страна“, samostatné *el* se uvádí s významem „племенный союз, племенная организация; народ; государство“, podobný význam zachovávají i párová slova *el bodun*, *el kün*, *el kün bodun*, *el türü*, *el tüz*; Древнетюркский словарь 1969: 168–169). Rozšířená byla i variantní podoba *il* (Ibid. 207). V mongolštině je obdobný význam slova *el*, *ele* široce doložen pouze v Tajné kronice Mongolů, jak prokázal doc. J. Lubsangdorji (při přednášce Interpretace vybraných pasáží Tajné kroniky Mongolů na ÚJCA FF UK v Praze, 8. ledna 2014). Podle něj mohlo mít slovo *el*, *ele* v preklasické mongolštině také význam „vládce, vladařský, (přeneseně) dobrý, hodný“ či dokonce „bůh“ (v tomto ohledu je nedoložená spojitost s hebrejským *el* „bůh“). Pravděpodobně v preklasické mongolštině vedle sebe existovala dvě foneticky shodná slova *ele*, jedno plnovýznamové *el*, *ele* (= *il*, *ile*) („vládce, stát/národ aj.“) a částice *ele* (se základním významem „pouze“, s obdobným užitím jako dnešní chalchské *l*). Vedle toho existuje ještě kořen *el-* s významem „přátelský, laskavý“ (*elegseg*, *elgemseg*, *elberel* atd.) a *el* v atributivní pozici s významem „veškerý, všeliký“ (odtud odvozená slova *elbeg*, *eldeb* aj.). Tyto významy mohou být příbuzné či odvozené od archaického významu *el*, *ele*. *El-e* ve významu ukazovacího zájmena „toto“ považují spíše za grafickou záměnu za běžnější *ene* téhož významu (psáno také *en-e*) (Цэвэл 1966: 872). Zda v *Rasiyan-u qumγ-a* můžeme vnímat spojení *el ulus* ještě jako archaické párové slovo, nebo považovat *el* za atribut s významem „veškerý, všechen“ (*ulus* – „lid“), nemohu bezpečně určit.

155 Význam slovního spojení *adali yabudal* je nejasný. Obvyklý význam je „podobné jed-

asuru mayui jayisang-ud kemegdeyü:

Ti, kteří o řádné vládě hovoří jen ústy,
ale lstí ve svůj prospěch pracují
a správné jednání nemohou vystát,
věru jsou tuze mizerní dzajsangové správci.

44.

*tusa kürgeğčid-i mayui-tur açilayči:
törü-tü üge-ber soyun suryabasu:
tüledte buruyuy-a sonusuyči anu:
törüлки mayui arad-un¹⁵⁶ aburi bolai::*

Ti, kdo zlem odplácející těm, již jim pomáhají,
s rostoucím odporem je poslouchají,
čím více jsou nabádáni k poslušnosti.
To je vlastnost lidí prostého původu.

45.

*yuv-a üge-yi amabar ögülejü bürün:
qour sedkil-i doturaban niyuju
qotala irgen-i endegülün deyileğčid
qorun metü sedkil kemen uqaydaqui:*

Ti, kteří klamou všechen lid,
když ústy pouštějí krásná slova,
uvnitř však zlé úmysly tají,
věz, úmysly jak jedovaté mají.

46.

*qalayun bayaturqan¹⁵⁷ kereldüged:
qaritan dayisun-ača amin-iyar buruyudču:*

nání“ (verš by v takovém případě znamenal „[u druhých] podobné jednání nemohou vystát“). Podle taktěž neznámého slovního spojení *adali aburi* v 245. sloce *Rasiyan-u qumq-a*, které je uvedeno ve výčtu čtverého dobrého jednání, soudím, že *adali* zde má význam „správný“. Doklad pro to však v jiných preklasických textech schází.

156 *törüлки mayui arad* - „lidé od podstaty špatní > lidé neurození, prostí“ (také synonyma: *mayui ijayurtan*, činar *mayui-tu aran*). Antonynum k *törüлки sayin kümün* „urozený člověk“. Srov. Kara 2009: xii wellborn vs of bad origin.

157 *bayaturqan, bayaturqa* - „vychloubat se vlastní statečností“ (Kara 2009: 23).

*qaritu*¹⁵⁸ *ger-tegen amarqan ögülegčid-i:*
yani ičegüri ügegün kemegdeküi:

Ti, kdo odvahou se vychloubají,
 před cizím nepřítelem pláchnou, aby si zachránili kůži,
 ale doma se pak [zase] chvástají,
 to jsou hloupí nestydatci.

47.
üküküi amiban aburayulqui kiged:
öber-tür keregten-i yurban ba:
üile-tegen busud-i jaruqui-tur-i:
uran üges-iyer ildün debsin:

Ohrožen jsa smrtí tu druhé využívá
 k záchraně svého života i v dalších osobních věcech,
 v těchto třech situacích
 jim krásnými slovy lichotí,

48.
kejiy-e kereg-iyen bütügegdebesü ele:
keleljü debsigsen-iyen tende umartarun:
genedte aburi-ban qubiluyči bolbasu:
gem-ten mayun-u yosun anu bolai:: [6v]

ale jakmile je věc završena
 ihned na slíbené zapomene,
 a náhle svůj postoj změní,
 toť způsob hanebných zlotřilců.

49.
erdem surqui-dayan sitügsen baysi-yi:
erigsen erdem-iyen surun barabasu:
erdem-üd-i öber-iyen-kü suruysan metü:
esergü temčekü dorumjilan sonjiyad:

Když naučí se všemu, co žádal,
 na učitele, jehož ctíl za studia svého,
 nevražít počne, urážet jej a posmívat se,

158 *qaritu* – pravděpodobně opisovačská chyba namísto *qariju*.

jako by se všemu umění sám od sebe naučil,

50.

*qočilaju gem-i ögülegči mayui irgen-i
qotalada sonjiydaqui jasan ögületele:
qoyiči törül-e tamu-dur unaju jobarun::
qoqui sanayatan ken-j-e teskü:*

takového špatného člověka, výsměšně mluvícího
napomenou a všem vystaví k posměchu,
v příštím životě padne do pekel a bude tam trpět.
Ach, kdo by snesl tuhle představu!

51.

*edeged¹⁵⁹ üilesi suryağči bolur-un
egüni üiled kemen ögdebesü tende:
elesün-dür doyuluysan eljige metü:
ekiben¹⁶⁰ görüldebesü mungqay-un belge:*

Kdo učí druhé činit tyto [zlé] skutky,
řka: „Počínej si takto“,
ten jako osel klopýtající v písku,
vede si chlípně – je to příznak hlupáctví.

52.

*ögügtün abuytun:¹⁶¹ kemen busud-i suryaju:
öber-ün bey-e-tür kürčü odbasu:
oytalju miqan-ačayan ögküi-dür adali:
ülemji qayirlabasu kereg-ün belge:*

159 *edeged* – je možné čtení *edeged* (plurál zájmena 3. osoby *ede* „tyto [skutky]“) i *eteged* („zlé, špatné [skutky]“).

160 *ekiben görüldebesü* – možno číst také *ekeben görüldebesü*, pravděpodobně označuje neuměřené sexuální chování osla, kterého Mongolové stavějí do protikladu s vybranými způsoby koní s vytríbeným smyslem pro rozlišování pokrevní blízkosti. Sloka ukazuje na bezzásadové jednání v mezilidských, zvláště v sexuálních vztazích. V tomto významu by překlad zněl: *Spřízní se i s vlastními téhož rodu, případně Spřízní se i s vlastní matkou*. Druhotně je méně pravděpodobné čtení *kürüldekü* s významem: *Dojde opět tam, odkud vyšel*.

161 *ögügtün abuytun* – „dávejte a berte“: z kontextu je patrný důraz na význam dávání.

Kdo druhé učí: „Dávejte a berte“,
 a když na něj samotného dojde,
 je natolik lakomý,
 jako by si měl z vlastního masa odříznout – to je pramen [mezilidských] těž-
 kostí.

53.

*yekes arad-tur qour-tu-yi egüskeged:
 yekengki teneg-üd üge atayarqaju yadayad:
 öčügüked-i dorumjilaqu inü:
 yerü mayui irged-ün aburi [7r] boloi::*

Vysoce postavení když lidu ubližují,
 většina hlupáků to ani slovem neodsoudí.
 Ponižovat chudé
 je vlastností zlých lidí.

54.

*olan mayun-u yabudal aburi anu:
 ögülejü kelelejü yakin-a-a baraqu
 ögüleküi kelen ber keleküi-degen
 öber-ün čikin-eče ber ičikü metü:*

Tolik špatného chování a povah,
 jak bychom to mohli vše vypovědět,
 když nahlas o nich mluvím,
 za vlastní uši nakonec se stydím.

55.

*onuju sayin üges-i ögülebesü:
 uqayatan-a sonusbasu bilig büi-j-e:
 ütele/ötele mayui-yi ögüleküi anu:
 uliy metü kemen quriyabai bi::*

Sumou: Pokud se s porozuměním říkají dobrá slova,
 a naslouchá jim rozumný, toť přece moudrost.
 Vyslovují-li se hrubá slova,
 je to hanebnost.

3.2. Podobenství o dobrém a zlém (56–87)

56.

*uqay-a-tan sayin mayui aburi-yi
üge-yin tedüiken-iyer medemüi-j-e:
öçügüken oyutan-a uqayulurun:
üligerlejü edüi tedüi ögülesügei::*

Rozumný dobrou a špatnou povahu
rozpozná již podle řeči.
Abych poučil lidi malého rozumu,
trochu to nastíním v průměrech.

57.

*köke oytaryui-tur naran uryubasu:
köser-e-yi qarangqui geyigülküi metü:
gün uqayatan yirtinçü-tür törübesü:
kümün amitan-a jiryalang kürteyü:*

Tak jako slunce, když vyjde na modrém nebi,
temnou zemi osvítí,
když člověk hlubokých myšlenek přijde na svět,
dostane se lidem štěstí.

58.

*toyus sibayun qourui-yi idebesü:
tüledte¹⁶² üjesküleng-tü bolqu metü:
törül-ki sayid¹⁶³ mayu üilesi:
tüledte sayin-iyar jasan yabumui::*

Tak jako páv, když sezobe červy,
stane se ještě krásnějším,
urození lidé / lidé dobří od podstaty
zlé skutky v lepší obrazejší.

59.

*yal-a masi [7v] bučalyğdayısan usun:
qalayun bolquy-a erül-ügei metü*

162 *tüledte* – „více, tím více, lépe“ (Ковалевский 1844: 1916).

163 Může mít jak význam obecný „lidé od podstaty dobří“, tak i specifický „urození lidé, lidé dobrého původu“. K významu „urození lidé“ poukazuje i přirovnání k pávovi coby ušlechtilému ptáku. Srov. poznámku ke 44. sloce.

*γayiqamsiy sayin-i tūsibesü ele:
yani mayun ber sayin aburitu boluyu::*

Tak jako voda ohřívána na ohni,
bezpochyby stane se vřelou,
kdo přidrží se dokonalých [lidí],
třeba [byl] i pomatený, získá dobré mravy.

60.

*oytaryui-tur uryuysan olan odun:
usun-u dalai-dur toda üjegdeküi metü:
uqayan bilig inü tügemel bögesü:
olan üilesün jüil-i gegen-e uqayu::*

Tak jako hvězdy vyšedší na nebi,
všechny jsou jasně vidět na vodní hladině,
je-li moudrost všeobjímající,
veškeré konání jasně pochopí.

61.

*qarbuysan sumun tosuy-a inaru
qarin ničuqu čola-ügei¹⁶⁴ metü:
qatayu joriytan-u joriyad sedkil:
qarin nögügede ülü urbaqu bolui:*

Tak jako vystřelený šíp,
než dopadne, nemá volnost k tomu se uchýlit
zacílené úmysly člověka pevně odhodlaného,
neutíkají na jinou stranu.

62.

*tngri¹⁶⁵ γajar-un ayur jokirabasu:
delekei-dür modun jimis delgerekü metü:*

164 čola – zde ve významu čilüge – „svobodná vůle, svobodná možnost“ (*Mongyol üges-ün ijayur-un toli* 1988: 2240). V některých ojratských dialektech se vyskytuje slovo col (colo) označující nejčastěji lesní mýtinu nebo obecněji místo na pohled odlišné od zalesněného okolí (při terénním výzkumu jsem se setkal s místními názvy Songinot col v sumu Bulgan, ajmagu Bajan-Ölgij a Chadiin col v sumu Ůjenč, ajmagu Chovd). Тодаева (2001: 429) uvádí hned dva významy odpovídající výrazu čilüge v chalchštině (II. volný čas, III. otevřené místo, polana, mýtina).

165 tngri – slovo tngri zachovává dosud velmi archaický nevolkalizovaný pravopis ze staré

*degedüs qad yosuyar aburilabasu:
tegünü ulus engke törü kürteyü:*

Tak jako když příznivé počasí dopřeje,
po zemi se rozšíří ovoce na stromech,
pokud se vrchnost chová způsobem pravých vládců,
její poddaní budou žít v míru.

63.

*uryumal gerel-tü naran-u mandal inü:
oytaryui-tur türbel-ügei odqu metü:
onun čidayči bilig-tü bolbasu:
olan medegdeküi-tür ber yakin-a türbelkü:*

Když vychází zářící slunce,
béře se neochvějně po nebi vzhůru,
tak také moudrý se nutně zjeví ostatním,
jak by mu mohlo něco překážet.

64.

*gerel-tü tere [8r] nara ber oytaryui-tur:
kei-eče anggida odun yadaqui metü:
gegen bilig-ten ber kičiyenggüyin-eče anggida:
genedte mergen bolqui ber berke kü bolai:*

Tak jako slunce na nebe
bez pomoci větru nemůže vystoupit,
podobně je obtížné, aby člověk jasného nadání,
bez úsilí moudrým se rychle stal.

65.

*ariyun bolur-tur esergü бүкүн-eče:
alus nögüge eteged üjegdeküi metü:
asaraqui sedkil-ten degedüs boydas::
amarmay qatud-ača¹⁶⁶ busud-i tayalayu:*

ujgurštiny (ve staré turkičtině však také existovala podoba *tängri*; Древнетюркский словарь 1969: 544). V mongolštině je však od nejstarší doby doložena výslovnost *ten-gri*, také aliterace v této sloce dokazuje, že slovo bylo vyslovováno zásadně s vokálem v první slabice.

166 V textu je psáno *satud* (přátelé, příbuzní), ale v kontextu je pravděpodobnější, že se jedná o záměnu za *qatud* - „královny“.

Tak jako v čistém křišťálu
všechny okolní věci se odrážejí,
stejně tak starostlivá vrchnost a knížata,
nejen své milé manželky, ale všechen lid oblíbují.

66.

*onča nigen jiril aburi-yi čidaysan-iyar:
olan-luy-a nayiraldun yakin čidaqu.¹⁶⁷
ongyuča-bar usun-i getülümüi-j-e::
örgen dala[i]-dur yakin getülün čidaqu:*

Pokud člověk přemůže jen jednu či dvě ze [svých zlých] vlastností,
jak by mohl vycházet se všemi?
Když se řeka na loďce překračuje,
jak by se na ní dal přeplout širý oceán?

67.

*erüsčü¹⁶⁸ činadusi darusuyai kemebesü:
urid mese-ten-i¹⁶⁹ sayitur jasaqui metü:
ügeber busud-i yarsuyai¹⁷⁰ kemegčid-i
öber-ün üge-ben urid jasadqu:¹⁷¹*

Chce-li někdo porazit nepřátele,
nejprve vycvičí válečníky s meči,

167 *jiril* – buď se jedná o archaickou číslovku „dvě“ známou ve tvarech *jiril*, *jirin*, nebo se jedná opisovačskou chybu namísto *jüil* – „druh“. *Čidaqu* je zde použito buď ve významu „přemoci, zvládnout“, nebo v moderním významu „být schopen, být mocen“. V případě uvedeného čtení slova *jiril* jako *jüil* a druhého významu slovesa *čidaqu* by překlad prvního dvojverší zněl: Pokud je člověk schopen jednoho způsobu chování, / jak by se mohl spřátelit se všemi?

168 *erüsčü* odvozeno od slovesa *erükü* – „kopat [v zemi], vyvrtávat, vydlabávat“, přeneseně také „trápit se“. Zde ve spojení *erüsčü darusuyai* „vymýtím a potlačím“. Odvození od slova *erükü*, charakteristického pro preklasickou mongolštinu, je pravděpodobnější než od slova *eres* – „přímo, tvrdě, přísně, rozhodně“ a *ereskü* „porazit, odolat, zdolat“, od kterého pochází mnoho slov běžných v moderním jazyce (*eresdikü*, *eresdel*, *ereslekü* apod.).

169 *mese-ten* – „lidé s meči, nosiči mečů > bojovníci s meči“.

170 *busud-i yarsuyai* – „necht překonám ostatní“, sloveso *yarqu* zde vystupuje v neobvyklém významu „překonat, převýšit“, v podobném významu je v *Rasiyan-u qumq-a* použito také sloveso *ülekü* (viz sloka 101, 172).

171 Myšlenka sloky se objevuje i v lidových metaforách: *үгээ хурцла* – dosl. „nabrus si slova/jazyk“, *сэлмээ хурцла* – „nabrus meč“.

právě tak ti, kdo chtějí druhé překonat slovy,
dřív musí zdokonalit svou vlastní řeč.

68.

sitayamal yal-un çoyças umtaray-a inaru:
sini¹⁷² siltayan-iyar ülü kürküi metü:
siluyun sayid-un aburi amitu turqaru:
sini busučir ülü urbaqu bolai::

Dokud hořící oheň neuhasne,
nemůže se z nějaké vnější příčiny strávit,
dokud je naživu, nemůže bezelstný šlechtic ve svém chování
z vnější příčiny uhnout ze správné cesty.

69.

[8r] *usun-i törülki küiten bögetele:*
öberün siltayan-iyar qalayun bolqui metü:
ünen mayui irgen-ü aburilabasu inü:
ulam ulam ögügede qubilqu bolai::

Ačkoli je voda od podstaty studená,
z vnějšího podnětu se může zahrát,
tak také sprostý lid, jedná-li správně,
mění se čím dál více k lepšímu.

70.

tariyalang-dur usun-i urusqarun:
tataju subay-i jabduqui metü:¹⁷³
dayayulju irgen-i qurijasuyai kemebesü:
tayalaqui üge-ber oduju aydaqui:

Tak jako se buduje kanál,
aby se přivedla voda do obilí,
tak ten, kdo chce sjednotit poddaný lid,
musí k němu promlouvat vlídnými slovy.

172 *sini* – varianta slova *sin-e* „nový, jiný“.

173 *tataju subay-i jabduqui metü:* – velmi zřetelný příklad narušení syntaxe pro potřeby aliterace. Přirozené pořadí je *subay-i tataju jabduqui metü:*

71.

*olan-dur keregtü qoyar nidün:
 örigüü-yi¹⁷⁴ jalar-un nigen-i aniqui metü:
 onuqui çay olan-i onuju:
 üiledürün gayça-yi joribasü degedü:*

Běžně pozorujeme oběma očima,
 ale při vyvažování váhy se jedno oko přivírá,
 při učení se procvičují mnohé věci,
 ale při konání je lépe zaměřit se na jediné.

72.

*urusqui usun-i kedüi-deki idqabasu:
 öčügüken ejelegdebesü aldaraqü metü:
 uran arç-a-ügei qatayu jasar-iyar:
 ulus quriyabasu eçüs-dur tarqayu:*

Jakkoli se zabraňuje tekoucí vodě,
 jen co se trochu nakupí, hráz protrhne se,
 vládne-li se lidem tvrdou rukou bez vybraných způsobů,
 nakonec se rozutečou.

73.

*dam-iyer toytaysan nayur-un usun:
 tarqaquy-a masi berke bolai:.
 tangsuy ayali-bar quriyaysan irgen-e
 tarqayaqui ber tegün-dür kü adali berke.*

Jako je velmi nesnadné,
 aby se rozprchla voda v dobře založeném jezeře,
 stejně tak se stěží rozprchne lid,
 jemuž se vládne přívětivým způsobem.

174 *öriüü* – v uvedeném podobě zápisu se jedná o slovo s významem „nepřímý, křivý (křivé mysl), nespravedlivý, lživý, nečestný“ (Ковалевский 1844: 581). *Sanay-a kelberiküü-yi öriüü kememüi* „Potměšilá/záludná mysl se nazývá křivou“ (Qorin nigetü tayilburi toli 1977: 164). V kontextu sloky se však pravděpodobně jedná o výraz *örgüü* „hrot váhy“ (Çenglekü jinglegür-dür teng-ün modun-u üjügür eteged öndürken-i örgüü kememüi: Qorin naimatu tayilburi toli 1988: 450; Qorin nigetü tayilburi toli 1977: 167).

74.
tüimer-ün ƣal modun ebesün-i oi-yi
tüimeridčü öber-iyen kü [9r] umtaraqu metü:
törü-ügei qad ulus-ıyan jobayaju:
törül-dür öber-iyen kü ƣutuqu bolai:

Jako když požár stromy, trávu a lesy sžíře
a poté sám se zhasí,
vládci bez řádu své poddané trápí,
až si sami zkazí svou pověst mezi svými.

75.
čindamani-yi tuy-un üjügüre takibasü:
činadus-un bayilduyan-i amurliyulqu metü:
čing joriy-tan olan-a örgügdebesü:
čiqula engke jiryayu ulus irgen-i

Tak, jako když zasvětit drahokam na vrchol korouhve,
boje s protivníky se utiší,
když jsou udatní představeni mnohým,
raduje se lid v hlubokém míru.¹⁷⁵

76.
qalayun amin nituran atala:
ƣal-dur unayči erbegekei metü:
yasiyu-tu jobalang-tur unan atala-a:
qara nigül-i üiledügčid-dür ƣayun-u uqayan:

Tak jako můra spouští se k ohni
až přijde o svůj život,

175 Sloka vychází ze Sayin üge-tü erdeni-yin sang neretü šastir, II bülüg, silüg 32:
sayid-i noyan tüsibesü ele:
üiles-i bütügedeg engke jiryayu:
erdeni-yi tuy-un üjügür-e takibasü:
ulus-a sayin kemen merged ügüledümüi:: (Jaγunnasutu – Sečenčoytu 1989: 310).

„Kdo povýší ty nejlepší za správce,
jeho dílo se zdaří a [lidé] se budou radovat v míru.
Když se zasvětit drahokam na vrchol korouhve,
je to dobré pro celou zemi, praví moudří.“ (If one appoints the excellent as leaders,
(they) fulfill the deeds and one enjoys peace. If one sacrifices a jewel to the tip of the
standard, it is good for the nation, say the wise. Bosson 1969: 207).

tak také lidé, již vytrvale hřeší,
upadnou do krutého soužení. Kam to vede?

77.

*üyer-ün usun nigen tedüi: türgen-e urusuyad
ödter-ken usadqu metü:
öçüken uruysad omurqayçı bolurun:
ödter muquydabasu içigüri-yin siltayan:*

Tak jako vody povodně náhle se vzednou,
rychle uplynou, a náhle už jich není,
tak také drobní hodnostáři, již hrdě se nosí,
jejich tupost ukáže se, zahanbeni budou.

78.

*alman-u¹⁷⁶ iruyar-tur uruyusan ebesün.
aduyusun-u aman-dur oruquy-a berke:
asuru qatayurqayčid ed tawar-ıyan
aman-dayan qayirlaju ečüs-dür aldayu::*

Tak jako je nemožné,
aby dobytek spásal trávu na dně propadliny v příkrém srázu,
tak i velcí lakomci svého zboží
sami pro sebe si střeží, ale nakonec jej ztratí.

79.

*qabur-un [9v] jergelgen-ü usun metü üjegderün:
qandalan¹⁷⁷ uqui¹⁷⁸ inü-ügei metü:
qatayurqayčid alyaban čing adquju
qayira-ügei amabar ken-i čidaqu:*

Jako se zdá v jarním přízraku, že se někde zaleskne voda,
ale přec tam není nic k napojení,
tak také lakomci pevně stiskají dlaň,
však koho by byli schopni získat svými nepřejíacími ústy?

176 *alm-a: yajar-un alm-a* – „sráz s roklinou dovnitř propadnuvší se“ (умес с ущерою, енуръ едавшеюся; Ковалевский 1844: 91).

177 *qandaqu, qanraqı, qanraqı, qanıyulqu* – „působit potěšení, plnit něčí přání, uspokojit, napojit, nakrmit, nasytit, naplnit“ (Ковалевский 1844: 724).

178 *uqui* – obvyklý pravopis slova s významem „pít“ je *uyquı* a *uyıquı*.

80.

*amalan ögüleksen-iyen ödter umartayči
arban jüg-eče keyisküi salkin metü:
ayali mayu-tu jisur irgen anu:
ay-ača masi uyidqari-tu busu uu:*

Kdo rychle zapomíná na to, co slíbil,
je jako vítr vanoucí z deseti směrů,
ach, což nejsou odporní
lživí lidé hanebných vlastností.

81.

*ilbegesügen-iyer aryadayči boluyad:
imayta amin-i örüsügči qabq-a metü:
ildün debsin qour-tu-yi egüskegči:
ilangyuy-a mayu arad-un ubadis bolai:*

Nastražit návnadu
a vějičku hubící život,
navenek hladkými způsoby působit zmar,
to je pravidlo zjevně zlých lidí.

82.

*tuyulyan-u törülki bala бүкүи-yin tula
türčiküi tutum ülü baraydaqui metü:
törülki mayun-u üriqü aburi inü:
turqaru egenegče ülü baraydayu:*

Olovo je od podstaty matné,
ač ho sebevíc leštíš, přec se lesku nedocílí,
zvrácené vlastnosti v jádru zlých lidí,
nikdy konce nemají.¹⁷⁹

83.

*qour-tan-tur sürčibesü čayan süin ber
yutuju öngge inü qubilqu metü:*

179 Obdobně v *Sayin üge-tü erdeni-yin sang neretü šastir, V bülüg, silüg 175:*
negüresün-i kičiyen uyiyabasu ber:

čayan önggetü bolqu ügei bui::

„Jakkoli se umývá uhlí,

jak by mohlo získat bílou barvu?“ (Jaγunnasutu – Sečenčoytu 1989: 343–344)

yutumsiḡ aburitan-luḡ-a nöküčebesü:
[10r] ḡutuqu-yin tula ödter tebcigdeküi:

Pokud se nastříká do mléka jed,
zkazí se a jeho barva se změní,
spolčí-li se člověk s mizerou,
rychle od něj pryč, jinak bude zle.

84.
čilayun-ača čindamani erdini-yi ilyaqui metü
čing joriḡ-tan-i siryun sitügdeküi:
činglegür metü sayitur dangnaju
činar mayui-tan-i arḡ-a-bar tebcigdeküi::

Tak jako odlišujeme drahokam čintámani od kamene,
je třeba vážit si člověka s čistými záměry.
Tak jako se pečlivě nakládají vahadla,
je třeba chytře se vystříhat ničemy.

85.
olan jüil üilesün ilyal inü:
üligerlen ögülejü ken-j-[e] baraqu:
örübdegsen temür-i abuyči gürü metü:
öberün oyun-iyar sayitur ilyaytun:

Kdo by v příkladech/přirovnáních do konce vypověděl,
jak se zachovat při jednom každém činu?
Tak jako magnet železné piliny přitahuje
vlastním rozumem se [již sám] dobře rozhoduj.¹⁸⁰

180 Druhá část verše odkazuje na Sayin üge-tü erdeni-yin sang neretü šastir, I bülüg, silüg z: toyusun-luḡ-a qoličaldyusan temür-ün örübtesün-i: sorinčan kürü abun čidamui::

„Železné piliny smíchané s prachem

dokáže vytáhnout magnet.“ (Jaḡunnasutu – Sečenčoytu 1989: 310).

Také v „Bílé historii“ Arban buyan-tu nom-un čayan teike nacházíme přirovnání: siroi-luḡ-a qoličaysan (text A qoličyisan; text D qoliysan) temür-ün ürtüsün (text A ürüdüsün; text D ürübtesün)-i sorungjungguru (text A sarinčan güri; text D soruncan güri) ilyan čidayu. / erdem-tü ügegüi arad-i dedeü törülkiten taniju (text A erdem-tü arad-i dedeü törölketü taniyu). „Železné piliny smíchané s hlínou dokáže oddělit magnet. Urozený/velký muž rozpozná, kdo je schopný a kdo neschopný.“ (Der Magnet kann aus der Erde Eisenfeilspäne herausziehen. Der Grosse Mann erkennt, wer fähig und wer unfähig ist. Sagaster 1976: 99, 158) Podrobný lexikální rozbor slova örübdesün

86.

*uryumal naran gerel-tü bögetele:
öberün nidün-eče anggida yakin üjekü:
üligerlen adalidqan ögülebesü ber:
oyun ügegün yakin uqan čidaqu:*

Světlo stoupajícího slunce
nelze spatřit jinak než vlastníma očima.
Byť mluvím v podobenstvích a přirovnáních,
jak by to pochopil pošetilý?

87.

*uqan yadagčid-dur: neyilejü bürün:
öčügüken-ber-teki ese ögülebesü:
öberün oyun-ber jerligsiküyin tula
üligerlen nigen tedüi ögülebei bi::*

Byť žiji pohromadě s nechápavými,
můj vlastní rozum by zdivočel,
kdybych se s nimi nebavil.
Proto jsem zde několik přirovnání vyložil.

3.3. O dosahování souladu [s lidmi] (88–220)

88.

*aburi yabudal üilesün jüil-i:
adalidqan üliger-iyer uqayulju bürün:
ary-a-bar nayiralduquyin yosun-i:
ayalyu-bar qolbaju ögülesügei ende:*

O různých povahách, chování, činech,
jsem poučoval v podobenstvích.
Pomocí veršů zde vyložím,
jak vycházet s lidmi.

89.

[10v] *aqu törü-ber yabuqui yabučün amitan-a
ayali aburi ary-a kü büi-j-e:*

viz ibid.: 159, pozn. 4. Podle Poppeho (1957: 111) je slovo *gürü* „kámen“ charakteristické pro preklasické texty. Naopak v *Rasiyan-u qumq-a* znamená *gürü* specificky „magnet“. V moderním jazyce se používá již samostatný výraz *соронзон* „magnet“.

abqui qomuγu[l]jaqui sedkil kiged:
asuru degerükei anu arγ-a bolai:

Lidé žijící podle stávajících společenských konvencí mají [tomu odpovídající] chování a způsoby. Jejich způsoby jsou chtivost a dychtění a hrozná pýcha.

90.

egenegče busud-da tusaban kürgegči:
*erdem-ten sayin arγ-a sitügdeküi:*¹⁸¹
endegülküi sedkil-i erkilen egüskegči:
*eyimü mayad-i*¹⁸² *arγ-a-bar tebcigdeküi:*

Je třeba upřednostňovat ctnostný dobrý způsob přinášející vždy prospěch ostatním. Ničemníkům usilovně spřádajícím zlomyslné plány, těm je třeba se chytře vyhnout.

91.

ene ba qoyitus qoyar-dur tusatu:
erdem-üd-i kičiyel-iyer suruydaqui:
engke törü-yin onisun boluysan
ey-e-tü üile-yi kičiyen bütügedeküi:

Je zapotřebí pilně se učit ctnostem prospěšným pro tento i příští život. Je třeba s pilností konat „harmonické“ skutky, jež jsou jádrem pokojné společnosti.

181 *sayin arγ-a sitügdeküi* – protože je druhý verš paralelní se čtvrtým, je možné, že se při opisování ztratil sufix instrumentálu *-bar*: *sayin arγ-a-bar sitügdeküi*. V takovém případě by byl možný překlad: „Ctnostné, jež jsou neustále ku prospěchu druhým, / je třeba ctít dobrými způsoby.“ Další možnost by byla číst *-bar* namísto instrumentálního sufixu jako částici *ber*, v takovém případě by i třetí a čtvrtý verš nesl význam paralelní s první částí sloky: „Je třeba se vystříhat zlých způsobů usilovně vyvolávajících zlomyslné záměry.“

182 *mayad-i* – *mayad-i* – buď se jedná o písařskou chybu (grafický prvek „zub“ *sidü* navíc) na místo *mayun-i* „zlé [lidi]“ (akusativ), nebo o velmi archaické použití slova *miq-a* (maso) zapsaného podle skutečné výslovnosti jako *maq-a* se sufixem množného čísla *-d* (*maqad*) s významem „(ty) masa (hrubiáni, burani, hory masa)“, srov. různá dehonestační spojení v současné mongolštině obsahující slovo *max*, např. *махан толгой*.

3.3.1. Pýcha (92–93)

92.

*öber-iyen kedüi-ber erdem-tü bolbasu:
öçüken duran-i bariydaqui bolai:
ülemji küçütü bolqui tutum-iyen:
ulam degerükei sedkil-i tebçigdeküi:*

Čím více se někdo stává ctnostným,
své nízké tužby musí zadržovat.
Čím více nabývá na síle,
pýchy se musí tím spíše vyvarovat.

93.

*degedü boyda yeke duran bayiysan-iyar:
teyimü sayin boluysan ber busu.
tengrilig čakrawad qad ber:
degerükei-ber küçütü boluysan busu:*

Ani vznešení světci, kdyby byli svévolní,
nedosáhli by takových kvalit,
a dokonce ani nebeští chánové čakravartini
nezískali svou sílu díky pýše.

3.3.2. Hrdost (94–96)

94.

*öber-eče neng küçüten
omuy-iyar ayimasçu yakin [11r] čidaqu:
öçügüked-i dorumjilaqu yaγun kereg:
omuy-yi teyimü-yin tula tebçigdeküi::*

Cožpak dokážeš silnějšího, než jsi ty sám,
omráčit vlastní hrdostí?
A ponížovat slabé, k čemu by to vedlo?
Proto je třeba hrdosti se zdržet.

95.

*bayatur küçün yeke-deki bögesü:
balamud aburi-bar yabubasu yaγun tangsuy:
bars metü yeke küçütü bögetele:
baqana/baqay¹⁸³ duran-i baribasus tangsuy büi-j-e::*

183 Není jasné, zda se jedná o slovo *baqay* s významem „malé, nízké (touhy)“ nebo o slovo

I přesilný rek,
chová-li se nezřízeně, je snad znamenitý?
I když je silný jako tygr,
znamenitý bude až zadrží své nízké touhy.¹⁸⁴

96.

γaγčayar (qayčayar) kedüi-deki küčütü bolbasu:
qamuy dayisun-i doruyitayul-un yakin čidaqu:
qamtudču ey-e-ber niged-čü ele:
qaritan dayisun-i ber darun čidayu.:

Sám o sobě, ať je sebesilnější,
jak by mohl porazit množství nepřátel.
Dají-li se dohromady a v souladu sjednotí,
teprve dokážou porazit nepřátelského protivníka.

3.3.3. Hněv (97–99)

97.

omuy-iyar indükü¹⁸⁵ ese bögesü ele:
γaγča öber-ün duran sedkil-i darubasu:

baqana s významem „pouze, pokud; přesně tak“ (Ковалевский 1844: 1054). Přikláním se ke druhé možnosti, ačkoli je slovo *baqana* na počátku věty nezvyklé (Цэвэл 1966: 80 u slova *бахна (baqan-a)* uvádí příklady: *тэгж бодсон бахна; ийм бахна*). Podle myšlení tibetského buddhismu má být „touha“ *dur-a, duran, tib. yid* potlačována „myslí“ mong. *sedkil, tib. sems*.

184 Pro srovnání uvádím obdobně strukturované verše z básně *Oyin-i sayitur geyigülügči neretü šastir orusibai OS. 211*:

busud-un tusa-yi üiledün yadaqu: / burqan bolbasu-daki γayun tangsuy: / busud-un tusa-yi bütügen čidabasu: burqan ese ber bolbasu γayun qariyan.: (Šongqur 2013: 231).

„Pokud nedokáže činit prospěch druhým, ať se stane třeba buddhou, co je na tom znamenitého? Dokáže-li vykonat něco pro druhé, co záleží na tom, že není buddhou?“

185 Slovo *indükü* s variantou *induqu* uvádějí pouze Ковалевский 1844: 305 („соединиться, связаться, встретиться; согласиться, уговориться, условиться, обзаяться“) a Lessing, který patrně přejal heslo od Kovalevského (Lessing 1960: 411; „to unite, join, gather; to make an agreement or contract; to consult, confer“). Tento význam se však v tomto případě nehodí. Pravděpodobnější je, že se jedná o variantní zápis slova *endükü* „zmýlit se, nechat se svést, nechat se zmámit“ nebo o sloveso *ingdekü* „mlet (zrno) mezi kameny“. U třetího verše, který představuje jeden rozvinutý přívlastek, není vzhledem k volnému nakládání se slovosledem v aliterované poezii jisté, zda se vztahuje ke sloům *qamuy dayisun*, nebo *duran sedkil*. V základním textu volím první variantu, překlad druhé varianty by zněl: „...potlačíš-li své svévolné myšlenky přivádějící do mysli nepřátelskou zlobu, [je to], jako bys porazil všechny protivníky.“ Nepřátelskou zlobou jsou myšleny tzv. „tři jedy“ (viz níže).

*qarsilayči urin sedkil-e duradtuysan:
qamuy dayisun-i daruysan kü bolai:*

Nenecháš-li se semlet žernovem pýchy / Nenecháš-li se zmámit pýchou
a zkrotíš-li své svévolné myšlenky,
porazil jsi veškeré protivníky,
již přinášejí do mysli nepřátelskou zlobu.

98.

*örgeŋ delekei-deki modun ebesün inü:
örgeŋ bolbasu tegüni yakin bürkükü:
öberün köl-ün ölmei-yi bürkübesü:
ürgülji yajar-i bürkügsen bolqu metü::*

Kdyby všechny stromy a traviny, co jich na širém světě jest,
měly trny, jak bys je mohl všechny zakrýt?
Pokud však zakryješ jen spodek své nohy (nebo podrazíš své boty),
bude to, jako bys pokryl celou zemi.¹⁸⁶

99.

*yaqča öberün urin-i darubasu ele:
qamuy dayisun-i daruysan [11v] bolui kemen:
qamuy-yi medegči Šantidib baysi
qayarqay-a Čay-a awatar-a-dur nomlabai::*

186 Sloka parafrázuje úsek z *Bodhicaryāvatāry*: *Ene delekei nökeske-ber bürisügei kemebesü / tedüi činegen nökeske qamiγ-a-ača oldaqu: / yutusun ula-yin tedüi nökeske-ber: / delekei ele bügüde-yi büriksen buyu::* (Bodičariy-a awatara 2010: 75-76; Rachewiltz) „Kdo by chtěl zalátat odřezkem látky [celý] tento svět, odkud by našel tak velikou záplatu? Záplatu velikosti podrážky u boty, přece bude zakrývat zemi a vše co je na ní.“ Smysl 98. sloky není zcela jasný, zřetelně však souvisí s následující slokou. Vzhledem k tomu, že dostupná edice *Bodhicaryāvatāry* uvádí namísto klíčového slova *örgeŋ* („trn“) graficky podobné slovo *nökeske* („kus látky, záplata“; Ковалевский 1844: 701 uvádí *yutul-un nökügesün* „záplata na botech“), je možné spekulovat, zda autor *Rasiyan-u qumq-a* nepřechtl ve svém exempláři *Bodhicaryāvatāry* slovo *nökeske* špatně jako *örgeŋ* „trny“ a podle něj si v nové souvislosti přidal *modun öbesün* „dřeviny a trávy“. Nehledě na to, je možné myšlenky autora *Rasiyan-u qumq-a* rozumět následovně: Nedomnívej se, že trny pokrývají celý svět, všechny stromy a traviny, protože jsou jen ve tvé vlastní noze. Proto se nesnaž vytrhat (respektive zakrýt) trny na celém světě, ale odstraň předně trny z vlastní nohy. Problematické je sloveso *bürkekü* („pokrývat, zakrývat“), které při prvním čtení budí dojem, že cílenou činností je naopak zemi či chodidlo nohy trny pokrýt. Sloveso *bürkükü* autor převzal z *Bodhicaryāvatāry*, kde je jeho užití namíste, a zapojil jej do svého parafrázovaného znění.

Ten, kdo zarazí svou zlobu,
jako by porazil všechny protivníky,
tak podrobně kázal vševědouce
učitel Šántidéva v knize [Bodhi]caryāvatara.¹⁸⁷

3.3.4. Být prospěšný ostatním (100–102)

100.

*oyun-ügei bide mayui irgen.
öber-dür tusalabasu bayasun atala:
öcügüken-deki busud-da tusatu-yi
ülü üiledküi manu yayun-a sayin::*

My nerozumní lidé radujeme se,
docházíme-li sami prospěchu,
pokud ani to nejmenší neučiníme
ostatním ku pomoci, k čemu pak jsme dobří?

101.

*egenegče busud-i tusalaysan-iyar:
erdem-ten boydas man-ača ülebei.¹⁸⁸
erte-eče öber-tür tačiyaysan-iyar:
ečiyete orčilang-tur tögeribei bide:*

Ctnostní světci nás převýšili,
protože vždy byli druhým ku prospěchu.
My, tím jak jsme vždy dychtili pro sebe samé,
zabloudili jsme v hanebném světě samsáry.

102.

*qour-ügei-yin tedüi ken-j-e ber:
qoriylaju öbesüben qorusun atala:
qotula üiles-iyer busud irgen-e:
qour kürgekü anu-j-e ker jokiqu::*

Když i nezamýšleným činem
je možné druhému uškodit tak, že se cítí poškozen,

187 Sloka pokračuje parafrází úseku z *Bodhicaryāvatāry*: *γayčaqan urin sedkil-iyen darubasu ele: / tede dayisun: / bügüde-yi daruysan sidü büi: (Bodičariy-a awatara 2010: 75):*

188 *ülebei* – sloveso *üle-* s významem „převýšit, překonat; zvítězit“ (Ковалевский 1844: 524; Šongqur 2013: 63).

což teprve, když někdo vším, co dělá,
škodí druhým lidem, cožpak je to možné?

3.3.5. Krádeže (103–104)

103.

*öber-iyen qayirlaqui-yi meden atala
ürgülji busud-dača buliju qulyaju ba:
ügeber qudalidču abqui manu:
ünen törü tan-a sonjiydaqui busu uu.:*

Kdo zná [jen] zálibu v sobě samém,
neustále druhé okrádá a
lživými slovy oklamává,
což není rozšafnému k posměchu?

104.

*erte čay-tur buliju qulyaju ba:
endegüljü qudalidču abuysan-iyar: [12r]
edüge ügegün yadayun bolju:
eneljü jobayad-i ese üjebüü üü:*

Neviděli jste snad utrpení toho,
kdo dříve kradl a loupil
a klamáním a podvody bral,
teď stal se nemajetným chudákem?

3.3.6. Zabíjení (105–106)

105.

*asuru qour-tu sedkil-ün küčün-iyer:
askiqui jančiqui¹⁸⁹ jobayaqu kiged:
amin nidulaqui terigüten üilesi:
aburita üiledküi-ben tebčigdeküi:*

Vždy je třeba se vystříhat
především bití, mučení, trápení
a odnímání života
ze strašlivé zášti.

189 jančiqui – „bičování“.

106.

*alaju niduluysan nigül-ün ači anu:
amin nasun oqur bolqui kiged:
askiju jobayuysan-u qariyu inü:
amul-ügei ebečiten bolqui uqaytun:*

Je třeba si uvědomit,
že důsledek hříchu zabíjení a braní života je, že se život zkrátí
a odvěta za bití a trápení bude,
že přijde neutišitelná nemoc.

3.3.7. Pečování o sebe (107-109)

107.

*öberün ene biy-e-yi masi qayirlaju
öliüsküi umdayasqui dayaraqui-tur
olju idegen umdayan qubčad-iyar:
uyidqar-ügei tejjiyen asaran atala:*

Ten, kdo velice miluje své vlastní tělo,
že i v době hladu, žízně a mrazu
vášnivě pečuje bez umdlení
o jídlo, pití a oděv,

108.

*egün-eče qoyina oldaqui bey-e-ben
erigütü jobalang-tu: kürteküi kemen
edüi ken ber yakin ülü qayiqurumui:
eregülegdejü tere bey-e-ten-ü kenükei büi.:¹⁹⁰*

ale ani trochu nedbá na to,
že v příštím životě [obtížně] dosažitelné [lidské] tělo
dojde utrpení trestu.
[Pohled] na to trestané tělo, čí asi je?

109.

*öčügüken jobalang-ača ayun bögetele:
ütele/ötele mayui üilesi üiledčü bür-ün:
ürgülji jobaqui-ača ülü ayuyčid:*

¹⁹⁰ *tere bey-e-ten-ü kenükei büi* – rétorická otázka směřující na čtenáře a strhující jeho pohled na výjev pekelných trestů.

ürü jirüken-ten-ü qamiy-a-si odbai::

Ti, kdo se bojí nepatrného trápení,
činí hrubé zlé skutky,
zatímco ti, kteří se nikdy utrpení nebojí,
s dobrým srdcem, kam se poděli?

3.3.8. Lhaní (110-114)

110.

*keregtü üile [12v] bütügeküi-teki bögesü
gem-tü qudal-i ülü ögülegdekü atala:
kereg-ügei-tür qudal-i ögüleküi inü:
ker jokiqu-j-e ene törü biden-ü:*

Kdo by se nedopustil zlé lži
v záležitostech důležitých,
ale ve věcech nepodstatných [se neostýchá] zalhat,
cožpak se srovnává s naším společenským řádem?

111.

*qudal kelelegsen nigül-eče ači inü:
qoyina kürteküi-eče ülü ayuqui-taki bögesü:
qudal-iyän ödter medegdejü bürün:
qotalta sonjiydabasu ičegüri-tü busu uu:*

Ačkoli se nebojí, že jej jednou dostihnou
důsledky hříchu lhaní,
[přece však] jeho lež se brzy ukáže;
cožpak se nezostudí, až se mu všichni vysmějí?

112.

*ögülejü kelelejü busud-i aryadayad:
üileben üiledken čidabasu ele:
öčügüken oyutan sayisiyamui-j-e:
uqayatan sayid-da sonjiydaqui bolai::*

Kdo dokáže prosadit svou tím,
že druhé přesvědčováním přemůže,
ač lidé hloupí jej za dobrého drží,
moudří a ušlechtilí přec se mu vysmějí.

113.

östü dayisun-i arɣadaqui-dayan:
 örü jirüken-iyen metü ögülejü bürün:
 üldejü¹⁹¹ bürün arɣadaydan barabasu tende:
 orun-a ügegüy-e ečülgegdeküi¹⁹² kemen:

Při přelstívání zlého nepřítelē,
 [nejprve] s ním hovoří srdečnými slovy,
 jakmile však jej lapí, tu nechají „obelstívání“
 a zatočí s ním, aby z něj nic nezůstalo.

114.

oyun yirtinčü-dekin¹⁹³ ögülemüi-j-e:¹⁹⁴
 ünen törü-ten sayid-un yosun-dur:
 oltun¹⁹⁵ arɣadan iltuju¹⁹⁶ bürün:
 ünen mor-tur¹⁹⁷ oruyultuqu-i kemebei:

191 ülde- – „vyhnat, zahnat“, zde ale také „přemoci, zvítězit nad (někým)“.

192 orun-a ügegüy-e ečülgegdeküi – vyjádření na konci sloky není příliš jasné a lze jej vyložit dvěma způsoby. Dokud se nepřítel nepoddal, je třeba k jeho ovládnutí užít dokonce i (předstírané) vlídnosti. Po jeho přemožení se s ním ovšem naloží podle spravedlnosti, je možné odplatit za jeho provinění tresty či dokonce popravou. Také je možné vidět v přístupu k nepřátelům buddhistické myšlení o nenásilí a lásce k nepřátelům, které díky vlídnému a laskavému přístupu k nepřátelům přemůže jejich zlobu tak, že po ní nezůstane ani památky. Možný je také zcela jednoduchý překlad vycházející z doslovného významu slovesa *ülde-*: „Když jej zaženou, tak ‚přelstívání‘ skončí, a v zemi po něm nezůstane ani stopy.“

193 yirtinčü-dekin – yirtinčü-deki „jsoucí ve světě, světský/prostý člověk“ (= yirtinčü-ten), -n sufix s významem množného čísla, *oyun yirtinčü-dekin* znamená pravděpodobně „rozumní lidé“.

194 První verš se vztahuje k předchozí sloce.

195 oltuqu – pasivní tvar od slovesa *olqu* – „nalézt, odhalit“, ale v kontextu *Rasiyan-u qumq-* a s největší pravděpodobností také „přivést k [pravému] poznání > zachránit, spasit“ (srovnej se slokou 7.–8.). V současné mongolštině je ustálen pravopis *oldaqu* (олдох) „nalézt“ (ztracený předmět nebo to, po čem člověk touží); (ve slovních spojeních také „pochořit“ (např. učir-i ni oldaqu – „přijít věci na kloub“) (Монгол хэлний дэлгэрэнгүй таилбар толь 2008: III, 1481).

196 iltuqu – význam slovesa není zcela jasný. Buď souvisí s etymologicky příbuznými slovesy *ilaqu* – „odolat, zvítězit“ a *nilaqu* – „rozmazávat (do rovné plochy)“ (např. *jobulang ba mayu sedkil-i nilaqu* – „odstranit utrpení a špatné úmysly“, příklad od doc. J. Lubsangdorji), nebo s kořenem *il(e/i)* – „1. (adj.) hladký, rovný, 2. (verb.) učinit hladkým, uhladit“: *ilikü* – hladit, natírat.

197 *ünen mor-tur* (standardní pravopis: *mör-tür*) *oruyultuqu* – „uvést na správnou cestu“ (může to ale také znamenat potrestání provinilých).

Tak povídají moudří lidé.

Dle řádu pravých šlechticů a hodnostářů
odhalí se [zle jednající], potrestají a napraví,
to znamená uvedou se na správnou cestu.

3.3.9. Vztah k majetku (115–118)

115.

*ed tawar-tu bayan bolqui tutum:
eremsijü sayirqaquiban talbiju:
erten-ü ögügsen buyan büi-j-e:
edügeber teyin öggün kičiyegdeküi:*

Čím více bohatne na majetku,
tím více dává najevo arogantní chvástavost.
Ale protože [bohatství] je osud předurčený minulým životem,
také nyní je třeba se podobně přičiňovat.

116.

*qajar-iyar dügüreng ed tawar-tan ber:
qamuy-ıyan tebčijü qutuy-ı olbai-j-e: [13r]
qayıralan sinügsen-ıyer oluysan busu:
qayırlaysan-u qabiy-a anu ali büi:.*

I ten, jehož majetek naplňuje zemi,
našel štěstí, až když všechny statky odložil.
Nenašel jej skrze toužení a lásku k jmění,
neboť jaký je užitek vlastnictví?

117.

*edlen yadabasu altan ber čilayun büi-j-e:.
ed tawar edlen čidabasu ele:
ene nasun-dur ber sayirqaqui böged
ečüs-ün jıryalang-un siltayan ber boluyu:*

Pokud s ním nedokáže zacházet, tak i zlato je jen kámen.
Pokud dokáže zacházet s majetkem,
bude mu to k slávě v tomto životě
a důvodem ke konečné blaženosti.

118.

qamuy-i tebčijü odqui-ača

qayirlal-ügei ögkü sečen büi kemen:
 γayča nidün metü Čoski Odser:
 qayarqay-a Nimidi¹⁹⁸ šastir-tur nomlabai::

Kdo se dokáže všeho vzdát
 a nesobecky rozdávat, je moudrý člověk,
 Čojdži odser, jako jediné oko [zaslepeného světa],
 podrobně to vyložil v knize Nimidi.

3.3.10. Domýšlivost (119–122)

119.

olan-a ergügdejü maytaydabasu ele:
 uridu sayin irüger-ün küčün kiged:
 uran aburi-da minü ači bolai kemen
 üy-e qoyar-i jiči uduridqaui:

Kdo je mnohými vyvýšen a oslavován,
 je to silou předchozích dobrých skutků
 a výsledkem ušlechtilého počínání,
 podobně je třeba předurčovat si osud v tomto a dalším životě.

120.

olan-a ergügdejü noyalaqui-dayan:
 uran ary-a-ügei askigči bolbasu:
 öndür degere-eče unaysan öndegen metü:
 öčügüken sintarabasu tende yutuyu:

Kdo panuje vyvýšen mnohými,
 ale stane se jen bjcem bez vybraných způsobů,

198 Nimidi – text s názvem Nimidi (možné také čtení Imidi/Imiti/Nimiti) přeložený Čojdži Odserem se nezachoval, nebo nebyl dosud identifikován. Nimidi/nimiti/imidi/imiti – skr. tišjá nebo amala, název plodu rostliny *Phyllanthus emblica*, *Mirabolanus emblica*, *Emblica officinalis*. (Ковалевский 1844: 663). Skr. také āmalika, čín. an-mo-le 庵摩勒, tib. skyu ru ra. Jiný slovník uvádí skr. āmalakam, čín. šan-ča 山楂 nebo jü-kan-c' 餘甘子, tib. skyu ru ra (Liangsanglang, Shen, „āmalakam.“ In: bye brag rtogs byed chen mo. TBRC W1KG4598. Jingdu: Ling mu xue shu cai tuan, [n.d.], ([http://tbr.org/link?RID=O4JW5431|O4JW5431JW29920\\$W1KG4598](http://tbr.org/link?RID=O4JW5431|O4JW5431JW29920$W1KG4598)). Od názvu rostliny bylo v preklasické mongolštině odvozeno také diminutivní adverbium imidiken/imitiken „malý jako plod nimidi; trošičku“ (Kara 2009: 124). Do mongolštiny převzato pravděpodobně ze sanskrtu skrze sogdské “mδ’k (v ujj. známo imiti „разновидность боярышника“, v tocharštině amalāk(ā).

[stačí, když se mu] maličko přihodí něco zlého,
uvede na sebe ostudu, je jako vajíčko spadlé z výšky.¹⁹⁹

121.

*kedüi mergen erdem-tü ber bolbasu:
gem-tü eremsiküi sedkil-i tebčijü:
getülgegči baysi-yin minü ači kemen
keregten ed-iyer jiči ačılaydaqui:*

Ať se stane jakkoli moudrým,
musí se varovat zlého vychloubání,
uznat zásluhy svého učitele vysvoboditele
a odvděčovat se [mu] také potřebnými materiálními věcmi.

122.

*erdem-ten-ü manglai burqan boyda:
erte olan törül-dür-iyen qatayujju
erdem-ten baysi-yi sitüjü bolbai-j-e:
eremsiküi [13v] sedkil-iyer boluysan busu:*

S vytrvalostí po mnoho svých předchozích životů
svatý Buddha stal se nej přednějším z moudrých
přeci tím, že moudrým učitelům úctu projevoval
a ne, že by domýšlivě se choval.

3.3.11. Doba úpadku (123–133)

123.

*aldartan merged-i ese sitügsen
arban ügeber²⁰⁰ eremsiyči arad*

199 Pro srovnání uvádím dvojverší ze *Sayın üge-tü erdeni-yin sang neretü šastir, VI bülüg, silüg 208*:

*öndegen-i oytaryui-dur oyrbasu:
qayaraquy-ača busu yağun-j-e aqu::*

„Copak se, když je vejce až k nebi vyhozené,
může stát jiného, než že se rozbije?“ (Jağunnasutu – Sečenčoγtu 1989: 310; Kolmaš – Štroblová 2006: 96).

200 *arban ügeber* – doslova „deseti slovy“, vyjadřuje malý počet „několik málo“.

*alyasču*²⁰¹ *γajin mergemsimüi-j-e*:²⁰²
*ayayultan*²⁰³ *qurabasu ičigüri-tü busu uu*:

Lidé pyšníci se výmluvností,
 co nectí slavné učence,
 míjí [správnou cestu], scházejí [na scestí], sami sebe považují za mistry.
 Spolčí-li se [takoví] výtečníci, což to není mrzké?

124.
*möngdečü*²⁰⁴ *ene čöb-ün čay-dur*²⁰⁵
mön-iyer ögülegči mergen aran-ača
mungqay irgen-ü ögülegsen qauli:
*mön degere sonusuydaq-u-yin γasiyun-i*²⁰⁶

Ale je hořké, že v tomto zkaženém čase
 zákon vyřčený hloupými lidmi,
 je považován za lepší
 než ten od pravdomluvného moudrého člověka.

125.
gegegsen naran-u mandal nöğüge tib-üd-i
geyigülüy-e oduysan čölügen-dür inü:
*keger-e бүкүн eliyesün*²⁰⁷ *sibayun ba*
gem-ten qulayan degdeküi-tür adali:

-
- 201 *alyasču* > *alyasaqu* – I. „být nepozorný, ignorovat“; II. „míjet, zanechat, opomenout“ (Большой академический монгольско-русский словарь 2002: I, 72); *alyasangyui* – „neklidný, roztržitý, zmatený“ (“troubled, distracted, perturbed; distraction”), *alyasangyui sedkil-tü* – tib. *sems ni rnam par gyo ba* – „se zmatenou myslí“ (Kara 2009: 8–9), *alyasangyui sedkil* – „nestálá mysl nebo povaha, vrtkavost“ (Ковалевский 1844: 81). *Sedkil-i alyasaqu* znamená snažit se obejít stupňovitou, zdlouhavou a namáhavou cestu k dosažení probuzené mysli a vydávat se falešně za moudrého (J. Lubsangdorji).
- 202 *mergemsikü* – „to have or acquire outstanding abilities; to pretend to be an expert“ (Lessing 1960: 537).
- 203 *ayayultan* – „člověk představující nebezpečí pro druhé“.
- 204 *möngdečü* > *mön de čü* – zde ve významu *qarin*: „ale, avšak“ (Wangjil 1987: 458).
- 205 *čöb-ün čay* – skr. *kašākāla*, tib. *snvigs ma'i dus*, „období neřestí, neklidná doba“ (Ковалевский 1844: 2223).
- 206 *γasiyun-i* – kausativní sufix je pravděpodobně opisovačskou chybou, na jeho místě by byla vhodnější interpunkční dvojtečka ukončující verš. Pokud by však kausativní sufix byl opravdu zamýšlen, bylo by možné obě sousední sloky propojit s významem: „... toto trápení osvítilo stoupající slunce ...“.
- 207 *eliy-e* – tib. *byung po*, druh démona.

Tak jako když slunce stoupání zanechá a počne klesat,
aby šlo osvítit další kontinenty,
a tu venku všude se rozmohou
zlé bytosti a sprosté myši.²⁰⁸

126.

busu orud-taki olan amitan-a
buyan-u qubi-yin kürtegülkü-yin tula:
*boydas-i oduysan ene čölügen-dür.*²⁰⁹
buruyu ögülegčid degden yabumui:

Rovněž tak v této době úpadku, kdy svatí muži odešli,
aby v jiných světech spouště bytostí
dávali podíl na příznivém osudu,
hlasatelé bludů si vyskakují.

127.

uryumal naran-i singgegülüged sača:
olan odud ber jerge gilbeljemüi:

208 Pro srovnání uvádím dvojverší ze *Sayin üge-tü erdeni-yin sang neretü šastir, I bülüg, si-lüg 3*:

Naran-u genel uryubasu ele:

eliyes-ün sibayun balaran odumui::

„Jakmile vyjde světlo slunce,

zlé bytosti se rozprchnou v mrákotě.“ (*Jaγunnasutu – Sečenčoytu 1989: 310*)

Tamtéž *III bülüg, silüg 89*:

Masi genel-tü naran tngri-teče:

eliyes-ün adas ülügü buruyutun bui::

„Když přejasně slunce vyjde na nebi,

zlé bytosti raději uprchnou.“ (*Jaγunnasutu – Sečenčoytu 1989: 327*)

209 *čölüge* – domnívám se, že se jedná o archaický variantní zápis slova *čilüge* (volný, svobodný čas; volný prostor). Zde použito ve velmi archaickém významu „uprázdnění, doba úpadku; stav osiřelosti“. *Čölüge* je odvozeno od *čölekü* „rozehnat, ztroskotat, zničit; vyhnat (na nehostinné místo)“, které je dále odvozeno od *čöl* „pustina, místo bez lidí a zvířat“ (*Mongyol üges-ün iγayur-un toli 1988: 2289*). Prvotní kořen *čö-* je společný také s *čöb* „neštěstí, utrpení, zlo“ a *čöken* „málo, nedostatečně“. V *Rasiyan-u qumq-a* jsme zaznamenali také jiný variantní zápis slova *čilüge* – *čola qarbuysan sumun... ničuqu čola-ügei* („vystřelený šíp... nemá možnost/není volný k tomu se uchýlit“; sloka 61, fol. 7V/13). Graficky volnější alternace předního a zadního o – ö je v preklasickém mongolském písmu častá a její stopy nalézáme také v rukopise *Rasiyan-u qumq-a* (např. *mor-tur* fol. 12V/22). Navzájem souvisí nejen výrazy *čilüge*, *čola*, *čolu*, *čöle*, *čolayidaqu*, ale také *sula* „volný, prázdný“ a *selegüü* „volný čas; tichý; prostorný, mající volné místo“ (*Mongyol üges-ün iγayur-un toli 1988: 2240*). Paralely jsou také v turkických jazycích, např. staroturkické *čolmaq* „újma, škoda“ (*Древнетюркский словарь 1969: 152*).

oytaryui-tur toytan čidaysan-iyar
odud ču gilbelkü jöb boltuyai-j-e:

Jakmile zapadne běžící slunce
 mnoho hvězd vzájemně soupeří svým svitem,
 už proto, že se dokážou udržet na nebi,
 je přece zákonité, že právě ony svítí.²¹⁰

128.

γajar-tu būkü γal-tu qoruqai:
γayčayar gilbelkü anu γayun sayin:
qalayun naran uryubasu tende:
yasiyutu bolumui-j-e: mayad-iyar-ta:

Světlušky, co jich jen na zemi je,
 k čemu jsou, svítí-li osamoceně,
 jakmile vystoupá horké slunce,
 zajisté na ně přijde trýzeň.

129.

[14r] *tengsel-ügei boydas-i yegüdkegsen-dür:*
ters²¹¹ üjel-ten eremsin temčeldübei:
terekü buruyu mör-i suduluysan-iyar
ters-üd ču temečeldükü jöb boltuyai-j-e:

Když vymřeli nedostižní světci,
 začali se drát nadutí heretici,
 již proto, že rozvíjejí svou špatnou cestu,
 je zákonité, že se heretici spolu také sváří.

210 Pro srovnání uvádím dvojverší ze *Sayin üge-tü erdeni-yin sang neretü šastir, II bülüg, silüg 58:*

oytaryui-dur naran uryubasu ele:
odud olan ber bögesü ülü üjegdeyü:: (Jaγunnasutu – Sečenčoytu 1989: 321)

„Jakmile slunce vystoupí na nebe,
 ačkoli jsou mnohé, nejsou vidět.“ (If the sun rises in the sky, even if the stars are many
 they are not seen. Bosson 1969: 212).

211 *ters* – „protivníci, heretici, odpůrci buddhismu“. Původem ze skr. *tīrthika*, do mongolštiny přešlo pravděpodobně přes sogdské *trśq* „křesťan“ (Gharib 1995: 391).

130.

*qubi-yin tedüi-ken-i ülü meden atala:
qudal-iyar temečegčid-i yayıqaqu metü:
qutuy-tan boydas törübesü tende
yutuju yasıyutu bolumui-j-e-da::*

Neznají ani trochu málo,
a obdivují se těm, kteří soupeří ve lžích,
pokud se tam objeví svatí vladykové,
jsou zahanbeni a přijde na ně zklamání.²¹²

131.

*aldar-tu ečiğe metü Čoski Odser-i:
ariyun nom-un töb-tür oduysan²¹³ qoyina:
amatu büri ayalyučı bolbai:
ay[a]lyuča büri mergemsigčid bolbai:*

Poté co se Čojdži Odser, podobný slavnému otci,
odebral do centra svatého učení,
stal se každý tlučhuba básníkem,
a každý básník se začal považovat za mistra.²¹⁴

132.

*ögülegčid-ün manglai Čoyiki Odser:
oytaryui²¹⁵ metü nom-un tib-eče:
uryumal naran metü beyeben üjegdede::
ünen üges-ün olan genel-ün tour-iyar:*

Nejpřednější z vykladačů Čojdži Odser
z kontinentu učení [nezměrného] jako nebesa,

212 Sloky 127. a 129. a sloky 128. a 130. jsou navzájem paralelní.

213 *ariyun nom-un töb-tür oduysan* – „odebral do centra svatého učení“, tj. zemřel, dosáhl nirvány. „Centrum nauky“ se charakterizuje v mongolské verzi Nāgārjunova „Chvalo zpěvu na centrum nauky“ *Nom-un töb-ün maytayal*: *Nom-un töb kemebesü törül ügei: kejiy-e ču türidkü ügei: qamuy čay nuγud-a niswanis ügei: angq-a dumda ečüs-tür gkir ügei*: „Centrum učení je nezrozené, pro vždy bez zániku, po všechny časy oproštěné od světské marnosti, v počátku, uprostřed i na konci [času] bez znečištění.“ (Šongqur 2013: 54–55).

214 Označení Čojdži Odsera jako „slavného otce“ může nasvědčovat, že autorem básně je člověk z okruhu další nepřítli vzdálené generace Čojdži Odserových žáků.

215 *oytaryui* – skr. *ākāša*, tib. *nam mkha'*, „nebe, prázdný prostor“, *oytaryui metü* – ustálený epiteton s významem „nezměrný, bezhraničný“.

zjeví se v těle jako vzcházející slunce,
a světelnou sítí pravdivých slov

133.

*qotala amitan-u qarangqui geyigülüged:
qubi-tan-u²¹⁶ sedkil-ün lingqu-a delgeregüljü:
qudal-iyar mergemsigčid-ün aman-i kumuda²¹⁷ metü:
quriyaju tamaγalaqu kejiyeken bolumui:*

osvítí temnoty všech bytostí,
nechá rozvinout lotosy myslí všech předurčených,
ústa lživých mistrů jako květy lotosu
otrhá a zamáčkne. Jistě k tomu někdy [zase] dojde. (Kdypak se to stane?)

3.3.12. Moudrost a pošetilost (134–141)

134.

*ünen sedkil-iyen mungqay-a buliydaju:
ürgülji nayidangyui-yin²¹⁸ jerge-ber bultaysad: [14v]
öber-iyen degedü arad ejin-e böged:
üjen yadaqui-ber qorlan bögetele:*

Ti, kteří upřímnost odložili kvůli hlouposti,
a neustále se pošpiňují tužbami,
docházejí trestání svými nadřizenými a pány,
kteří je nemohou vystát.

135.

*uqayatan mayui arad-un aburi-yi:
ünen-iyer mayusiyaju sonjibasü ele:
üjen yadamui kemen qarin teden-i:
ögülekü ary-a inü yayutai iniyedün büi:*

216 *qubitan* – „mající osud“, označuje člověka, který je na základě dobrých skutků z minulých existencí předurčen zrodit se v zemi, kde má možnost setkat se s buddhovým učením.

217 *kumuda*, skr. *kumuda*, tib. *gu mu da* – „bílý lotos“ (*nymphaea esculenta, blanca*), „červený lotos“ (*nymphaea rubra*) (Ковалевский 1844: 2611), „bílá vodní lilie, kvetoucí v noci, zaměňovaná také za květinu bílá utpala (skr. *sita-utpala*, tib. *dpa la dkar po*, mong. *čayan udpala*)“ (Яхонтова 2010: 447).

218 *nayidangyui* – tib. *prag dog*, „nenávisť, nepřejícnost, závist, chamtivost“ (Ковалевский 1844: 595).

Rozumný [člověk] chování zlých lidí
opravdově haní, jim vysmívá se.
Ale oni jej vystát nemohou,
a jeho slova, jak směšná jim připadají.

136.

*ögülejü šastir jokiyaquyin jayura:
oyun-ügei ögülebe kemen büü sedki:
ünen gem-tenü ögülekü-degen
uyarqaysan sedkil-iyer²¹⁹ ögülebe bi:*

Při sepisování této knihy,
nemysli si, že jsem bez rozumu hovořil.
Při své rozpravě o lidech správných a špatných,
s otevřeností jsem vypovídal.

137.

*teyimü teyimü mayu üilesi anu:
degedü yekes-eče asayun medejü:
tebčiged sayid-ača yabudal-i anu:
temdeg metü doturaban ayuluqui::*

Na různá špatná konání
vyptal jsem se vysoko postavených
a vystříhal jsem se jich. Na [správné] chování [jsem se vyptal] znamenitých
[lidí],
a ukládám je v nitru jako vzor.

138.

*uridu sonusuysan üliger qauli ba:
öber-iyen tüsijü olan ögüleksen inü:
učiraju nigen nigen-de jöb boluysan:
ünen sečen kemegdekü busu bolai:*

Kdo na základě dříve zaslechnutých příběhů a pravidel [správného rozhodování]
a opřen o svůj rozum mnoho mluvil

219 *uyarqaysan sedkil* – „slitovnost“; úmysl být otevřený a přístupný ostatním. Pravděpodobně pisatel upozorňuje, že psal s ohledem na širší okruh posluchačů, a proto některé formulace by zaujatému kritikovi mohly připadat naivní, jakoby „bez rozumu“.

a jen někdy zřídka měl pravdu,
ten opravdu moudrým nazván být nemůže.

139.

*olan-luy-a nayiraldun čidabasu ele:
ünen sečen aburi tere kü büi-j-e:
urtu nasulaju jayun üli kürümüi:
oyun-ügei qarsilaju yayun kereg:*

Kdo dokáže být s mnohými v souladu,
to je člověk opravdu moudré povahy.
Ani dlouhověký se nedožívá sta let,
k čemu je nerozumně se [s druhými] svářit.

140.

*ali öber-eče анги үjen yadaqui:
atayarqaqui-yin qour-tu [15r] sedkil-ten-ü:
aburi-tan-u ečülken bögetele:
ay-a edeged ču üli sengkerekün-i²²⁰*

Ti, kteří nestrpí nikoho krom sebe,
myšlenky zkažené jedem závisti,
takové povahy se nepolepší
ach, [na věky] jsou nepoučitelní.

141.

*olan-luy-a qarsilaqui nayidangyui kiged:
omuy degerükei sedkil-ün gem-i inü:
ulam-ača asayun öber-iyen onuyad:
oyuyata sayitur tebčigdeküi bolai:.*

220 *sengkere-* – „probudit se, porozumět, pochopit, uvědomit si“ (Lessing 1960: 688). (Ковалевский 1844: 1343 překládá „упражняться, изучать, основательно изучать“.) Sloveso velice často užívané v preklasické mongolštině, mimo jiné mnohokrát v právních předpisech na březové kůře nalezených v Charbuchyn balgasu ve významu „napravit se, polepšit se“. (Např. *Er modun bars jil-un dörben qosiyun-u öčüken čayaja* (rok 1614): *qoyar yala-tu kümün yabugetele es-e bolba yurban qonu. ese boluqu-la qayan-ača asqa. qayan elči ilegeji nigen mori ab. tere mori sayad kibesü qolbayan ab. tegün-dü ese sengkerbesü dörben qosiyun-i nijeged elči ečijü dörben mori ab. basa tegün-dü ese sengkerbesü naiman elči ečiji naiman mori ab. basa tegün-dü ese sengkerbesü mön uridu yosuyar bui. elči nemeji ečiji ab. ter-e abuyči-yi yala-tu kümün-e-se ab.* Пэрлээ 1973: 89).

A poznej jejich sváry a závist,
jejich pýchu a namyšlenost,
i uvědom si také sám sebe
a snaž se toho [všeho] dobře vystříhat.

3.3.13. Opilství (142-143)

142.

*qamuy bügüde-tür sonjiydayuluyçi:
qalayun jayuraban qarsiyuluyçi:
qamtu yabuqun-aça qayaçayuluyçi
qargis degerükei sedkil törügülügçi:*

[Opilost] působí, že je všem k smíchu,
když pitím rozpálen ostatním uškodí,
ze společenství se vyděluje,
puzen nespoutaným, arogantním smýšlením.

143.

*oluysan jögegsen-i barayuluyçi:
onul bilig-yi anu umartayuluyçi:
üjen bögetele yaljayurayuluyçi
umdayan-i mayui darasun-i tebcigdeküi:*

Prohýří do mrtě, co nashromáždil,
rozum mu chřadne, tratí se,
co spatří, k zuřivosti ho dohání.
Nejhoršího z nápojů, alkoholu je třeba se vystříhat.

3.3.14. Správné nakládání s majetkem (144-147)

144.

*qujir-tu usun-i umdalagsan metü:
quriyaqui tutum neng quriçayuluyçi
yutumsiy mayun-u ündüsün boluysan:
quriyaysan ed tawar ülü sinuqayiraydaqui::*

Tak jako voda se sodou žízeň nehasí,
čím více kdo shromažďuje, tím více prahne.
Varujte se nezkrotně bažit po nahrabaném majetku,
který je základem ostudného zla.

145.
quriyaŷsan ed-yin qabiy-a-tu²²¹ bolȳar-un:
qutuy-tan-u²²² dedegüis-e lab bariyad:
ȳuyilinčün ügegün-e öĝbesü ele: [15v]
quriyaju sang-tur²²³ daruȳsan bolai:

Správně nakládá s nahromaděným majetkem ten,
 kdo vládcům a vrchnosti odvádí věrně, jak se patří,
 žebrákům a chudým rozdává,
 toť jako by hromadil, do pokladnice kupil.

146.
eyimü qabiy-a-yi ese medegsen-iyer:
erten-eče edeged-tür²²⁴ kürün kürtele:
ed-ün-kü tulada kedün kedün-de²²⁵:
eldeb jobayaŷsan ači inü ali büi:

Pokud takové správné nakládání [s majetkem] nepochopil,
 odedávna až dodnes
 jen kvůli majetku mnohokrát a stále
 různě se soužil, jaký z toho užitek?

3.3.15. Touha a závist (147–155)

147.
erten-eče törül tutum-iyān
eligen sadud-tur tačiyāŷsan siltāyan-iyar:
edüge-yin törü-tür orubai-da:
egün-eče qoyinaȳsi ülü tačiyāydaqui

221 *ed-yin qabiy-a-tu* – „mající vztah k majetku“. *Qabiy-a* – „vztah, závislost“, archaická varianta novějšího *qamiy-a*.

222 *qutuy-tan* – plurál od *qutuy-tu* „svatý, požehnaný, mající posvátnou podporu (od nebes, božstev)“. Užití slova ukazuje, že *Rasiyan-u qumq-a* byla sepsána v době, kdy výraz *qutuy-tu* se připisoval stále ještě spíše světským vládcům, zatímco později se stal označením náboženských osobností, zvláště nejvyšších převtělenců. Mongolské *qutuy* souvisí s turkickým *qutluȳ* „mající (a zároveň) poskytující životní sílu; šťastný, přinášející štěstí/úspěch, blahodárny“, to odvozeno od *qut* „duše, životní síla; štěstí, blaho, šťastný úděl, úspěch; (přeneseně) důstojenství (obvykle panovníka, který je touto blahodárnou mocí nadán)“ (*Древнетюркский словарь* 1969: 471, 473).

223 *sang* < uĵg. (t)*sang* < čín. *zang* 藏, „pokladnice, sklad“ (Kara 2009: 247).

224 *edeged-tür* – písařská chyba nebo archaická varianta namísto *edüged-tür*: *edüge* („nyní“) + *-d* (plurál).

225 *kedün-de* – správné čtení *kedün-te*.

Odedávna s každou generací větší
závist mezi příbuznými
nastolila dnešní stav společnosti.
Nepřejícnost v budoucnu musí zmizet.

148.

*terigülesi-ügei-eče taçıyan amurladuysan:
tede sadud-tan-u edüge qamiyasi odbai:
tegüber ende uçiraldyuysan üri sadud ba:
tayalayad uruy-tur ülü taçıyaydaqui*

Od prvopočátku věků lidé spoutaní tužbami,
kde je jim dnes konec?
Proto [dnes my] zde, kdo jsme se stali příbuznými,
nesmíme povolovat žádostivosti a závidět si v rodině.

149.

*erte çay-tur: dayisun bolulçaysan:
edüge sadud boluysan ber büi:
ende amaray üri sadud bolun törügsed:
egün-eče qoyin-a dayisun ber boldaju²²⁶:*

Kteří si dříve byli nepřáteli,
nyní se stali druhy.
Kteří se narodili jako milovaní příbuzní,
se napříště mohou stát nepřáteli.

150.

*ülü tanılçaqui kümün-ü ükin:
öber-ün ed-iyer joliju abuyad
örü jirüken inü kemen amaraldyuysan:
ülemji inay nigen nigen gergei ber:*

Dceru neznámého člověka
vykoupil vlastním majetkem a
navzájem se z hloubi srdce vášnivě milovali.
Ale každá milovaná manželka,

226 *boldaju* - vzhledem k tomu, že výpověď sloky je ukončena, očekával bych finitní tvar *boldayu*. K záměně za *boldaju* mohlo dojít neopatrným opisováním vzhledem k podobné grafické podobě y a j.

151.

*amitu čay-dur jirüken metü sanaysan:
amaray nöbür-iyen say ükügülüged: [16r]
arban qonuy-a edüy-e umartaju
amaralduqui-yi ese üjebüü busud-luy-a²²⁷:*

když zemře její manžel,
na nějž, když živý byl, myslela celým svým srdcem,
tu v deseti dnech na něj zapomene
a zas s jiným se laská. Cožpak jste to neviděli?

152.

*eligen-eče²²⁸ saluysan üre minü kemen:
eldeb-iyer inaylaysan jarim üres inü:
ečiğe eke-yügen ükübesü ülü yomudan:
erüscü²²⁹ ögüleküü ese üjebüü üü:*

Někteří z potomků, všelijak rozmazlovaní:
„dítě moje, z těla mého zrozené“,
[přec] po smrti otce, matky netruchlí,
a mezi sebou hádají se. Neviděli jste snad takové?

153.

*qotula-ača amray jarim-ud sadud
qoqui minü kemen ukilayči bolju:
qoyina geriyes boltuyai kemen siltüjü²³⁰
qudal-iyar ed-i abuyčid ber büi:*

Jsou i taková mezi příbuznými, nad ostatní milejší,
chochoj – ach ouvej!, naříkají,
ale přitom hledí, jen ať už je závěť,
a podvodně berou majetek.

227 *busud-luy-a* – pro potřeby verše je zde použit nepravdělný slovosled namísto přirozeného pořadí: *busud-luy-a amaralduqui-yi ese üjebüü*.

228 *eligen* – „játra“. V západomongolských dialektech označuje *elkin* rody, podobně jako u ostatních Mongolů slova *obuy* nebo *yasun*.

229 *erüskü* – „soupeřit, být si protivníky“ (Lessing 1960: 332; *to emulate, rival, compete; to forestall*).

230 *siltüjü* – (шүлтэж) „dychtit, lačnět, usilovně toužit, dělat si zálsk“ (*Mongyol kelen-ü toli* 1997: 2056); *siltür boltur* – „kvapně, chvatně“.

154.

*umartaysan jegüdüń-ü jiryalang anu:
ünen kemen ülü sinuqayiraqu metü.
edür serigün-dür²³¹ böged jegüdelegsen:
ünen busu budas-tur ülü tačiyaydaqı::*

Tak jako po štěstí zapomenutého snu
se netouží jako po opravdovém.
Snít a toužit za bílého dne
po falešných hmotných statcích se nemá.

155.

*erten-e²³² sayın üilesi ese üiledügsed-de:
edüge jiryalang-yi küsejü yaqun kereg:
engsebesü taki ülü kürteküyin tula:
egün-eče qoyınaysı sayın üilesi kičiyegdeküi:*

K čemu je nyní přát si štěstí těm,
kdo dříve dobré skutky nekonali?
Nechť si žadoní, už jej nenabudou,
proto nadále je nutno usilovně konat dobro.

3.3.16. Správný postoj k lidem (156–158)

156.

*olan jobalang-tan eregüten amitan-i:
üjejü ülü eleglen ülü sonjiydaqı:
ulam-ıyar öber-tür kürteküyin tula:
ülü kürtegülügči üilesi kičiyegdeküi:*

Bytostem v mnohých těžkostech a útrapách
nepošklebuj se a neposmívej.
Abys i na sebe jejich trápení neuvedl,
pilně konej skutky nepřinášející [odplatu].

157.

aq-a yekes [16v] arad-i üjebesü ele:

231 *serigün-e, serigün čay-tur* – „za života, když ještě žil“ (Ковалевский 1844: 1372), standardní tvar *seregün* („bdící, nespící“). Dodnes často používané ve spojení *сэрүүн тунгалаг* – „zdravý a čilý“.

232 *erten-e* – „dříve“. Rozumí se především v minulých životech.

*ayuqui emiyeküi-yin yosun-ber kündülegdeküi:
adali jerge-yin arad-i üjebesü:
amaray sadud metü ayaliydaqui:*

Vysoko postaveným osobám
je třeba s bázní prokazovat úctu,
s lidmi stejného stupně
je třeba vycházet jako s přáteli a příbuznými.

158.
*öčügüked-i ba taki dorudusi*²³³:
örüsiyeküi yosuyar asaraqui:
ürgüljide teyin kü ele yabubasu:
*olan-a maytaydaqu yaγun erükü*²³⁴:

O malé a nízké
[je třeba] s milosrdenstvím pečovat,
kdo se povždy takto chová,
mnozí jej pochválí, bude bez starosti.

3.3.17. Tři jedy (159–173)

159.
*urin tačiyangyui*²³⁵ *mungqay yurban:*
*urida čay-ača edeged-tür*²³⁶ *kürtelen:*
*usadli-ügei jobalang-tu sansar-dur*²³⁷:
ütele/ötele törügülügči siltayan kü bolbai:

233 *öčügüked-i ba taki dorudusi*: – Jak jsem vysvětlil v poznámce ke 27. sloce, přikláním se i v tomto verši k interpretaci *ba taki* ve významu souřadícího spojkového výrazu „a také“ namísto významu „mezi námi“ (*ba-daki*).

234 *erükü* – slovníky uvádějí pouze běžný význam „kopat, hloubit“, ale podle kontextu je sloveso v *Rasiyan-u qumq-a* užito pravděpodobně ve významu „soužit se, trápit se“. Tento význam potvrzuje i užití v kronice *Erdeni-yin tobči Saγang* sečena (dokončená roku 1662) *qotala-yi jirγayulqay-a yaγun erükü* „všechny přivádí ke štěstí, proč by se trápil“ (Хгадын үндэсний эрдэнийн товч 2011: 62, 144, fól. 41v03). Sloveso *erü-* obsahuje také Tajná kronika Mongolů vždy ve významu „trápit se“ (čín. překlad *čhou* 愁, Сумъябаатар 1990: 93.12, 94.6, 208.3)

235 *tačiyangyui* – skr. *rāga*, tib. *chags pa*, „dychtění, chtivost“.

236 *edeged-tür* – odpovídá *edüged-tür*. Viz poznámka ke sloce 146.

237 *sansar* – skr. *saṃsāra*, tib. *ḥhor ba*, strastiplný koloběh neustálého přerazování, podmíněného individuálním dobrým či zlým jednáním (*üile-yin üri*). V mongolštině je sanskrtský pojem *saṃsāra* překládán jako *orčilang* (případně slovem se stejnou významovou etymologií *ergileng*).

Hněv, touha, hloupost – tyto tři vlastnosti
odedávna až podnes
jsou prostou příčinou zrození
v *samsáře* nekonečného utrpení.

3.3.17.1. Hloupost (160–161)

160.

*tetürü*²³⁸ *yirtinčü-dür* *yutumsiyud kedüi bögesü:*
tegünü ijayur inü mungqay buyu kemen:
tengsel-ügei boyda Badar-a Kirti:
tegün-i sayin üges-ün jirüken-dür nomlabai:

Ať jsou nepořádky zvráceného světa jakkoli mnohé,
jejich kořen je hloupost.
To kázal nesrovnatelný pán Bhadrakírtí
v „Srdci dobrých slov“.

161.

*mungqay niswanis-a*²³⁹ *tüidtegsen-iyer:*
mor-iyen jabqaju jobalang-tu sansar-dur:
mungdaju tüitrigsen siltayan inü:
mön kü mungqay-ača bolbai:

Přízemním lpěním zaslepený
z [pravé] cesty sejde
a v strastiplné uvázne *samsáře*,
původem toho je taktéž hloupost.

3.3.17.2. Touha (162–165)

162.

teyimü siltayan-iyar ene orčilang-tur
tačiyaju basa basa kü orčin törür-ün:

238 *tetürü* – archaické a málo používané slovo souvisí s ujj. *tätürü* „opačně, na druhou stranu; převrácený, nesprávný“ (*Древнетюркский словарь* 1969: 556), tib. *bzlog*, „špatný, převrácený“ (Kara 2009: 284). Ковалевский 1844: 1629 uvádí čtení *taduru* s významem „zlý, nepřátelský, zhoubný“: např. *taduru ayultu ragša* – „strašný rákšasové“, *taduru buruyu* – tib. *phyin ci log ba*, „lživý, převrácený, nespravedlivý, zlý, nepřátelský“. Také Lessing 1960: 762 uvádí *tadaru*, *taduru* – „zlý, špatný, zlovolný“. V této básni je nicméně čtení *tetürü* nebo *tedürü* dáno aliterací verše.

239 *niswanis* – skr. *klēša*, tib. *nyon mongs pa*, „trýzeň, utrpení; světská marnost“ (Ковалевский 1844: 653).

*tačiyaju minükei kemen [17r] barimtalaysan-iyar:
tayalayad-ača qayačaqu jobalang-ud²⁴⁰ kürteyü:*

Z téže příčiny zde v tomto světě
v tužbách znovu a znovu se rodíme,
s dychtěním lpíme na věcech „to je mé“,
a proto se soužíme jsouce od milých věcí odloučení.

163.
*tačiyangyui-yin sibar-tur baytaju bürün:
tayalaqui quričaqui²⁴¹ degesün-e küligdegsen:
teden-i teyimü teyimü küliyesün-e küligdegsed
qoyar költen-ü manglai üjen soyurq-a kemen::*

Zabředlí do bahna touhy,
svázání provazy milování a vášnivé touhy,
necht takto všelijak provazy spoutání
spatří předního ze všech dvounohých (tj. Buddhu).

164.
*asaraqui Mayidari boyda-yin biden-ü:
ariyun irüger-ün sudur-dur²⁴² nomlaysan:
aburita onuju qadaju sedkiged
asuru tačiyaysan-u siltayabar minükei kemen:*

To kázal starostlivý pán Maitréja
v sútře Čistých modliteb.

Ačkoli myšlením vždy přesně chápe a proniká,
[přesto] si pro velkou dychtivost věci jako své

165.
*tayalayad amaray-yi barimtalaysan-iyar:
dayisun bolq-a olanta bolqui ba:
taki busud-da urilaqu ber boluyu:²⁴³*

240 *tayalayad-ača qayačaqu jobalang* – „strast odloučení se od toho, co je nám milé“.

241 *quričaqui* – skr. *ṭṣṇā*, tib. *sred pa*, „žádostivost, lačnost“.

242 *ariyun irüger-ün sudur* – jedná se o *Qutuy-tu Mayidari-yin irüger-ün qayan orusiba*, obvykle jen ve zkrácené podobě *Iriüger-ün qayan* (skr. *Bhadracaryā-praṇidhāna-rāja*, tib. *bzang po spyod pa'i smon lam gyi rgyal po*).

243 Narušení pravidelné čtyřveršové podoby sloky je překvapivé a logicky lze uvažovat

vášnivě zalibuje řka „to je mé“ a drží se toho, co je mu libé,
a tak si činí mnoho nepřátel a konfliktů
a sám se také na ostatní rozhněvá.

3.3.17.3. Hněv (166–167)

166.

*urilaju öčügüked-i jobayabasu:
ürgülji tamu-dur erigülegten jobayu:
ülemji küčüten-e urilaju ayimasbasu:
öber-iyen jiči askiytan jobaju:*

Ten, kdo zmítán hněvem týrá ostatní,
bude navždy trpět trestán v pekle.
[Vždyť] i ten, kdo se rozhněvá na mocnějšího,
sám [přece] neunikne bití.

167.

*teyimü-yin tula Šantib-a baysi
degerükei urin-ača neng nigül-ügei
tegün-i küličegsen-eče neng buyan-ügei kemen:
temdeg yeke Čar-a awatar-a-tur nomlabai::*

Proto učitel Šántidéva:
„není většího hříchu než namyšlená hněvivost,
není větší zásluhy, než ji zkrotit,“
názorně vyložil v Čarjávatáře.

168.

*modun-u eldeb nabčis jimis-üd inü: [17v]
mön kü ündüsün-dür sitüküi metü:
möng (!)-ügei olan qorun niswanis ber
mön kü ede yurban-dur²⁴⁴ sitüjü boluyu:*

Jako všechno listí a plody stromu
závisejí na jeho kořenech,

o chybě při opisování. Text se však zdá být dostatečně souvislý, takže není možné určit, na jakém místě k vypuštění verše došlo.

244 *ede yurban* – „tyto tři [zlé vlastnosti]“ jsou vyjmenovány v předcházející 159. sloce. Jedná se o *urin tačiyangyui mungqay* „hněv, touha a hloupost/pošetilost“. V další sloce (169.) se tyto tři zlé vlastnosti nazývají *yurban qorun*, tib. *dug gsum* „tři jedy“.

tak i pomíjivost, všechno zlé a marnost
vycházejí z těchto tří [zlých vlastností].

3.3.17.4. Touha a závist (169–173)

169.

*teyimü-yin tulada yurban qorun
terigülesi-ügei čay-ača edüge kürtele
terigün ečüs-ügei jobalang-tur oruyulbasu:
tegün-i qarin tayalaqui qorun manu:*

Proto tři jedy
od prvotních časů až dosud
přivádí k utrpení bez počátku a konce.
Mezi nimi zlo touhy:

170.

*araytan-a nigen-te arayday[da]basu:
qanay-a-yin²⁴⁵ araydayujai kemen seren atala:
aburi²⁴⁶ araydayči ede yurban-ača²⁴⁷
anggijiran yadayčid-un jirüken-dür yayun orubai::*

Co se stalo se srdcem těch, kdo nedokážou se toho trojího zřeknout?
Jednou se [touhou] nechali zlákat,
poté se měli před svody na pozoru,
a přece jsou ovládnáni znova a znova.

171.

*ariyun nom-un tib-dür edüge:
amurlin sayuyči tede boydas:
angq-a urida niswanis yayun-ügei bögesü:
ary-a-bar tebčigsen-ü tula bolbai::*

Proč ti světci teď pokojně spočívají
v zemi svaté Nauky?
Protože se od počátku vystříhali
světské marnosti, jako by jí nebylo.

245 *qanay-a-yin* – čtení slova nejasné. S uvedenou iniciálou nezapadá do aliteračního verše, taktéž ani jako možný chybný zápis slova *qoyin-a-(yin)* – „posléze“, které jsem zohlednil při překladu.

246 *aburi* – zde ve významu *aburita* – „vždy, stále“.

247 *ede yurban* – opět se hovoří o *urin tačiyangyui mungqay* „hněvu, touze a pošetilosti“.

172.

*amitan-u itegel*²⁴⁸ *arsalan*²⁴⁹ *boyda:*
angq-a urida bide-luy-a sača:
aduyusun-tur ču törün yabuluy-a:
asuru qatayujil-iyar manača ülebei::

Ochránce živých bytostí, lví pán Buddha,
nejprve byl stejný jako my,
zrodil se dokonce mezi zvířaty,
ale převýšil nás převelikou vytrvalostí.

173.

ende bide jerge-yin aq-a degüni
edüiken üiledbesü atayarqan atala:
*erten-eče teng*²⁵⁰ [18r] *sača yabuysad-i:*
edüge ülegsен-i ese üjebüü üü:

Zatímco zde rovnocenní bratři,
sotva něčeho dosáhnou, už si závidí,
kdo odjakživa jednali se všemi bez rozdílu,
cožpak jste neviděli, kam to dotáhli?

3.3.18. Jak se zachránit? (174–176)

174.

onča jobalang-un čoyčas boluysan:
*örken-dür*²⁵¹ *adali orčilang-ača*
*ödter getülgesügei boydas*²⁵² *kemen küsebesü:*
urida getülügsed boydas-i dayaju bürün:

248 *amitan-u itegel* – tib. 'gro ba'i mgon po – „obránce, ochránce živých bytostí“ (Ковалевский 1844: 104).

249 *ögülekü-yin arsalan* – skr. vadisinha, tib. smra ba'i seng ge – „lev slova“, opisné, výmluvné pojmenování Buddhy (Ковалевский 1844: 159); *sakiy-a-yin arsalan* – skr. Šākyasinha, tib. sha kya seng ge – „lev rodu Šákjü“ (Ковалевский 1844: 160).

250 *teng* – „vyrovnanost“; *teng sačayu* – „rovnováha“ (Ковалевский 1844: 1691).

251 *örken* – nejasné, standardní čtení uvedeného zápisu je pouze *örge* „široký“. Slovo považuji za nestandardní zápis slova *erüke* „díra v zemi; plstěná čtvercová pokrývka střešního otvoru jurty > rodina, domácnost“. Zde v prapůvodním významu „[temná] díra, jáma, (jíž není vidět na dno)“, původně snad označovalo obydlí vydlabaná v zemi mající vchod v podobě otvoru shora. Zápis *örken* odpovídá dnešní hovorové výslovnosti slova (chalchské *өpx*, ojratské *örke*). Autor si jeho pravopis mohl uzpůsobit také pouze kvůli aliteraci.

252 *boydas* – slovo je v rukopise přeškrtnuto opisovačem.

Kdo si přeje v mžiku se zachránit
ze světa podobného [temné] díře,
plné hrozného utrpení,
musí následovat světce, již se [z něj] vymanili dříve.

175.

*moren-dür ba dalai-dur unaysan kümün
modun terigüten-i üjebesü ele:
mön degere sigürün²⁵³ unaqui metü:
mörün ongyuča-i ildum-iyar nočuydaqui²⁵⁴::*

Když člověk, upadnuvší do řeky nebo jezera,
uvidí třeba kládu,
sedne si na ni a projíždí vodou,
podobně je třeba využít možnosti a chytit se lodi [správné cesty].

176.

*kerbe ildum-iyar ese getülbesü
gem-tü orčilang-un ene dügerigei-dür:
kerüjü degere²⁵⁵ दौरа qamiγ-a törübesü:
genül²⁵⁶ jobalang-ača busu jiryalang-ügei:*

Pokud se (takto) příhodně nevyprostí,
ať již se zrodí v postavení nahoře či dole
v kolotání tohoto zlého světa,
potkají jej soužení a útrapy, a žádné štěstí.

3.3.19. Utrpení jako důsledek zlého jednání (177–218)

177.

*teyimü gem-üd-i enedkeg töbed-ün merged
delgerenggüi-e šastir-tur olan-ta nomlayad:
tegünče ber Madi Bragša-a Nimidi²⁵⁷ kiged:
temdegtey-e Čoski Odser nomlaysan-u tula*

253 *sigürekü, sigürükü* – „protékat“ (o tekutině) (Ковалевский 1844: 1516).

254 *počuqu* – „chytit, uchytit, držet“ (Ковалевский 1844: 693).

255 *kerüjü* – snad se jedná o nestandardní zápis slovesa *kerekü* „bloudit“.

256 *genül: genültü* – „rozrušený; kající se“; *genekü, genükü* – „rozrušit se, znepokojovat se; kát se“ (Ковалевский 1844: 2446).

257 *Nimidi* – viz vysvětlivku ke sloce 118.

O takových [důsledcích] zlého jednání se mnohokrát kázalo
v zevrubných traktátech indických a tibetských učenců.

Učilo se o nich také v *Madi Bragša* a *Nimidi*
a zřetelně o nich kázal Čojdži Odser.²⁵⁸

178.

uridu mergedün jarliy-ača uqaydamui kemen: [18v]

oladaqu-yin tula: ende ese bičibei:

olan delgerenggüi-yi ese ber bičibei:

öčüken quriyabasu eyin uqaydaqui:

Neboť se nacházejí v naučeních starších mudrců,
z nichž můžeme čerpat, zde jsem je nevypisoval.

A třebaže jsem tu vše podrobně nevypsal,

ve stručném shrnutí můžeme [tomu] rozumět takto:²⁵⁹

3.3.19.1. Utrpení v pěti stavech existence (179–183)

179.

degere buyan-tan tngri nar-tur törübesü:

tere buyan-iyen baraju üküküi-degen:

258 Na základě zmínky v 118. sloce se domnívám, že *Nimidi* mohlo být dílem či překladem Čojdži Odsera. *Madi Bragša*, patrně také dnes ztracené staromongolské překladové literární dílo, se zmiňuje v *Rasiyan-u qumq-a* pouze jednou. V didaktické básni *Oyin-i sayitur geyigülügči neretü šastir orusibai* (OS. 164 a OS. 224) objevuje odkaz na text *Madi Briš-a neretü šastir* (skr. *Mati vriksa nāma śāstra*, mong. **Oyun bilig-ün modun*, „Strom vědění“) s uvedením jeho autora Manjuširi čorjiv-a. Editor této básně, dr. A. Šongqur se domnívá, že Manjusiri čorjiv-a (tib. *jam dbyangs chos rje pa*) je totožný s Jamiyang čorji Rasibaldanem (tib. *jam dbyangs chos rje bkra shis dpal ldan*, 1379–1449), jedním z osmi hlavních žáků Conghapy. Jamiyang čorji Rasibaldan se v roce 1416 spolupodílel na založení významného tibetského kláštera Däpung (tib. *bras spungs dgom pa*, mong. *Brayibung*) u Lhasy. (Šongqur 2013: 193)

Je ovšem možné, že autor *Rasiyan-u qumq-a* přisuzoval autorství textu *Madi Bragša* Čojdži Odserovi. V takovém případě by byl možný překlad dvojverší:

„Zřetelně o nich učil také Čojdži Odser

v [knihách] *Nimidi* a *Madi Bragša*.“

259 Obdobné formulace nalézáme i v jiných dobových dílech didaktické poezie, například v *Oyin-i sayitur geyigülügči neretü šastir orusibai* OS. 136: ... *ali tere tegüni nomlayči baysi-yin: / aman-ača temdeg-i medegdekü-yin tula: / asuru olan bolqui-ača ese bičibei:* (Šongqur 2013: 163) „Protože více jest třeba se o tom dovědět ústně dle navedení učitelů vykladačů, [zde] jsem to nerozepisoval, aby toho nebylo příliš mnoho.“ Zde se za ukončením tematického okruhu skrývá i přesvědčení, že výklad pokročilejších stupňů nauky má být předáván jen ústně intelektuálně vyspělým jedincům, aby nedošlo k jejich zneužití.

*temdeg*²⁶⁰ *belgesi*²⁶¹ *medeged imadur kelejü:*
tendeče ükübesü tamu kiged-iyer jobamui:

Lidé s lepšími zásluhami, když se zrodí mezi nebešťany,
 své zásluhy vyčerpají a [třebaže] při své smrti
 jasně poznají [varovná] znamení oznamující [blížící se smrt],
 když nakonec zemřou, stejně budou trpět v pekle a dalších [druzích existence].

180.

öčüken buyan-iyar asuri-tur törübesü:
uridu mayui urin sedkil-ün abiyas-iyar
onča amul-ügei alalčan jobayad:
öčüken olbasu ulam yeke jobalang-un siltayan kü boluyu:

Kvůli mizerným zásluhám zrodí se mezi asury:
 Pro sklony své předchozí zlé hněvivosti
 navzájem mordují se bez umdlení
 a tak z malého nastává ještě většího utrpení počátek.

181.

gemtü mungqay-iyar aduyusun-dur törübesü:
kegere бүкүн alaydan üldegden jobayad:
ger-de бүкүн ber ачыдажу unuydaju.
kejiy-e ber alaydaqui-ača үлү мөлтүрөжү:²⁶²

Kvůli pochybené pošetilosti se zrodí mezi zvířaty,
 jež jsou v divočině zabíjena a pronásledována,

260 *temdeg* – zde ve významu *temdegtey-e* „zjevně, jasně“.

261 *belges* – bytosti zrozené ve stavu bytí mezi nebešťany mají schopnost poznat svou blí-
 žící se smrt na základě pěti znamení (*öndür ijayur-un ükün yegüdkekü-yi irulan üiledkü*
urida tabun irv-a. tngri-yin orun-daki orusiysan tngri-nar-tur bolqu): bey-e-yin öngge
yov-a busu bolqu – „tělesný zevnějšek přestane být sličný“, *debisker-tür ülü bayasqu* –
 „přestanou se radovat na svém sedadle“, *sečig erikes qayučiraqu* – „květinový náhrdel-
 ník zvetší“, *qubčad-tur gkir toytaqu* – „na oděvu se uchyty špína“, *bey-e-tür urida-ügei*
kölüsün yarqu – „z těla začne vycházet pot, který dříve neznali“ (podle *Naganjun-a-yin*
jokiyaysan Sadun-u jakiy-a bičig, Dangjuur, Sudur-un tayilburi V 94, fol. 407b; *Songqur*
 2013: 134–135). Ačkoli je potěšení nebešťanů velice dlouhé, jednou své zásluhy vyčer-
 pájí a protože se ve svém stavu nemají potřebu a možnost setkat s Buddhovým uče-
 ním a nasměřovat si další zásluhy, upadnou opět do koloběhu *samsáry*.

262 Pravděpodobně opisovačská chyba namísto *möltüreyü*.

či jako domácí vozí břemena a slouží jezdcům k jízdě,
nikdy [z hrozby] zabití se nevymaní.

182.

*ütele/ötele qarasuysan²⁶³ sedkil-ün küčün-iyer:
öläsküleng birid-dür törübesü ele:
umdayan idegen ülü oldan jobayad
öčügüken olbasu iden yadan jobamui::*

Vlivem své sprosté lakoty
zrodí se mezi hladovými přety,
budou se trápit, neb nenaleznou pití ani jídla,
a i když něco jídla najdou, nebudou s to jej pozřít.

183.

*tačiyangyui urin-iyar tamu-dur törübesü: [19r]
tesküi-e berke qalayun küiten kiged:
tegün-eče busu kerügedegden idüküi terigüten
teyimü jobalang-ud sedkisi-ügei bolai::*

Pro vášnivost a hněv rodí se člověk v pekle.
Nesnesitelné horko a mráz,
natožpak rozřezávání a požírání
a další taková muka jsou nepředstavitelná.

3.3.19.2. Utrpení člověka (184–218)

184.

*ede tabun-u jobalang-tur inü ülibesü:
ečiy-e-ken²⁶⁴ amun²⁶⁵ yabuyčid kümün-dür ber.*

263 *qarasqu* – Ковалевский 1844: 833 uvádí tib. ekvivalent *dogs pa* a překlad „nenávidět, nepřát dobro“, ve spojení také *qarasqui sedkil* – „nenávisť, nepřátelství, zlomyslnost“, základní význam je však „být lakomý“. Lakota je obvykle zmiňována jako hlavní příčina zrození mezi přety.

264 *ečiy-e-ken* – zde ve významu *edügeken* „nyní, v nynější době“.

265 *amuqu* – „být spokojený, spokojit se, odpočívat, být šťastný“ (Ковалевский 1844: 107). Protože lidé se mohou nejsnáze setkat s Buddhovým učením a dosáhnout skrze něj vysvobození, jsou považováni za nejšťastnější druh existence, na rozdíl od bytostí v ostatních formách existence, které jsou buď velmi trápeny (v pekle, zvířata, asurové, přetové) nebo pro svůj pohodlný život necítí potřebu po vysvobození skrze Buddhovo učení (*tngri-nar* – „nebešťané“).

*ekilejü törüküi-eče jobalang-ud inü:
ečüs-dür üküküi-dür kürtelen ürgülji büi:*

Přirovnáme-li k trápení oněch pěti [druhů bytí]
[úďěl] lidí radujících se ve svém životě,
i těm strasti počnou od zrození
a až do konce při smrti jsou neustálé.

185.

*urid törükü-yin jobalang ögülebesü:
ömekei umai-yin dotura küligdegsen metü::
öčügüken ber kötel-ün yadan arban sara-dur:
öber-dür amisqui erkeber-ügei jobayu:*

Vzmememe-li si nejprve trýzeň při zrození,
uvnitř páchnoucího lůna je [dítě] jakoby spoutané,
neschopné pohybu po deset měsíců,
trpí nemaje ani možnost samo se nadechnout.²⁶⁶

186.

*tendeče törüküi-degen terigün uruyu
tenčirtele²⁶⁷ nidkerčü²⁶⁸ törügsen bey-e-yi:
tenčirün jögelen-iyer qučibasü ber:
temür örgüsün metü sirgügden jobamui::*

Když se odtamtud narodí, hlavou napřed,
až k omdlení pokroucené zrozené tělo,
slaboučké, třebaže jej zabalí do měkkého,
trpí, jako by ho třeli železnými bodlinami.

266 Pro srovnání uvádím obdobné verše z *Oyin-i sayitur geyigülügči neretü šastir orusibai: adali qubi-tu sayin buyan-iyar: / amuyulang-tu törül-dür törübe-sü ber: / angq-a urida kümün-ü jobalang-i: / abču ende ber öčüken ögülesügei:: / mayui ünür-tü gkir-iyer dügürügsen: masi čiqul qarangyui umai dotur-a: mayad arban saras boltala bey-e-ben / mataysan metü ködel-ün yadan jobamui::* (Šongqur 2013: 124–125) „I když díky dobré karmě zrodí se v pokojné formě existence (pozn. – trojí z šesti druhů bytí: nebešťané, asurové, lidé) [trpí]. Nejprve zde [proto] trochu pojednám o utrpení lidí. V převelice těsném, temném lůně, naplněném strašně páchnoucí nečistotou, trpí tělo jsa jako by stočeno, neschopné se pohnout, najisto po deset měsíců.“

267 *tenčirekü* – „trpět točením hlavy, zeslábnout, ztrácet se“ (Ковалевский 1844: 1690).

268 *nidkerékü, nidkerükü* – „soukat, stáčet, příst, svinovat (např. provázek)“ (Ковалевский 1844: 660).

187.

*öčügüken bolbaraqai čay-tur jobar-un:
ögülen kelemen yadaju ukilabasu ele:
ülü tayalan atala aman-du köken-i:
ömkügüljü erke-ügei: kem boljamui²⁶⁹::*

A jak trpí v době, kdy je něžným pacholetem,
jež není schopno vyslovit se a pláče,
pokud se mu něco nelíbí, nezbytně mu musí
vložit prs do úst; tu jej teprve uklidní.

188.

*ter-e [19v] jobalang-ıyan teyinkü dayusču:
tendeče öščü kümünjibesü ele:
terigülejü urid gergei abuyad:
tegüni tejiyerün ed-i erijü jobayu::*

Až [mu] ta trápení takto [časem] skončí,
ze všech vyroste a vychová se,
nejprve si vezme ženu,
a pachtí se za statky, aby ji uživil.

189.

*eldeb-ıyer jobaju öčüken oluysan:
ed-ıyen qadayalar-un masi jobayad:*

269 *kem boljamui* – dosl. „vedou [jej] do normálního stavu“. *Kem* („[správná] míra“) je zde synonymní ke slovu *keb* („forma, vzor“) a dokládá alternaci koncového *-m* a *-b* v preklasické mongolštině.

Pro srovnání s předchozími slokami uvádím obdobné verše z *Oyin-i sayitur geyigülüg-či neretü šastir orusibai*:

tendeče törür-ün terigün uruγu: / temür nükün-eče sibturču γarγaqı metü: / tengčirtele

siqaydaju törül-nuyud-ıyan / tende umartayu kemen ber nomlajuqui:

kedün kedün saras bolun boltala: / kereg-ıyer ülü bolquı eldeb jobalang: / gedergü kebteges-ger kü joban dayusču: / kelemen ögülen yadan ukilamui:

burtay-un dotur-a bodulıju büir-ün: / bosquı körbeküi-ber küčün ügei: busud-un ebür yar-tur oruysan: bolburai čay-daki jobalang nai yeke:: (Šongqur 2013: 126–127)

„Také se učí, že odtamtud se narodí hlavou napřed, jako by se protahovalo železnou dírou. Jak se tak mačká až k omdlení, zapomene přitom na své předchozí životy.

Po celou řadu měsíců zažívá různé strasti vzhledem ke své neschopnosti, trpí i tím, jak leží obráceně. Nemohouc se vyslovit, pláče.

Válí se ve špíně a nemá sil vstát a převalit se; v útlém dětství, kdy je v náručí a rukou druhých, jeho utrpení jsou mnohá.“

*enegüken inü baraydayujai kemen
erikü jobalang-dur ber masi yeke bolai::*

Velmi se trápí, aby uchránil,
s rozmanitým pečováním získanou trochu majetku,
„jen aby se nerozkutálel“
i s dalším sháněním je velmi mnoho trampot.

190.
*kerbe tende üre-ügei ele bolbasu
genüjü²⁷⁰ tngri yajar-yi jalbarin jobayu:
kesig-iyer olan üre ču bolbasu::
gergei ömči kürgen yadan jobamui::*

Pokud se mu nedostane potomků,
znepokojuje se a rmoutí, modlí se k nebesům i zemi,
a zase, když je mu dopřáno početné potomstvo,
souží se, nemoha zaopatřit nevěsty či věno.

191.
*uruy köbegün anu mayui törübesü:
öberün jayuraban²⁷¹ ebdereldjü ba
öskegsen ečige eke-luy-a qarsilaju::
oyun-ügei busud-da idegden jobamui::*

Pokud se jeho potomek zrodí špatný,
znesváří si své okolí
a rozvádí se s otcem a matkou, kteří jej vychovali,
trpí z nerozumnosti nechávaje se „užírat“ ostatními.

270 *genekü, genükü* – „znepokojoovat se, být smutný; činit pokání, litovat“ (Ковалевский 1844: 2446).

271 *öberün jayuraban* – „mezi sebou (navzájem)“, dnes obvykle: *öber jayur-a*. Vyskytuje se např. v právních příkazech na březové kůře z Charbuchyn balgasu. (*Qan kümün öber jayuraban irtü üjügür-tü yaryabasu mingyan aduyun jayun temege ab.* „Pokud chanové mezi sebou vytáhnou meč, [viník] bude potrestán tisíci koňmi a stem velbloudů.“ *Me-čin jil-ün yeke čayaja* (rok 1620). Пэрлээ 1973: 101).

192.

*sayijiraju*²⁷² *üri sadun-tu bolbasu:*
*sayin-ačayan qayačuju boluyujai*²⁷³ *kemen*
sanayan-iyar jobaju erüküi kiged:
*sayar-ügei*²⁷⁴ *qayačaju ber jobamui::*

Kdo si polepší, získá potomstvo a přátele,
stará se a trápí ve své mysli,
aby snad neztratil dobré bydlo,
[přec] se od něj odloučí a bude se stejně soužit.

193.

önür sadun-ügei mönden bolbasu:
östü dayisun- [20r]luy-a učiraqu-ača kemen:
*örüjü*²⁷⁵ *sanayan-ıyan jobaqui kiged:*
*ömü örüsdejü*²⁷⁶ *yekede jobayu:*

Kdo zůstane sám bez příbuzných,
je na tom hůř, než kdyby potkal zlého nepřítel,
trápí se, svrbí ho myšlenky,
uvnitř se rmoutí a velmi tím strádá.

194.

erte čay-dur qarasuysan nigül-iyer:
ed tawar-ügei yadayad bolbasu:
*agsaju*²⁷⁷ *yuyuju amiban tejıyeged::*
ečüs-dür gergei-yügen ber qudalduju::

Pokud kvůli dřívější hříšné nenávisti
zchudne, zůstane bez majetku,
živí se překupnictvím a žebrotou,
a nakonec prodá i svou ženu.

272 *sayijiraju* – „zlepšit se, zkrásnět, zrodit se v lepší třídě bytosti“ (Ковалевский 1844: 1279). Lepší či horší životní úděl, bohatství, chudoba, osudy potomků apod. se považují za důsledky skutků z předchozího života.

273 *sayin-ačayan qayačuju boluyujai* – doslova „jen abych se neoddelil od svého dobrého“.

274 *sayar-ügei* – „nutně, nezbytně“ (Цэвэл 1966: 456).

275 *örükü* – „svrbět, česat“ (Ковалевский 1844: 586).

276 *ömü > öri* – „vnitřek“; *örü ebedkü* – „duševně se trápí, upřímně želeť“ (Ковалевский 1844: 581).

277 *agsaju* – „půjčovat; provádět lichvu, překupničit, šmelit“ (Ковалевский 1844: 135).

195.

*tere metü joban yadan yabutala:
tngri-yin jayayabar ebečin kürteju:
tasul-ügei berketen jobaqui dayan:
tngri yajar-i jalbarin qayilaju:*

Až pak takových úzkostí neustojí,
z dopuštění nebes onemocní
a ve svém neustálém přetěžkém utrpení
modlí se a volá k nebesům i zemi.

196.

*tende gergei köbegüd sadud inü:
tegün-dür tusa-tu arɣ-a-yi erir-ün
teberijü²⁷⁸ ende tende yayaran kötülüged:
terekü²⁷⁹ ber-iyen mörgüjü emčid-i uriyu:*

Potom manželka, děti a přátelé jeho,
hledají způsob, jak by mu prospěli,
objímají jej, sem tam spěšně pobíhají,
zvou lékaře, dokonce se mu klanějí.

197.

*uriju iregsen emčid-i asarabasu²⁸⁰
ükümüi kemen simsiridčü²⁸¹ jobayu:
ülü ükügülümüi kemeju ögülebesü:
ünen inü qudal kemen ayuju jobamui:*

Zeptají se přizvaného lékaře,
a když řekne „zemře“, žalem chřadnou.
Praví-li „nezemře“,
trpí strachující se, zda to pravda je, či lež.

278 *teberikü* – „obejmout“. Význam v daném verši však není příliš jasný. Kvůli zachování aliterace mohlo dojít k narušení syntaxe a význam verše by byl: „Vezmou jej do náruče a sem tam s ním pobíhají“.

279 *terekü ber-iyen mörgüjü emčid-i uriyu* – syntax výpovědi, která by logicky měla začínat zmínkou o pozvání lékaře (*emčid-i uriyu*), je přizpůsobena aliteraci verše.

280 *asarabasu* – pravděpodobně opisovačská chyba namísto *asayubasu* (v preklasické době psáno také *asaybasu*).

281 *simsiridkü* – „cítit bolest, cítit bolest v kostech“ (Ковалевский 1844: 1506), (Lessing 710).

198.

*jobaju oluysan ed tawar terigüten:
jögegsen [20v] bügüde-yi emčid domčid-dur:
joliy bolyaju ögbesü nigen nigen-de:
jöb jöb²⁸² edegejü nigen tedüi²⁸³ bayasuyu::*

Majetek, jehož dřinou dosáhli,
a vše nabyté lékařům a zařikávačům
postupně za náhradu vydají.
Dočasně se mu uleví, leč darmo se radují.

199.

*qoyinaysi keb kejiy-e ese ber möngkerebesü:
qoqui teyin kü jobaysan ači inü:
qoyar takiju nasulaqu boltuyai ni²⁸⁴:
qubiratala²⁸⁵ üküjü odquyin jobalang manu²⁸⁶:*

Ač poté [chápu již], že nebude tu na věky,
děti jeho, jež tolik se nasoužily, [jen přát mu mohou:]
„chudák, by žil tu ještě jednou tak dlouho“.
Toť muka náhlé smrti.

Uvádím také variantní překlad:

Ač poté [chápu již], že nebude tu na věky,
děti jeho, jež tolik se nasoužily,
„ach ouvej,“ [nadějí se kojí:] „by ještě jednou tak dlouho žil“,
než v tom jim nadejde žalost smrti .

200.

*uridu jobalang-yi dayusuy-a edüi
ulam ötülküyin²⁸⁷ jobalang kürtejü:*

282 *jöb jöb* – „dočasně“ (konzultace s doc. J. Lubsangdorji).

283 *nigen tedüi* – „pro jednou, dočasně“ (konzultace s doc. J. Lubsangdorji).

284 *ni* – zde modální částice zdůrazňující přání, její užití odpovídá moderní částici *da/de*.

285 *qubiraqu* – tib. *brnyid pa*, „uvadat, vyčerpat se, být zpustošen“ (Ковалевский 1844: 896). Označuje vrtkavost situace v nemoci. Podle doc. J. Lubsangdorji existuje v klasické mongolštině terminologická kategorie *dörben jüil-ün ükül* – „čtverý způsob umírání“, z nichž jeden označuje smrt na nemoc ve středním věku jako *qubiraqu-yin jobulang*.

286 *manu* – významovému kontextu by více odpovídalo enklitické zájmeno *anu*, nelze vyloučit, že se jedná o chybu při opisování.

287 *ötөлкү* – „stárnout“ (Ковалевский 1844: 518), *ötügüs, ötegüs* – „starci, zestárlí, stařeši-nové“ (Ковалевский 1844: 520).

*üjeküi nidün ber bolaki boluyad:
oyun bilig ber mungqaraju jödeyü::*

[Ač] ještě předchozí muka neskončila,
nadejde soužení stařeckého věku.
Oči, jež viděly, zeslábnou,
a rozum také zchřadne.

201.

*jalayu mariy-a²⁸⁸ inü sarisulayad²⁸⁹:
jajilqui²⁹⁰ qurča sidün ber unaju:
jarim-ud-da küirüg²⁹¹ kemen sögügedeged
jarim-ud-da kögereküi kemen örüsiyegdeküi-dür-i:*

Jeho mladá tvář se pokrývá vráskami,
i žvýkací ostré zuby padají,
některými lidmi je ponižován,
jinými je litován coby chudák.

202.

*eldeb-iyer amaraylaysan gergei ber ötelüyü:
ese ötelejü kerbe jalayu bolbasu²⁹²:
erten-ü amaray-ıyan tende umartayad:
ene qorutu küirüg kemen sedkijü::*

Manželka také zestárne, již všelijak laskával,
a najde-li mladou, nezestárlou,

288 *mariy-a* – tělo, maso, tloušťka; *jalayu mariy-a* – mládí (Ковалевский 1844: 2000).

289 *sarisulaqu* – pokrývat vráskami, svrašťet, scvrkávat (Ковалевский 1844: 1335).

290 *jajilqu* – žvýkat, rozžvýkávat (Ковалевский 1844: 2294).

291 *küirüg* – nejasné. Snad dialektický výraz pravděpodobně hanlivého významu se v této podobě nevyskytuje ve slovnících. Nejbližší, avšak nepřesvědčivá se jeví podobnost s *gürüge, gürege* – žíly po obou stranách krku (Ковалевский 1844: 2644). V dialektu Altajských Urianchajců (sum Bulgan, ajmag Baján-Ölgij) se jako [küireg] vyslovují výrazy хэврэг (kebereg), хүүрэг (keüreg) „křehký, drobný, lámavý“. V následující sloce 202. by se proto mohlo jednat o označení ženy nepevného charakteru, ženy věrolomné, avšak ve sloce 201 tento význam neodpovídá.

292 *kerbe jalayu bolbasu*: – není zcela jasné, zda se zmínka o mládí vztahuje na původní ženu, nebo na novou milenku. V prvním případě by alternativní překlad zněl: „... a tu on zapomene na někdejší lásku / z doby, kdy byla mladá, nezestaraná, / považuje ji za otravnou fúrii.“

tu zapomene na někdejší lásku,
hned ji má za starou babici.

203.

*uruy köbegüd-de ber siyudqaydaysan*²⁹³: [21r]
üri sadud-da ber tebčigdegsen-tür:
*ömküsügei-i*²⁹⁴ *qoqui bi kemen:*
öberün amiban güjiren ögüleyü:

Vlastními dětmi přezíraný,
opomíjený i příbuznými
„ach ouvej“, stýská si na vlastní život,
„ó kéž ale smrt přijde a zaškrťí.“

204.

amiban güjiren ögülen bögetele:
*abuyči jayayan*²⁹⁵ *anu kürčü irebesü*
*asuru qayirlayu*²⁹⁶: *amiban basa:*
ay-a qayirlan atala erke-ügei üküyü:

A jak si tak na svůj život stýská,
přijde Pán života a smrti,
v tom na životě tuze ulpívá,
ach, ač jej miluje, musí umřítí.

205.

*üküküyin jobalang-tur inü mayad-ügei*²⁹⁷:
umai-dur ba taki nilq-a-tur ba:

293 *siyudqaydaqu* – „vyvolat odpor nebo přehlížení, rozpojit, rozvést, skončit hru“.

294 *ömkükü* – „brát do úst, přežvykovat“ (Ковалевский 1844: 540). Zde se sufixem voluntativu *-sügei* „necht se již zadávím“, volně přeloženo „ať již je po mně.“ Odkazuje na dávný zvyk, kdy měli být staří lidé dobrovolně zadáveni vložním velkého kusu tuku do úst (např. Saran-a, 2009: 137–140; *Alaša-du burqan takil egüsügen tuqai*).

295 *abuyči jayayan* – původně se jednalo o božstvo pána života a smrti, které přichází buď život zachránit (*aburayči jayayan*) nebo zmařit (*abuyči jayayan*). Zatímco slovo *jayayan* nabylo do dnešní doby spíše významu „osud“, *jayayači* zůstalo dodnes pojmenováním božstva uctívaného v mnoha mongolských oblastech.

296 *asuru qayirlayu: amiban basa:* – pro potřeby aliterace na počátku verše došlo k narušení syntaxe. Přirozená syntax výpovědi by byla *amiban basa asuru qayirlayu*.

297 *üküküyin jobalang-tur inü mayad-ügei* – dosl. „utrpení smrti je nevyhnutelné, neodvratné“.

öteliġsen ba ere dumda terigüten-dür::
osalday-a-ügei kürtekü boluyu:

Smrti muka – kdy přijdou?
V těle matky, v dětství,
ve stáří nebo v dospělém věku
neomylně nás dostihnou.

206.

öteljü ba taki nilq-a čay-tur:
ükübesü tende üri sadun inü:
öčügüken ukilaju ayiqu-ügei²⁹⁸: sayumui:
öber-ün kü amin-u qoki²⁹⁹ bolui::

Výčet utrpení je podobný terminologické kategorii ve slovníku *Mahāvvyutpatti: nai-man jobalang-un ner-e* (tib. *sdug bsngal brgyad kyi ming la*):

törüküi-yin jobalang (skr. *jātiduḥkham*, tib. *skye ba'i sdug bsngal*) – „utrpení při narození“ (“misery of birth”)

ötelkü-yin jobalang (skr. *jarāduḥkham*, tib. *rga ba'i sdug bsngal*) – „utrpení stárnutí“ (“misery of growing old”)

ebedkü-yin jobalang (skr. *vyādhiduḥkham*, tib. *na ba'i sdug bsngal*) – „utrpení nemoci“ (“misery of sickness”)

ükükü-yin jobalang (skr. *marañaduḥkham*, tib. *'chi ba'i sdug bsngal*) – „utrpení smrti“ (“misery of death”)

amaray-ača qayačaqu-yin / amarmay-ača anggijiraqui-yin jobalang (skr. *priyaviprayogoduḥkham*, tib. *sdug pa dang bral ba'i sdug bsngal*) – „utrpení oddělení se od toho, co je komu milé“ (“misery of being separated from a beloved thing”)

amaray busu-luy-a učačaqu-yin jobalang (skr. *apriyasamprayogoduḥkham*, tib. *mi sdug pa dang phrad pa'i sdug bsngal*) – „utrpení setkání se s nepřijemným“ (“misery of meeting a disagreeable object”)

ali tayalaqui erijü / ali küseġsen-i erijü ülü olqu tere ber jobalang (skr. *yad apicchayāparyeṣamāṇo na labhate tad api duḥkham*, tib. *gang 'dod pa btsal te ma rnyed pa de yang sdug bsngal*) – „hledat, to co je komu milé, a nenacházet, to je také utrpení“ (“when one does not find what he seeks for, it is also misery”)

tobčilabasu čiyulyan abqui tabun čoyča jobalang bolai (MT) / *tobčilabasu čiqula abqu-yin tabun čoyča čöm jobalang* (ML) (skr. *saṅkṣepenaṇaṇācorpādānaskandhaduḥkham*) – „sumou, uchopení pěti celků je utrpením“ (“briefly: possession of the five aggregates is pain”) (mongolské, sanskrtské a tibetské termíny podle *Mahāvvyutpatti* 1989: 118, anglické termíny podle Sárkőzy 1995: 173–174, No. 2232–2240).

298 *ayiqu-ügei* – domnívám se, že jako *ayiqu* chápal tohle sloveso opisovač rukopisu. Zdá se však, že se jedná o chybné čtení jiného slovesa, pravděpodobně *ariyaqu* (= эргэлзэх, татгалзах „zpochybňovat, odmítnout“ Монгол хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар толь 2008: I, 137, podle doc. J. Lubsangdorji ve významu *sinalaqu* – „trápit se, truchlit“), jehož synonymem je také *eriyekü* (*eriy-e aldaqu* – „to throw off restraints; to become ill-mannered“; *eriy-e ügei* – „without standing on ceremony, frank; unceremonious“ Lessing 1960: 327). Možná je i záměna za *ajiraqu-ügei* s obdobným významem.

299 *qoki* – „špatný osud; újma, neúspěch“ (“утрата, неудача /чаще по вине упоминаемого

Ve stáří anebo v dětství
zemře-li, tu jeho potomci či příbuzní
maličko zapláčou, bez obtíží žijí [dále],
přičtou to jeho vlastnímu osudu.

207.

*kerbe ere dumda ider бүкүй-дүр
genedte үкүкүй jobalang күртежү:
gergei terigüten үри sadud-da:
geriyes ügeben kelekүй чай-dur:*

Pokud v dospělosti a zralém věku
náhle jej dostihne trýzeň umírání,
v hodině, kdy slova kšaftu vynáší
k manželce a potomkům,

208.

*tende үри sadud күрийелен байiju
tegün-ү чйрай qaran qaran³⁰⁰ ukilabasu [21v]
tende qayačaju γari γaγčayar³⁰¹
tere jayayan-dur jobamui bi³⁰² kemen:*

tu příbuzní kol něj stojí,
na tvář jeho hledí a naříkají,

лица/“ *Большой академический монгольско-русский словарь* 2002: IV, 121). Užívá se také jako citoslovce: *хохь нь, хохь чинь!* – „То máš za to! To máš z toho!“ (v případě drobné újmy, kterou si člověk (často dítě) způsobil svou neopatrností nebo vzdorem vůči předběžnému napomínání); také se *хохь* vyskytuje ve spojených slovech jako *хохь ганц* – „zcela sám“, *хохь хоосон* – „naprosto chudý“ apod. (Ibid.) Pokud budeme *qoki* chápat v posunutém významu „újma“ (v moderním jazyce například synonymum *qoqiral*), můžeme poslední verš přeložit také: „Jde jen o zkázu jeho vlastního života.“

300 *qaran qaran* – *qara*- je buď sloveso *qaraq* – „hledět“ nebo se jedná o subkořen slova *qaram* – ve významu „lítost“. Sloveso *qara*- by zde tudíž neslo význam současného *qaramsaqu* – „želet, litovat“.

301 *γari γaγčayar* – slovo *γari* zintenzivňuje význam adjektiva *γaγčayar* – „zcela sám“.

302 *jobamui bi* – na konci výpovědi dodává básník nečekaně zájmeno *bi* – „já“, kterým vztahuje zmíněné utrpení k sobě samému. Sloveso *jobamui* se tak patrně dá přiřadit jak k osobě nebožtíka (*γari γaγčayar tere jayayan-dur jobamui* – „zcela osamocen se souží [na cestě] k dalšímu osudu/do dalšího zrození“), tak také nutně k zájmenu *bi*: *bi jobamui* – „tím se trápím“, nebo dokonce: *tere jayayan-dur bi jobamui* – „z tohoto osudu se trápím“.

než v tom se od nich odloučí a zcela sám
[odebere se] s trápením [vstříc] osudu – toho se děším!

209.

*ukilaqui*³⁰³ *küčün-ügei-teki bögesü*
ürgülji nidün-eče nilbusun qail[a]γuriyulju:
*üilebesü*³⁰⁴ *taki γayun tusa:*
*ükül-ün ejen-e*³⁰⁵ *tende kü erüsdeyü*³⁰⁶:

Již ani nemají sil naříkat,
vždyť jaký by mělo smysl dále plakat
a neustále z očí ronit slzy,
když stejně podlehne pánu smrti.

210.

*kei-dür sitügsen amin*³⁰⁷ *nitur-un:*³⁰⁴
gereltü jula-yi бүтүгөсөн бүркүгсөн метү бүтүгөжү

*getergü oruqu terčilen bögsijü*³⁰⁹:
genedte amin inü tasurabasu ele:

-
- 303 *qayilayulqu* – „rozplakat, přivést k slzám“ (Ковалевский 1844: 709).
304 *üilebesü* – patrně sveden aliteraci s okolními verši porušil autor či opisovač vokální harmonii ve slově *ukilaqu* „plakat“ a zapsal jej jako *üilebesü*.
305 *ükül-ün ejen* – „pán smrti“. *Ükül-ün ejen simnus* – skr. *Мараңамāra, Mrtyupatimāra*, tib. *’chi bdag gi bdud*, „Pán smrti“ (Siregetü ... 2006: 306).
306 *erüsdekü* – „být vzat, být sebrán, oddálen; náhle zmizet, ztratit se“ (Ковалевский 1844: 256). Doslova lze verš přeložit: „vždyť tu bude vzat pánem smrti.“
307 *kei-dür sitügsen amin* – První verš nese pravděpodobně dvojí význam. Jeden se vztahuje k druhému verši: „Aby zhasl plamen závislý na vzduchu, zakrývá se svítilcí lampička [poklopem].“ Zároveň zde *kei* také znamená *kei mori* – *osobní ochránce člověka*, přeneseně: pozitivní naladění, svěží duch, hrdinský duch (*Большой академический монгольско-русский словарь* 2002: IV, 81); stav, kdy se člověku daří“. Podrobněji ke *kei mori* (*hiimori*) viz například Oberfalzerová 2006: 64–65. Mongolské *kei* má také význam čínského pojmu *čchi* 氣, prvotní (životní) energie, na niž se podle staročínských představ po čase rozpouštějí duše zemřelého člověka (Lomová 2004: 24; podrobněji k významu *čchi* v čínském myšlení například Cheng 2006: 28). Podobně jako poklopec zahasí plamen lampičky závisející na přístupu vzduchu, tak také smrt zahasí plamen lidského života, když jej oddělí od jeho životní energie *kei mori*.
308 *nituru* – „zhynout“ (Ковалевский 1844: 658), „přetřhnout se“.
309 *bögsikü* – 1. „zalknout se kašlem, vyprsknout smíchy“ (“to choke with coughing or laughter”), 2. „čekat v skrytu“ (“to wait in ambush”; Lessing 1960: 126), zde však pravděpodobně ve významu slovesa *böglekü* – „zahradit, zatarasit“.

Jako pohasne plamen závislý na vzduchu,
když jsi zaklopil svítící lampičku, *nebo*

Pohasne život držený životní silou,
jako když zaklopíš svítící lampičku,
podobně se zahradí vstup nazpátek,
a život člověka se znenadání přetrhne.

211.

quraysan olan üri sadud inü:
qoqui noyan inü qoqui aqai inü
qotalayar čim-a-ača yakin qayačabai kemen:
yutaraju ukilabasu ču yaγun tusa:

Množství shromážděných potomků a příbuzných
[naříká] „chochoj můj pane, chochoj můj bratře“,
všichni hořekují, „Co že jsme se s tebou rozloučili?“
Ačkoli truchlí a pláčou, ničemu to nepomůže.

212.

üküküi-yin jobalang teyin kü dayusču
öbere törül-dür törüküi-yin orun:
üy-e qoyar-un jabsar-tur büküi-yi
ögülejü tegün-i jabsar-un sansar³¹⁰ kemen.

Mezistav mezi dvěma etapami,
utrpením smrti
a zrozením do dalšího způsobu bytí,
nazývá se hraniční *samsárou*.

213.

ay-a tende ber doluyan qonuy ba
asuru udabasu döčün [22r] yisün qonuy-tur:
ayuju elmerčü³¹¹ masi yeke jobayad:
arban jüg-tür tögerijü jobayu:

310 *jabsar-un sansar* – skr. *antarābhava*, tib. *bar do*, mong. také *jayuradu*, „mezní (*samsá-
ra*), posmrtný mezistav“ mezi smrtí a vstupem do další ze šesti druhů existence.

311 *elmerkü* – „mít v hlavě prázdno, nemoci si vzpomenout (např. úlekem)“.

Ach, tam také [nejméně] po sedm dní,
a kdo hodně se zdrží, po čtyřicet devět dní,
velice trpí předěšení,
strádají bloudíce do deseti směrů.

214.

*tere jabsar sansar-un jobalang a-a:
teyin kü dayusču tendeče yegüdiün kiged:
tngri terigüte jiryuyan törül-ün³¹²:
tende nigen-e törüjü basa kü jobayu*

Ach, utrpení posmrtného mezistavu
když skončí a odtamtud se odebere,
zrodí se v jednom z šesti druhů bytí
včetně nebes, všude tam bude trpět.

215.

*jobalang-tu sansar-un jonturuy-i³¹³ inü
jokistu arɣ-a-bar ese usadqabasu:
jobaju jobalang-ud-iyar ösüd³¹⁴ dayusču:
joriy-iyar jiryaqu anu-ügei-yin tula*

Jestliže vhodným způsobem neodstraníme
utrpení plynoucí ze svízelné samsáry,
cožpak by mohla trápení náhle skončit
a my být šťastni po své libosti?

216.

*yal-un dotura terigün-ügei metü³¹⁵
yasiyutu orčilang-tur qamiy-a törübesü:*

312 *jiryuyan törül* – „šestero stavů bytí“: bohové či nebešťané *tngri*, polobohové *asuru*, lidé *kümün*, zvířata *göresün*, hladoví duchové *birid* a bytosti trpící v pekle *tamu-dur oduyči*.

313 *jonturuy* – „zlo, utrpení, špatný vliv“. Velmi zřídka se vyskytující slovo preklasického jazyka pravděpodobně ujugurského původu, z textů v mongolském písmu se nachází jen dvakrát v *Sayin üge-tü erdeni-yin sang neretü šastir* (Kara 2009: 137 překládá: „harm, affliction, infection, contamination“). Obvykle se vyskytuje ve spojení *mayun-u jonturuy* „negativní následky zla“. Je pravděpodobné, že v 17. a 18. století již přesný význam slova nemusel být dobře znám a opisovatelé si jej mohli vykládat jako chybný zápis slova *jüderege* – „únava, trápení“ (Ядаргаа, Цэвэл 1966: 289).

314 *ösüd* – „poslední, nejlevnější; náhle, nečekaně, v okamžiku“ (Ковалевский 1844: 509).

315 *terigün* – v základním významu „hlava; první; počátek“. Zde mohlo dojít k opisovačské chybě na místo graficky velmi podobného slova *serigün* – „chladný“. Avšak v kon-

*qara kimusun-u tedüi jiryal-ügei kemen:
qayarqay-a Čoski Odser nomlabai:*

Tak jako v ohni není chladu / tak jako oheň nemá počátku,
ať se zrodí kdekoliv do trpkého světa,
nebude tam štěstí ani za obyčejný nehet,
to důkladně vyložil Čojdži Odser.

217.

*uridu boydas-un olan-da³¹⁶ nomlaysan:
ünen jarliy inü ese sengkeregside:
öčügüken minü üges-dür anu da:
ülü sengkeren atala ögülebei bi:*

Pověděl jsem to přesto, že ti, kdož
se nepoučí pravdivými slovy, jež
mnohokrát dřívější světci kázali,
nepoučí se ani slovy mne nepatrného.

218.

*tende ögüleksen [22v] jobalang-ud anu:
tngrilig čakirwad³¹⁷ qayan kiged:
delekei-dekin-e tegsi kürtemüi-j-e:
tegüber sansar-ača čöküdkün ta³¹⁸:*

Tato popsaná utrpení
dosahují stejně k nebeským vládcům *čakravartinům*
jako [ke všem] na zemi,
kvůli nim si protivujete *samsáru*.³¹⁹

textu verše lze pochopit i význam *terigün*. Tak jako ve světě potká člověka utrpení všude bez ohledu na místo či společenskou vrstvu, kam se narodí, tak také prostor zasažený ohněm je celý vyplněn žhavým plamenem, jemuž není úniku.

316 *olan-da* – správné čtení *olan-ta*.

317 *čakirwad* – skr. *cakrawarti*, tib. *’khor bsgyur*, „otáčející kolem [buddhistického učení]“. Označení pro neskonale mocné vládce, jimž se přisuzují zásluhy na šíření buddhistické nauky.

318 *čökükü* – *uyidaqu, jalqaqu* (doc. J. Lubsangdorji); „zoufat si, ztrácet naději“ (*ядах, зүдэх, үөхрөх, Цэвэл 1966: 796*). V moderním jazyce má odpovídající význam především sloveso *čökürekü* (*гүйл ажлыг чадахгүйд хүрч ядран үхиэрэх, бэрхшээх болох, Цэвэл 1966: 796*). Obdobný význam má i v pozmeněném pravopise *čökekü* – „ztratit naději, bloudit bez ochrany, být pronásledován“.

319 Protože v *samsáre*, v jakékoli ze šesti druhů existence, není možné se vyhnout utrpe-

3.3.20. Pomíjivost (219–220)

219.

*ebesün-ü sigüderin metü: ödter egsijü
ed ayurasun adal mal terigüten ba:
egülen metü čiyulju öbere tarqayči
ede yirtinčü-yi yakin möngke kememüi:*

Tak jako rosa na travinách náhle uschne,
[tak] také především majetky, stáda
jako mraky se seskupují a samy zase rozhánějí,
jak by tyto věci mohly být věčnými.

220.

*elinčüg ebüges-iyen qamiγ-a niyuba ta:
erten-ü tede irged ese yegüdkebesü:
edüge γajar dügürkü ese bolbuu:
egüber möngke busu-i³²⁰ uqaytun ta:*

Své pradědy, předky, kde jste je ukryli?
Pokud by ti dávní lidé nezemřeli,
cožpak by se dnes země nepřeplnila?
Na základě toho pochop, co je to pomíjivost.

4. O řádu Nauky (221–301)

221.

*ütele/ötele³²¹ ilyan uqayulqui-un tula:
ütü³²² yirtinčü-yin üilesi ögülen baraju
ünen nom-un törü-yin üilesi inü:
öčügüken quriyan ögülesügei ende:*

ní, zůstává vymanění ze *samsáry* jedinou možností, jak utrpení odstranit. Způsob, jak se *samsáry* zbavit, bude popsán dále, ale zásadním předpokladem k němu je ochota a vůle člověka se *samsáry* zbavit, a proto si musí *samsáru* předem protivit.

320 *möngke busu* – dosl. „ne-věčnost“, „pomíjivost“.321 *ütele/ötele* – obvykle ve významu „nízký, prostý“, často ve spojení *ütele/ötele yirtinčü* – „obyčejný svět, hanebný svět“. V pozici před slovesem však může vystupovat pouze slovesný tvar nebo adverbium. Nabízí se variantní čtení *ütelen*, které však nenese odpovídající význam. V preklasickém jazyce (a dodnes v některých dialektech) se četlo pravděpodobně *ütele*, zatímco moderní spisovný jazyk ustálil *ötele*.322 *ütü* – A. Šongqur uvádí jako *üdü* (2013: 110) a odvozuje význam slova z jeho užití v Tajné kronice Mongolů, kde se objevuje s paralelním čínským překladem *zhi na bo* 那般 *jöbken teyin kü* „pouze takto“.

Tolik jsem pověděl o světských záležitostech
pro poučení, jak správně se rozhodovat,
a zde maličko a stručně povím
o věcech pravého řádu učení.

222.

*usquli-ügei jobalang-iyar dolgisuyči*³²³
*ükül-ün ejen matar-un*³²⁴ *aqui orun inü:*
ürgülji jobalang-un sang boluysan
orčilang-tača getülgesügei kemen küsegčid: [23r]

Ti, kteří si přejí být vysvobozeni ze světa,
– cisterny neustálých muk –
země zhoubce *makary*,
bouřícího vlnami nekončícího utrpení,

223.

yasiyutu orčilang-tur törügülügči:
qara nigül üilesi tebčijü bürün:
qamuy jiryalang-ud-i uqayuluγči:
γayiqamsiy degedü ary-a-yi erigdeküi:

[takoví] musí se varovat zlých skutků
zavádějících do trpkého světa [znovuzrovnání]
a hledat podivuhodný nejlepší způsob,
jež dává poznat veškerá blaženství.

224.

tere ary-a inü ali büi kemebesü:
*degedü burqan-u ariyun šasin*³²⁵ *buyu:*
tegün-dür ber oruqi-yin yosun:
terigülejü eyin kü uqaydaq bolai:

323 *dolgisqu* – tib. *phal nying 'dar* – „vlnit se, bouřit se (o vodní hladině); znepokojoovat se, chvět se, zmítat se“ (Ковалевский 1844: 1860), *dolgisuyči* – „působící nepokoj“.

324 *matar* – skr. *makarā*, tib. *chu srin*, *nya mid* – indická mytologická mořská bytost, v současné mongolštině mylně ztotožněná s krokodýlem. Bývá zobrazována jako mořská bytost obrovských rozměrů, jejíž vnější vzhled se blíží krokodýlu, žraloku či delfinovi. Mívá hlavu krokodýla, slona s chobotem nebo ryby, tělo plaza, ocas v podobě ploutve a dvě či čtyři nohy (Яхонтова 2010: 406).

325 *šasin*, *šajin* – skr. *śāsana*, tib. *bstan pa* „naučení, nauka; náboženství“ (Ковалевский 1844: 1445).

A co je ten způsob?
 Je to přečistá Nauka nejvyššího Buddha.
 Pravidlo, jak se do ní vstupuje,
 jest třeba pochopit nejprve takto:

225.
aliba bey-e kelen sedkil-ün üiles
asuru olan galab-ud-tur ülü qoruyu:
ali kejiy-e çay-dayan kürbesü:
açi üre³²⁶ bolun kürtekü bolai: kemen:

Veškeré skutky těla, jazyka a mysli
 se nevytratí po nesmírně mnoho kalp,
 až nastane čas,
 dojde jejich plodů.

226.
erketü burqan anu nomlaysan-u tula
erke-ügei niytulqui³²⁷ terigüten bey-e eyin kü:³²⁸
endegü qatal terigüten kelen-ü üiles kiged:³²⁹
eremsiküi terigüten sedkil-ün üiles ba:³³⁰

Protože to kázal mocný Buddha,
 je nezbytně nutné ohlídat si především tělo,³³¹
 skutky jazyka, především pomýlené a lživé,
 skutky mysli, především pýchu,

326 *açi üre* – standardní pravopis *açi ür-e* – „plody, následky“ (“fruition“ Sárközy 1995: 176, No. 2271).

327 *niytulqui* – v současném pravopise *niytalaqui* – „být opatrný; konat pečlivě, pozorně; prověřovat“ (Lessing 1960: 579).

328 Druhý až čtvrtý verš odkazují ke třem podkategoriím tzv. *arban qara nigül* – „deseti černých skutků“. Druhý verš se vztahuje k podkategorii *bey-e-yin yurban gem-tü yabudal* (skr. *triṇi kāyaduścaritāni*, tib. *lus kyi nyes par spyod pa gsum*) – „trojí zlé jednání těla“. Viz poznámka ke sloce 39.

329 Vztahuje se k podkategorii *kelen-ü dörben gem-tü yabudal* (skr. *catvāri vāgduścaritāni*, tib. *ngag gi nyes par spyod pa bzhi*) – „čtveré zlé jednání jazyka“.

330 Vztahuje se k podkategorii *sedkil-ün yurban gem-tü yabudal* (skr. *triṇi manuścaritāni*, tib. *yiḍ kyi nyes par spyod pa gsum*) – „trojí zlé jednání mysli“.

331 Pod výrazem tělo se rozumí skutky těla, konkrétně trojí zlé skutky těla.

227.

öbere basa tabun jabsar-ügei³³² kiged:
olan jüil-tü mayui üilesi tebciged
ürgülji edür söni möngke busu-i:
ünen-iyer [23v] duradču šasin-dur sitügdeküi:

vystříhat se i dalších pěti ohavností
a mnoha druhů zlých skutků.

Je nutné neustále dnem i nocí na pomíjivost
opravdově pamatovat a být oddaný Nauce.

4.1. Nahromadění zásluh a nahromadění moudrosti (228–233?)

228.

sitüjü šasin-dur oruqu-yin yosun inü:
siltayan buyan-u čiyulyan³³³ kiged:
siltayan-ača boluysan ači üre inü:
siluyun³³⁴ belge bilig-ün čiyulyan³³⁵ bolai:

Způsob, jak s oddaností vstupovat do nauky,
je shromažďování zásluh jako východisko
a plodem z tohoto základu vzešlým
je dokonalé nahromadění moudrosti.

332 jabsar-ügei üiles – doslova „okamžitě činy“, činy, za které člověk okamžitě poputuje do pekla, „nepřístojné činy, ohavné hříchy“ (Ковалевский 1844: 2264).

tabun jabsar-ügei üiles, tib. *mtshams med lnga'i ming la* – „patero neodpustitelných zločinů“: *eke-yi alaysan* (skr. *mātrghātaḥ*, tib. *ma bsad pa*) – „vražda matky“ (“murdered his mother”), *arqad-i alaysan* (*dayin-i daruysan-i alaysan*) (skr. *arhadvadhaḥ*, tib. *dgra bcom pa bsad pa*) – „vražda buddhistického světce“ (“murdered an arhat”), *ečiḡe-yi alaysan* (skr. *pitrgḥātaḥ*, tib. *pha bsad pa*) – „vražda otce“ (“murdered his father”), *quvaray-i qaçaçayuluysan* (skr. *saṃghabhedāḥ*, tib. *dge 'dun gyi dbyen byas pa*) – „vyvolání roztržky mezi mnichy“ (“caused disunion among the priesthood”), *tegünčilen iregsed-i mayui sedkil-iyer čisun γarγaysan* (skr. *tathāgatasyāntike duṣṭacittarudhirotpādanam*, tib. *de bzhin gshegs pa la ngan sems kyi khrag phyung ba*) – „zlým smýšlením krvavě poranit buddhu“ (“bled a *tathāgata* with ill-intention”) (mongolské a sanskrtské termíny podle Mahāvuyutpatti 1989: 122–123, anglické termíny podle Sárközy 1995: 180, No. 2324–2328, český překlad u Kolmaše 1993: 86).

333 buyan-u čiyulyan – skr. *puṇyasaṃbhāra*, tib. *bsod nams kyi tshogs*, doslova „nahromadění zásluh“ nebo „shromáždění, nakupení zásluh“.

334 siluyun – „prostý, přímý, bez příkras“. Zde je použito spíše jen pro potřeby aliterace a význam slova je potlačen.

335 belge bilig-ün čiyulyan – skr. *jñānasambhāra*, tib. *ye shes kyi tshogs*, doslova „nahromadění moudrosti“ nebo „shromáždění moudrosti“.

229.

*burqan nuγud-un öngge-tü bey-e*³³⁶ *iniü:*
buyan-u čiyulyan-ača üneker törübei
*boda-ügei*³³⁷ *nom-un bey-e-yi quriyabasu*
*bolbai*³³⁸ *belge bilig-ün čiyulyan-ača kemen:*

Viditelné tělo buddhů

opravdu se zrodilo z nahromadění zásluh,
 vystihneme-li stručně beztvaré „tělo dharmy“,
 pochází z nahromadění moudrosti.

230.

*erketü burqan-a wiwanggirid*³³⁹ *ögdegsen-e*³⁴⁰:
enedkeg-ün mergen Nagarjun-a baysi

336 *öngge-tü bey-e; nom-un bey-e* – „tělo formy“ a „tělo učení“ odkazují k představě mahájánského buddhismu představě o trojím tělu Buddhově (skr. *trikāya*, tib. *sku gsum*, mong. *yurban bey-e*): 1. skr. *dharmakāyaḥ*, tib. *chos kyi sku*, mong. *nom-un bey-e* – „tělo dharmy“ (“body of infinite spiritual potentiality”), které je nezjeveným a smyslově nepřístupným aspektem Buddhy, nemajícím hranic času ani prostoru, 2. skr. *sambhogakāyaḥ*, tib. *longs spyod rdzogs pa'i sku*, mong. *tegüs jiryalang-un bey-e* – „tělo radosti/blaženosti“ (“body of co-fruition”), jež se ukazuje bódhisattvům nacházejícím se na jedné z tzv. deseti zemí (stupňů na cestě) bódhisattvů (viz poznámka k 293. sloce), 3. skr. *nirmāṇakāyaḥ*, tib. *sprul pa'i sku*, mong. *qubilyan-u bey-e* – „tělo zjevení, tělo zázračného projevu“ (“body of incarnation”), které je viditelné všem živým bytostem v prostoru a čase. *Önggetü bey-e*, doslova „barevné tělo“ je překladem skr. pojmu *rūpakāya*, tib. *gzugs sku* „tělo formy“ (*öngge*, skr. *rūpa* Ковалевский 1844: 495), které je shrnutím *sambhogakāyaḥ* a *nirmāṇakāyaḥ*. (Mongolské, sanskrtské a tibetské termíny podle Mahāvīyutpatti 1989: 5–6; anglické termíny převzaty od Sárkózy 1995: 10, No. 116–118).

337 *boda-ügei* – skr. *abhāva*, tib. *dn̄gos med* – „bez podstaty; nemateriální, nepřítomný, neexistující“ (Ковалевский 1844: 1174).

338 *bolbai* – pro potřeby aliterace je přísudek *bolbai* nezvykle předsunut před předmět.

339 *wiwanggirid, biwanggirid* – skr. *vyākaraṇa*, tib. *lung, lung bstan* – „proroctví, vysvětlení, naučení, instrukce“ (Ковалевский 1844: 1154, 2668). Zde pravděpodobně v obecnějším významu „učení“ (tib. *lung*) nebo „pověření, povolení“ (předem dané Buddhou Nágárdžunovi, aby jeho učení v budoucnosti zjevil. Pravděpodobně odkazuje na tradici, že část Buddhovy nauky byla ukryta na dně oceánu (případně ukradena *lus-un qayanem*, Pánem vod), odkud ji Nágárdžuna vyzvedl a zjevil lidem.

340 *erketü burqan-a wiwanggirid ögdegsen-e* – „učení udělené/vyslovené mocným Buddhou“ nebo „[Nágárdžuna] z pověření daného mocným Buddhou“ podle významu slova *wiwanggirid* (viz předchozí poznámka). Lokativní sufix *-a* (zde *burqan-a*) v preklasickém jazyce *Rasiyan-u qumq-a* v určitých případech ukazuje k činiteli děje, jako např. ve verši: *bayatur bodisung nar-a quriyaydaqui sang* „poklad shromažďovaný hrdiny bódhisattvy“ (243. sloka). Dativní sufix za slovem *ögdegsen* si nedokážu vysvětlit a domnívám se, že jde o chybu nebo gramatický vliv jiného jazyka.

*erdini erike*³⁴¹ *neretü šastir-dur:*
*endegürel-ügei belgetey-e*³⁴² *nomlaju amui:*

Moudrý indický učitel Nágárdžuna,
jehož předurčil sám mocný Buddha,
učí tak neomylně a otevřeně
v traktátu Drahocenný růženec (Girlanda klenotů).

231.

*quriyaydaqui üye qoyar čiyulyan*³⁴³
quriyaquyin yosun anu: olan bögetele:
*adalidqabasu*³⁴⁴ *baramid-un*³⁴⁵ *ba tarni-yin:*
*qoyar jüil yosun-dur mayad baytamui*³⁴⁶:

Mnoho je způsobů,
jak naplnit obojí nahromadění,
například ty, které jsou spjaté,
s naukou páramit a naukou tanter.

232.

üye qoyar yosun alin-dur ber
*ünen-iyer yurban erdini*³⁴⁷ *itegeküy-e ba:*
örüsiyeküi ...

V každém z těchto dvou zákonů
opravdová důvěra ve tři klenoty
a slitovnost ...

341 *Erdeni erike neretü šastir* – traktát „Drahokamový růženec“, skr. *Ratnāvalī* (tib. *Rin chen 'phreng ba* „Věneček/girlanda klenotů“), za autora je všeobecně považován Nágárdžuna.

342 *belgetey-e* – lokativ od *belgetei*, tib. *gsal bar*, „otevřeně, přímo“ (Kara 2009: 32).

343 *qoyar čiyulyan*, tib. *sgrib gnyis* – „nahromadění moudrosti“ *belge bilig-ün čiyulyan* a „nahromadění zásluh“ *buyan-u čiyulyan* (Kolmaš 1993, 84).

344 *adalidqabasu* – „přirovnáme-li to“. Vzhledem k porušení aliterace (*qu - qu - a - qo*) lze předpokládat písařskou chybu namísto jiného slova začínajícího slabikou *qo/qu-*, například *qoliqu* (smísit): *qolidqabasu*.

345 *baramid* – skr. *pāramitā*: „transcendentní ctnost, dokonalost“.

346 *qoyar jüil yosun-dur mayad baytamui* – volněji přeloženo: „Zajisté je pochopíš pomocí dvou zákonů, zákona páramit i zákona tanter. Zajisté se neodchyluj od zákona páramit a zákona tanter.“

347 *yurban erdini*, skr. *triratna*, tib. *dkon mchog gsum, nor bu gsum* – „tři klenoty“: Buddha, jeho učení a obec jeho stoupenců, které pomáhají lidem vymanit se ze zlé cesty a oprostít se od trápení.

Fol. 24 o odhadovaném rozsahu 9 slok je ztraceno.

233.

... [25r ...]

yurban erdenis kemen:

... to se nazývá třemi klenoty.

4.2. Rozvíjení buddhovské/probuzené mysli (234?-241)

234.

*tegünčilen kü bodičid sedkil³⁴⁸ ber:**tenčirčü³⁴⁹ yabuqun³⁵⁰ amitan-u tulada:**tegüs yosuyar egüskegdeküi buyu-j-e:**terigülejü öberün tula egüskekü busu:*

Také tak mysl probuzení

je zapotřebí vyvolávat dokonalým způsobem,
především kvůli bytostem žijícím v nevědomí,
nikoli pro sebe sama.

235.

*sedkil egüskeküi kemebesü busud-un tula:**sayibar oduysan-u qutuy-yi küsebesü:**sayar-ügei nigülesügči Mayidari boyda:**sayitur nomlabai ile onuqui čimeg-dür:*Pokud si někdo přeje dosáhnout stavu nirvány
musí cítit s ostatními,
neochvějně soucítící pán Maitréja,
důkladně o tom kázal v Ozdobě jasného chápání.

236.

*erdini metü tere bodičid sedkil-i:**ende qayarqay-a ilayaju ögülebesü*

348 *bodičid sedkil* – skr. *bodicitta*, tib. *byang chub kyi sems*, významu se zhruba blíží překlad „mysl probuzení“. Mysli probuzení se dosahuje při recitaci textů *Bodhicittopada*, předepisujících konkrétní představy pro průběh meditace.

349 *tenčirekü, tengčirekü* – „mít točení hlavy, oslábnout, ztratit vědomí“ (Ковалевский 1844: 1695).

350 *yabuqun* – v rukopise je uveden tvar se sufixem *yabuqad*, podle významu je to však chybný zápis tvaru slovesného jména *yabuqun*.

*ekilejü üiledsügei kemen küseküi kiged
erkilen üiledügsen oruqui³⁵¹ qoyar bolai:*

Pokud zde zevrubně rozvedeme
tu drahocennou probuzenou mysl, je dvojí:
[1.] záměr – zamýšlení, že něco udělám,
[2.] vykonání – usilovně to provést.

237.

*üy-e qoyar sedkil-i ilyan ögülebesü:
orčilang-tur tögerigsen amitan-u tusa:
ödter burqan bolsuyai bi kemen:
ünen-iyer küsebesü küseküi sedkil bolai:*

Rozeberme [nyní] tyto dva projevy myslí:
[1.] Mysl záměru je to, když někdo [si řekne]
„rychle se stanu buddhou
ve prospěch bytostí bloudících ve světě“.

238.

*yaqiqamsiy tere sedkil-ün siltayan-iyar [25v]
qatayujil yabudal-i erkilejü bürün:
qamuy-i medeqči³⁵² qutuy-un tula
qatayujin orubasu oruqui sedkil bolai:*

Mysl vykonání je to, když
v důsledku této podivuhodné myslí [záměru]
váží si vytrvalosti a sám
s vytrvalostí jedná pro [dosažení] mety vševědounosti.

239.

*qatayujiju egüskegči arad-i ilyabasu
qaril-ügei orun-dur³⁵³ kürčü bürün:*

351 oruqui – skr. āvatāra, tib. 'jug pa – „vstup, zrození, ztělesnění božstva“ (Ковалевский 1844: 450). V českém překladu *Bodhicaryāvatāry* se küseküi objevuje jako „vůle k probuzení“ a oruqui jako „pěstování probuzení“ (Šántidéva 2000: 38).

352 medeqči – archaický nebo chybný zápis slova medegči.

353 qaril-ügei orun-dur orusiqu – „usadit se navždy v libovolném místě; spočinout v zemi, z níž není návratu“, metafora: „získat věčnou blaženost, dosáhnout nirvány“ (Ковалевский 1844: 841).

*qamuy amitan-i tonilyasügei kemekü
qan kümün metü yeke tayalal-tan³⁵⁴ kiged:*

Rozlišíme-li lidi vedoucí si vytrvale
[jedni] jsou velcí soucitní lidé podobní králi:
když dosáhnou „stavu, z něž není návratu“,
chtějí pomoci všem bytostem k osvobození.

240.

*qotula orčilang-taki olan amitan-i:
qočurli-ügei degedü qutuy-tur kürčü:
qoyina burqan bolsuyai bi kemekü:
qoyičin³⁵⁵ metü öčügüken tayalal-tan qoyar bolai:*

[A jsou také] malí soucitní lidé jako potomci / jako pastýři ovcí, říkající:
„Až všechny bytosti na celém světě
beze zbytku dojdou nejvyššího cíle/stavu,
poté se i já stanu buddhou.“³⁵⁶

354 *tayalal-tan* – tib. *dgongs pa chen mo* – „mající skvělé záměry, chovající úmysly k prospěchu všem“.

355 *qoyičin* – pravděpodobně odvozeno od *qoyin-a* „vzadu, zadní“, ukazuje tedy na lidi níže postavené než *qan* „vládce“ (v předchozí sloce). *Qoyiči* – se používá spíše s časovým významem (*qoyiči čay* – budoucnost, *qoyiči törül* – „příští zrození“ Kara 2009: 239; v moderní mongolštině *qoyičis* – „potomci“). Dvojice „velcí soucitní lidé podobní králi“ a „malí soucitní lidé jako potomci“ pravděpodobně neznamena hierarchickou, hodnotovou či morální nadřazenost „velkých soucitných lidí“ vůči „malým soucitným lidem“, jak se při zběžném čtení zdá. Dvojice *qan kümün* a *qoyičin* může poukazovat k Buddhovi a bódhisattvům (tib. *rgyal sras*, „král a princové“; „král“ je ustáleným synonymem pro Buddhu, „princ“ je synonymem pro bódhisattvy).

U slova *qoyičin* se může také jednat o písařskou chybu na místo slova *qonjin* (titul vysoce postavených hodnostářů v Mongolsku na přelomu 16. a 17. století). V takovém případě by text *Rasiyan-u qumq-a* musel vzniknout právě na přelomu 16. a 17. století. Možné je i čtení *qoničín* (pastýř ovcí), které však v kontextu staromongolských textů nepovažuji za příliš pravděpodobné. V západních dialektech se navíc slovo *qoni* palatalizovalo na **qoyi* > *xoyin* (*todu üsüg*) > *xöö/xöön* (Цолоо 1988: 454).

356 Čteme-li sloky 239. a 240. s uvedenou stylistikou a gramatickými tvary, jejich význam protičeří logice srovnání „velkého“ a „malého soucitného člověka“.

Rozlišíme-li lidi, kteří se rozhodli být vytrvalí [jsou dvojí:]

[jedni] jsou velcí soucitní lidé jako vládce, řkoucí:

„[nejprve sám] dosáhnu stavu neochvějnosti (= dosáhnu věčné blaženosti)

a pak [teprve] přivedu k prozření všechny bytosti.“

[A jsou také] malí soucitní lidé jako potomci / jako služebníci, řkoucí:

„všechny bytosti v celém světě,

dovedu beze zbytku k nejvyššímu stavu/k cíli,

241.

*qamuy bodisung nar-a egüskegdegsen:
yayiqamsiy tere sedkil-i ögülen baraju
qatayujyidaqui qoyar degedü čiyulyan-i:
qayarqay-a ende ögülesügei bi:*

Dopověděl jsem o té podivuhodné mysli
vznícené všemi bódhisattvy
a zde jasně přednesu
o dvou nejvyšších nahromaděních zasluhujících vytrvalost.

4.3. Dva principy shromažďování zásluh a moudrosti³⁵⁷ (242–301)

242.

*qoyar čiyulyan-i quriyaquyin yosun
qotula olan jüil-deki bögesü:
quriyaju baramid-un ba tarni-yin [26r] yosun
qoyar-ača uridu-yin ende ögülesügei:*

a pak se sám stanu buddhou.“

V případě hodnotícího srovnání by měl „velký soucitný člověk“ nejprve dovést ostatní bytosti k vysvobození a teprve poté se sám stát buddhou a naopak „malý soucitný člověk“ se nejprve sám stát buddhou a teprve poté myslet na pomoc ostatním. Protože aliterační verš není narušen, nelze předpokládat, že by došlo chybou při opisování k přesmyku sdělení. Abychom dosáhli předpokládaného významu, bylo by nutné připustit nevyjádřené kausativní tvary *kürčü* namísto *kürgejü* a *bolsuyai* namísto *bolyasuyai*. Poetický jazyk dovoluje mnohé syntaktické a gramatické nepravidelnosti. *qočurli-ügei degedü qutuy-tur kürčü*: (vztaženo k podmětu přímé řeči)

qotula orčilang-taki olan amitan-i:

qoyina burqan bolsuyai bi kemekü: (vztaženo k předmětu výpovědi)

qoyičin metü očügüken tayalal-tan qoyar bolai:

Přívlastky *yeke* „velký“ a *öčüken* „malý“ ale asi nemají hodnotící povahu, obě kategorie mají svůj nepopiratelný význam. Velký soucitný člověk (Buddha) pomáhá bytostem k záchraně způsobem jemu vlastním, malí soucitní lidé používají k záchraně bytostí jiný postup, který je pro ně charakteristický a stejně opodstatněný jako postup velkého soucitného člověka. Akusativ *-i* v prvním verši 240. sloky označuje podmět konverba *kürčü*, který je odlišný od podmětu hlavní věty (*qoyina burqan bolsuyai bi*).

qotula orčilang-taki olan amitan-i:

qočurli-ügei degedü qutuy-tur kürčü:

V moderní mongolštině se podobný jev vyskytuje při spojení dvojice vět vyjadřujících děje uskutečňované paralelně v minulosti nebo budoucnosti. Sloveso věty, která v češtině odpovídá vedlejší větě časově, mívá podobu slovesného jména s dativem-lokativem nebo v klasických literárních textech s genitivem.

357 Doslova *Dva principy, dle kterých se naplňují dvě „nahromadění“*.

Ačkoli způsoby, jimiž se uskutečňují obě nahromadění, jsou převelmi mnohé, stručně zde vyložím první ze dvou pravidel páramit a tanter.

4.3.1. Páramity (243–282)

243.

bayatur bodisung nar-a quriyaydaqui sang:
barasi-ügei tere qoyar čiyulyan-i ber:
baytaju amui jiryuyan baramid-tur³⁵⁸:
baramid-dur tegüber qatayujydaqui::

[1. Pravidla páramit:]

Ta nevyčerpatelná dvě nahromadění – pokladnice [dobrých skutků, zásluh] shromažďovaná hrdiny bódhisattvy – odpovídají šesti páramitám. Proto je třeba v páramitách osvědčit vytrvalost.

244.

tere kü baramid-i бүтүгекүи-түр-и:
terigülejü uduridqui-yin yurban üiles³⁵⁹:
tede-lüge sača üiledteküи kemen:
tngrilig nom-un qayan burqan nomlabai:

358 *jiryuyan baramid* – „šest páramit, šestero buddhistických dokonalostí“ (mong. čínadu *kijayar kürtügen*, „ten perfections“): *öglige* (skr. *dānapāramitā*, tib. *sbyin pa'i pha rol tu phyin pa*) – „dávání milodarů, štědrost, dobročinnost“ („perfection of gift“); zde překládám zpravidla jako dary (zbožné dary, dávání darů), *šayšabad* (skr. *śīlapāramitā*, tib. *tshul khriims kyi pha rol tu phyin pa*) – „dodržování pravidel kázně, mravnost“ („perfection of discipline“), *küličenggüи* (skr. *kṣāntipāramitā*, tib. *bzod pa'i pha rol tu phyin ba*) – „trpělivost či snášenlivost“ („perfection of patience“), *kičiyenggüи* (skr. *vīryapāramitā*, tib. *brtson 'grus kyi pha rol tu phyin pa*) – „píle, odhodlanost“ („perfection of industry“), *diyan* (skr. *dhyānapāramitā*, tib. *bsam gtan gyi pha rol tu phyin pa*) – „meditace“ („perfection of concentration“), *belge bilig* (skr. *prajñāpāramitā*, tib. *shes rab kyi pha rol tu phyin pa*) – „moudrost“ („perfection of knowledge“) (mongolské, sanskrtské a tibetské termíny podle Mahāvvyutpatti 1989: 49, která uvádí celkem deset páramit; anglické termíny převzaty od Sárkózy 1995: 74, No. 914–919). Teprve po provedení sazby se mi dostala do rukou kniha J. Holby zavádějící standardní české překlady „šesti dokonalostí“: 1. dokonalá dobročinnost, 2. dokonalá ctnost, 3. dokonalá trpělivost, 4. dokonalé úsilí, 5. dokonalé pohroužení, 6. dokonalé poznání (Holba 2014: 59–60).

359 *yurban üiles* – vzhledem k tomu, že v následujícím verši se uvádí čtvero skutků, může se jednat o písařskou chybu namísto *dörben üiles*.

Když se tyto páramity uskutečňují
je zvláště třeba konat zároveň s nimi
trojí skutky ukazující cestu,
to kázal Buddha, nebeský vládce učení.

245.

uduridqui-yin tere dörben üilesi:
öberün ilyabasu³⁶⁰ eyin uqaγdaqui:
uran üge öglige adali aburi ba:
ünen qabiy-a-tu yabudal³⁶¹ kiged bolai:

Čtveré skutky ukazující cestu
jednotlivě si zapamatuj takto:
[1.] elegantní výroky, [2.] zbožné dary, [3.] správné chování a
[4.] opravdový vztah žáka k učiteli.

246.

yakšas-un³⁶² yabudal-iyar qatayujin yaburun:
yerü jasaday aburi yabudal³⁶³ kiged:
yirtinčü-yin naiman jüil nom-ud³⁶⁴ inü:
yegüdkejü qotula-yi oyur-un³⁶⁵ tebčiged:

360 *öberün ilyabasu* - v klasické mongolštině odpovídá *öberün* výraz *öberčilen*. Doslova „pochop rozdílné zvláštnosti jednoho každého“.

361 *ünen qabiy-a-tu yabudal* - „opravdový vztah žáka k učiteli“ (vysvětlení doc. J. Lubsangdorje).

362 *yakšas* - skr. *yakša*, tib. *gnod sbyin*, jakšové, „škůdci“ - obecné označení zlých duchů, přebývajících v horách, průsmycích apod. a škodících lidem (Kolmaš 1993, 84), mongolsky: *qour öggügči* (Ковалевский 1844: 2299).

363 *jasaday yabudal* - tib. *spyod pa bcos ma* - „přetvářka, licoměrné chování“ (Ковалевский 1844: 2271).

364 *yirtinčü-yin naiman jüil nom*, tib. *’jig rten chos brgyad kyi ming la* - „osmero zákonitostí materiálního světa“:

1. skr. *lābhaḥ*, tib. *rnyed pa*, mong. *olja-tu* - „být se ziskem“

2. skr. *alābhaḥ*, tib. *ma rnyed pa*, mong. *olja-ügei* - „být bez zisku“

3. skr. *yaśaḥ*, tib. *snyan pa*, mong. *sayin aldar* - „dobré jméno“

4. skr. *ayaśaḥ*, tib. *mi snyan pa*, mong. *mayui ner-e* - „zlé jméno“

5. skr. *nindā*, tib. *smad pa*, mong. *dorumjilaqui* - „ponižování“

6. skr. *praśaṃsā*, tib. *bstod pa*, mong. *maytaqui* - „vychvalování,,

7. skr. *sukha*, tib. *bde ba*, mong. *amuyulang* - „pokoj“

8. skr. *duḥkham*, tib. *sdug bsgal*, mong. *jobalang* - „utrpení“.

365 *oyurqu* - původní tvar slovesa *orkiqu* - „odhodit, upustit od“.

[Na druhé straně zároveň] je třeba se varovat [těchto tří špatných skutků]:
 [1.] Neustálého chování po způsobu zlých duchů *jakšů*,
 [2.] Obecně licoměrného chování,
 [3.] Osmero zákonitostí (materiálního) světa.

247.

tendeče jiryuyan baramid-un yosun-i
degedü boydas-un nomlaysan yosuyar:
tegüs yurban-mösün ariyun sedkil-iyer: [26v]
*teden-i barimtalal-ügei*³⁶⁶ *üiledteküi:*

A proto je třeba se řídit zákony šesti páramit
 dle pravidel kázaných nejvyššími světci
 s dokonalou trojí čistou myslí
 a nejednat podle [výše jmenovaných] věcí.

4.3.1.1. Štědrost (248–260)

248.

ariyun öglige ögküi-tür-i:
asiy eriküi qudaldun öglige kiged:
*araydayči ilbegesü*³⁶⁷ *metü öglige-yi ba:*
*alayčilaqui mayui öglige-yi*³⁶⁸ *tebcijü:*

Při dávání čistých darů je třeba se zdržet:
 [1.] falešných darů hledajících zisk,
 [2.] darů, které jsou jak mámivá návnada,
 [3.] špatných darů, jež rozlišují [osoby].

249.

olan amitan-a tusa-yin tulada:
ünen-iyer burqan-u qutuy-i küsejü:
ürgülji qayiralal-ügei sedkil-iyer:
ülemji qayiralaysad-i ber öggügdeküi::

366 *teden-i barimtalal-ügei* – „nedržet se jich“. Může se vztahovat jak na následující výčet projevů nepravé štědrosti, tak také na tři špatné skutky uvedené ve sloce 246.

367 *ilbegesün, ilbegesü* – „návnada na ryby, vějička“ (Ковалевский 1844: 305).

368 Obdobnou formulaci uvádí Ковалевский 1844: 76: *ügegü yadanggi-tan alayčilan-ügei öglige-yi qandalan ögkü* – „rozdávat všem bohaté milodary bez výjimky bídným a nemajícím“.

Když ve prospěch mnohých bytostí
opravdově toužíte po buddhovství,
s myslí, která nikdy ničeho neželí,
musíte se vzdát i věci nejmilovanějších.

250.

ali tere öglige-yi ilayabasu:
ariyun nom-un öglige kiged:
ayul-tan-i aburaquyin öglige ba:
ayurasun öglige-luy-a yurban bolai:

Když rozdělíme, jaké jsou druhy darů,
tak jsou tři: [1.] dary čistého učení,
[2.] dary k záchraně těch, kdo mají strach,
[3.] dary hmotných věcí.

251.

ögülesügei tede yurban-u ilyal-i:
üüles-ün mör jiryuyan baramid³⁶⁹ kiged:
üjyel-ün mör arban naiman qoyusun³⁷⁰ ba:
ünen yogačarasun³⁷¹ doluyan mör-luy-a³⁷²:

369 *jiryuyan baramid* – „šest páramit“. Viz poznámka ke sloce 243.

370 *arban naiman qoyusun* – „osmnáct druhů prázdnoty“:
dotuyadu qoyusun, yadayadu qoyusun, yadar dotur qoyusun, qoyusun-u qoyusun, yeke qoyusun, ünemleküi qoyusun, egüdügsen qoyusun, ese egüdügsen qoyusun, kijayar-ača nõgčigsen qoyusun, üjür kijayar ügei qoyusun (ML)/terigün ečüs ügei qoyusun (MT), geggedeküi ügei qoyusun, öber-ün činar qoyusun (ML)/ mön činar qoyusun (MT), qatuy nom qoyusun, öber-ün belge činar qoyusun (ML)/ öber-ün belgen qoyusun (MT), joriydaqu ügei qoyusun, boda ügei qoyusun, mön činar qoyusun, boda ügei mön činar qoyusun kiged bolai (ML)/ boda ügei mön činar qoyusun kü bolai (MT) (Mahāvvyutpatti 1989: 50).

371 *yogacari* – mongolský zápis směšuje dva původně rozdílné pojmy (Ковалевский 1844: 2395). Skr. *yogācāra*, tib. *sems tsaṃ pa*, méně často také *rnal 'byor spyod pa* specificky označuje mahájánskou školu *yogācāra*. Skr. *yogacārya*, tib. *rnal 'byor spyod pa* označuje učitele, mistra jógy. Zde se pravděpodobně jedná o první z významů.

372 *yogačarasun doluyan mör* – „sedm cest jogáčarů“. Sedmero témat, které rozvíjeli představitelé mahájánské školy *yogācāra*:

1. *dörben duradqui oyir-a ayulqui (ML, MT)*, tib. *dran pa nye bar gzhaḡ pa bzhi* – „čtyři předměty, které je třeba si stále připomínat“ (“Four kinds of application of mentality“; Siregetü ... 2006: 217: *cztery podpory uważnej pamięci*)

2. *dörben üneker tebčikiüi (ML, MT)*, tib. *yang dag par spong ba bzhi* – „čtyři předměty, které je třeba skutečně odvrhnout“ (“Four abandonments“; Tamtéž: *cztery prawidłowe porzuczenia*)

3. *dörben ridi köl (ML, MT)*, tib. *rdzu 'phrul gyi rkang pa bzhi* – „čtveré prvky nadpřiro-

Povězme si o vlastnostech těchto tří [druhů darů]. [1. Dary svatého učení:]
cesta skutků – šest páramit
a cesta názoru – osmnáct [druhů] prázdnoty
a sedm cest jogáčárinů,

252.

*amurlin aysan-u*³⁷³ *jiryuyan mör*³⁷⁴ *kiged*:
*ariyun tüledte*³⁷⁵ *üjegsen-ü yurban mör*³⁷⁶:

-
- zených schopností“ (“Four basics of magic power“; Tamtéž: *cztery stopnie nadzwyczajnych mocy*)
4. *tabun erketü* (ML, MT), tib. *dbang po lnga* – „deset schopností/smyslových mocností“ (“Five faculties“; Tamtéž: *pięć sił*)
5. *tabun küčün* (ML, MT), tib. *stobs lnga* – „patero sil“ (“Five powers“; Tamtéž: *pięć sił*)
6. *bodi qutuy-un doluyan üy-e* (ML)/*doluyan bodi üy-e* (MT), tib. *byang chub kyi yan lag bduñ* – „sedmero článků (buddhovského) vysvobození“ (“Seven members of enlightenment“; Tamtéž: *siedem członów wyzwolenia*)
7. *qutuy-tan-u ayimay gesigün mör* (ML)/*qutuy-tan-u naiman mör-ün üy-e* (MT), tib. *’phags pa’i lam yan lag brgyad pa* – „vznešená osmistupňová cesta“ (“Eight members of the noble path“; Tamtéž: *szlachetna ośmistopniowa droga*) (Mongolské a tibetské termíny podle Mahāvīyutpatti 1989: 50–53, anglické termíny podle Sárközy 1995: 76–80, No. 952–1004).
- 373 *amurlin aqui* – skr. *śamathah*, tib. *zhi gnas* – „být zklidněn“ (Mahāvīyutpatti 1989: 92). První a druhý verš pojmenovávají dvě kategorie meditací (*zhi gnas* a *lhag mthong* – „meditace vhledu“ (skr. *vipāśyanā*), viz další poznámku), které se navzájem doplňují. Dohromady se tyto dvě kategorie nazývají zkráceným tibetským pojmem *zhi lhag*, který uvádí Ковалевский (1844: 112) s mongolským ekvivalentem *amurlin aqui kiged ülemji üjeküi* („покоиться и более видеть, не обращая внимания на внешность, находящуюся в движении, т. е. быть в изступлении“). Při meditaci „zklidnění“ se mysl zklidňuje koncentrací na určitý předmět, v důsledku „zklidnění“ dojde ke stavu „vhledu“.
- 374 Mahāvīyutpatti uvádí následující šestičlenný obsah zmíněné kategorie, jednotlivé podkategorie jsou však natolik všeobecné, že není jasné, zda se opravdu vztahují k meditacím *zhi lhag*.
amurlin aysan-u jiryuyan mör – také *amurlingyui jiryuyan mör* „šestero cest zklidnění“ označují:
dörben ünēn, skr. *catvāry āryasatyāni*, tib. *’phags pa bden pa bzhi* – „čtyři pravdy“
dörben diyan, skr. *dhyāna*, tib. *bsam gtan bzhi* – „čtyři meditace“
dörben čaylasi ügei, skr. *apramāna*, tib. *tshad med bzhi* – „čtveré nezměrné [představy]“
öngge ügei-yin dörben tegsi orulduqun, skr. *samāpatti*, tib. *snyoms ’jug bzhi* – „čtyři stavy vyrovnanosti v nemateriálním světě“
naiman masida toniluyusan, skr. *vimokṣa*, tib. *rnam thar brgyad* – „osmeré osvobození“
jerge-ber aysan yisün tegsi orulduqun, skr. *anupūrvavīhārasamāpatti*, tib. *mthar gyis gnas pa’i snyoms par ’jug pa* – „devatero stavů vyrovnanosti dosahovaných po stupních“ (Siregetü ... 2006: 223–224).
- 375 *tüledte* – „tím více, lépe“ (Ковалевский 1844: 1916).
- 376 *ariyun tüledte üjegsen-ü yurban mör*, tib. *lhag mthong rnam pa gsum* – „tři meditace vhledu“: 1. vyvstala ze znaku (tib. *mtshan ma las byung ba*), 2. vyvstala z úplného ohledání

asuru ülemji yurban jüil erdem³⁷⁷ ba:
ači üre-tü qariyatu [27r] jiryuyan-luy-a:³⁷⁸

šest cest [meditace] „zklidnění“,
tři cesty [meditace] „vhledu“,
trojí mocné schopnosti,
šestero vztahující se k následkům (lidského konání),

253.

qoyar dörben arad-un jüil³⁷⁹ ba:
yurban jüil ilete uqaydaqui³⁸⁰ kiged:

(tib. *yongs su tshol ba las byung ba*), 3. vyvstalá z prozkoumání jednotlivého (tib. *so rtoqs pa las byung ba*).

377 *erdem* – „schopnost“ obvykle odpovídá tib. *yon tan*, zde však *yurban jüil erdem* pravděpodobně označuje tib. kategorii *dge ba gsum* „trojí ctnost“ (“three virtues”): *öglige* – „štedrost“, *šayšabad* – „disciplína“, *diyan* „meditace, pohroužení“ (jedná se mj. o tři ze šesti páramit, viz poznámka ke sloce 243).

378 ači üre, tib. *’bras bu* „plody (skutků), následky“.

379 *qoyar dörben arad-un jüil* – pravděpodobně souvisí s *dörben arad-un ner-e anu* (*dörben budgali-yin ner-e anu*) „jména čtverého lidu“ (“names of the four individuals”):

qarangyui dotur-a-ača qarangyui dotur-a oduyči (skr. *tamastamaḥparāyaṇaḥ*, tib. *mun khrod nas mun khrod du ’gro ba*) – „jdoucí z temnoty do temnoty“ (“one who goes from darkness to darkness”)

qarangyui dotur-a-ača gegen-dür oduyči (skr. *tamojyotiṣparāyaṇaḥ*, tib. *mun khrod nas snang bar ’gro ba*) – „jdoucí z temnoty ke světlu“ (“he who goes from darkness to light”)

gegen-eče qarangyui dotur-a-ača oduyči (skr. *jyotistamaḥparāyaṇaḥ*, tib. *snang ba nas mun khrod du ’gro ba*) – „jdoucí ze světla do temnoty“ (“one who goes from light to darkness”)

gegen-eče gegen-dür oduyči (skr. *jyotirjyotiṣparāyaṇaḥ*, tib. *snang ba nas snang bar ’gro ba*) – „jdoucí ze světla do světla“ (“one who goes from light to light”) (mongolské, sanskrtské a tibetské termíny podle Mahāvvyutpatti 1989: 152, anglické termíny podle Sárközy 1995: 220, No. 2969–2972).

380 *yurban jüil ilete uqaydaqui* – z důvodu aliterace došlo k inverzi přirozené syntaxe: *ilete uqaydaqui yurban jüil*. Přesný obsah kategorie mi není znám, domnívám se, že by se mohlo jednat o tzv. „tři druhy poznání“ (*yurban jüil bilig*, tib. *shes rab mnam pa gsum*, “Three kinds of wisdom”):

sonusuy-san-ača boluysan bilig (skr. *śrutamayi prajñā*, tib. *thos pa las byung ba’i shes rab*) – poznání pocházející ze slyšení (“wisdom originating from listening”)

sedkigsen-eče (T: *sanaqui-ača*) *boluysan bilig* (skr. *cintāmayi prajñā*, tib. *bsam pa las byung ba’i shes rab*) – poznání vzešlé z přemýšlení (“wisdom originating from thoughts”)

bisilyaysan-ača boluysan bilig (skr. *bhāvanāmayi prajñā*, tib. *bsgom pa las byung ba’i shes rab*) – poznání vzešlé z meditace (“wisdom originating from contemplation”, mongolské, sanskrtské a tibetské termíny podle Mahāvvyutpatti 1989: 86, anglické termíny podle Sárközy 1995: 130, No. 1551–1553).

*yučün qoyar belges*³⁸¹ *narin belges-i*³⁸²:
qotula üjügülbesü nom-un öglige bolai:

dvakrát čtvero druhů lidí,
 trojí jasné poznání,
 třicet dva znaků [buddhovského těla] a [osmdesát] podrobných příznaků
 [buddhů].
 Jsou-li tyto všechny zjevné, jedná se o dary svatého učení.

254.
alaaun-i abubasu aburaqui-yin öglige:
ali öčügüken-deki ed tawar kiged:
amaray em-e ba köbegün ba bey-e-ben:
ariyun-a ögbesü ed-ün öglige bolai:

[2.] Kdo pomůže tomu, komu hrozí zabití, dává dar spásy.
 [3.] Kdo v upřímnosti dá nuznému věc,
 milovanou manželku, dítě nebo dokonce své tělo,
 je to dar hmotný.

255.
öčügüken ber ariyun-a ögbesü:
ünen-iyer ači üre kürtemüi-j-e:
urida Sibi ba ulus-dur burqan minü:
ögülebei qayan boluysan-dur-iyen:

Kdo daruje byt málo, ale upřímně,
 opravdu dosáhne zásluh.
 Takto pravil můj Buddha,
 kdýž se kdysi stal vládcem v zemi Sibi.³⁸³

381 *yučün qoyar belges* – „třicet dva znaků“. Jedná se o *yeke eres-ün yučün qoyar layšan-u ner-e anu* (*yeke törülkiten-ü yučün qoyar layšan-u ner-e*, tib. *skyes bu chen po'i mtshan sum cu/bcu rtsa gnyis kyi ming la*) „třicet dva tělesných znaků velkých mužů“ (Mahāvīyutpatti 1989: 14–16; “the thirty-two characteristics of the super-man” Sárközy 1995: 25, No. 235).

382 *narin belges* – „detailní příznaky“. Pravděpodobně se jedná o *nayan sayin nayiray-un ner-e* (tib. *dpe byad bzang po brgyad cu'i/bcu'i ming la*) „osmdesát dobrých příznaků (buddhů)“ (Mahāvīyutpatti 1989: 16–19; „names of the eighty minor marks“ Sárközy 1995: 27, No. 268).

383 Příběh zaznamenaný v indické sbírce džátak, skr. *Jātaka mālā*, tib. *Skyes pa'i rabs ki rgyud*, mong. *Burqan-u yučün dörben törül-ün ündüsün* sestavená Ārya šūrou, která je v mongolštině známa ve třech překladech:

256.

ögkii-e berke
öberün bey-e-ben ba:
ülemji qayirlaqui em-e köbegün-i ber
ögdeküi-yi anu yayun-j-e ögületele::

Co teprve, když povíme o těch,
kteří dají dokonce své vlastní tělo
– těžké k dávání –
či dokonce nejmilovanější manželku či dítě.

257.

erte burqan biden-ü Saran gerel neretü
erketü qayan bolju terigüben öggüged:
erdini nidün kiged: [27v] em-e köbegün-iyen:
erte olan-da³⁸⁴ tebčigsed-i uqaytun

Pochop, jak kdysi dávno se náš Buddha stal mocným králem
zvaným Měsíční světlo a oddal svou vlastní hlavu
a jak dříve mnohokrát se odřekl
svých drahocenných očí, manželky a dětí.³⁸⁵

A *Ülemji degedü törül-ün ündüsün* Překladatel není znám. Jediný známý rukopis dochován v knihovně Vnitromongolské akademie společenských věd v Kökeqota (*Öbür mongyol-un sinjilekü uqayan-u küriyeleng*), sign. 49.328/169/1. Zachovaná část rukopisu obsahuje jen 18 kapitol z původních 34.

B *Törül-ün jaljamji*, přeložil Karm-a sowan-a na příkaz Manjusiri lamy. Rukopis uložen tamtéž, sign. 44-79/149/1.

C *Danjuur, Sudur-un tayilburi*, 91. díl. Redakce verze B provedená v 18. století Urad güüsiem Bilig-ün dalaiem (Šongqur – Macukawa 2002: 2–4).

Příběh o vládci státu Sibi je v těchto překladech obsažen pod následujícími názvy: A *Sibi ulus-un qayan bol-un törügsen degedü törül-eče nögüge čadig gamal* (fol. 11a–26a), B *Sibi ulus-dur törügsen čadig-un nögüge bülüg bolai* (7b–17a), C *Sibi ulus-tur törügsen čadig nögüge bolai* (7a–13b) (Šongqur – Macukawa 2002: 4–10). Buddha se zrodil jako vládce země jménem Sibi a proslul svou bezhraničnou štědrostí, která vyvrcholila, když slepému bráhrmanovi daroval obě své oči.

384 olan-da – správné čtení olan-ta.

385 Odkazuje na příběh obsažený ve staroindické sbírce *Üliger-ün dalai* (Oceán příběhů). Všemocný král Saran gerel, dřívější zrození Buddha Šákjamuniho, si uvědomil, že jeho současné postavení je výsledkem předchozích dobrých skutků a že pro další dobré zrození musí činit dobro i v současném životě. Rozdal proto veškeré své bohatství potřebným a získal tím mezi lidem i podřízenými vládci neskonalou oblibu. Jen vládce Simasan-a, ve skutečnosti zlý *simnus*, králi jeho slávu záviděl a zapřísáhl se krále Saran gerela zabít. Všichni jeho poddaní učenci mu odmítli pomoc, až na jedi-

258.

*bükü ed-iyen teyin-kü ögçü bürün:
büküi-ben barabasu ber ülü bayiýdaqui::
burqan baysi erte qormusta-da³⁸⁶
bükü qamuy ed-iyen niyuydaysan-tur:*

Ani potom, co rozdáš veškerý svůj majetek,
neměl bys přestat, byť již nemáš nic.
Pomni, jak v dávné době Churmast skryl
veškerý Buddhův majetek,

259.

*degesün qatayur qoyar-i bariyad
delekei-deki ebesün-i qatuju bürün:
tegüni qudalduyad üne-yi anu::
tere-kü basa tölegsен-i uqaytun:*

[takže Buddhovi zbyl jen] provaz a srp, vzal je
a požal trávu na světě,
prodal ji a zisk z ní
rovněž takto vyplácel (rozdával).

260.

*önggelejü türčigsen³⁸⁷ butuy metü:
ödter arilyçı jasaday saysabad-i³⁸⁸::*

-
- ného bráhmana, jenž slíbil, že mu přinese královu hlavu. Přes odpor králových poddaných a služebníků, rozhodl se král Saran gerel bráhmanově prosbě vyhovět, stejně jako prosbám všech předchozích potřebných, a odevzdat mu svou hlavu, aby tímto skutkem dosáhl buddhovství (*bodi qutuy*). Když si hlavu uvázal ke stromu, aby mu ji bráhman mohl useknout, vzepřelo se mu božstvo stromu (*modun-u tngri*). Král jej napomenul, že v minulých životech si u téhož stromu nechal hlavu useknout devět set devadesátkrát devětkrát a že tentokrát tisícím odevzdáním své hlavy dovrší páramitu štědrosti (*öglige-yin baramid*). (Üliger-ün dalai 1986: 185-202; *Jiryuduyar büllüg. Saran gerel neretü qayan terigün-iyen öggügsen-ü jüül.*)
- 386 *qormusta* - zde zastupuje pravděpodobně indického boha Indru (skr. *Śatakratu*, tib. *brgya byin*; Kara 2009: 236). Íránské slovo proniklo do mongolštiny zřejmě skrz sogdské *xwrmzt'* (*xurmazda*) (Gharib 1995: 437, No. 10754) > ujk. *Xormuzta*. V současné mongolské výslovnosti *Churmast* (Хурмаст).
- 387 *türčigsen* - „natřený“, dialektická varianta slovesa *sürči-*. Alternace počátečního *s-* a *t-* je zvláště obvyklá u východních Dörvödů v provincii Char-mören v Číně, ale vyskytuje se např. i u Bárinů (*süm-e - tüm-e*).
- 388 *šayšabad* - „dobré chování, pravidla chování, způsob učení, metoda, cvičení, zacho-

*oyuyata tebčijü ariyun sedkil-dür
ünen saysabad-i sakiydaqui bolai:*

Neukázněný způsob chování,
který se stírá tak jako natřená barva,
je třeba zcela zavrhnout
a dodržovat správné chování.

4.3.1.2. Kázeň (261-265)

261.

*sakiydaqui čaysabad-dur yurban buyu:
sanwari sakiqi čaysabad kiged:
sayin buyan-tu nom-i quriyaqui ba:
sayar ügey-e amitan-a tusalaqui bolai:*

Pravidla kázně, jež se mají zachovávat, jsou trojí:
pravidla dodržování [mnišských] slibů,
shromažďování dobrého učení,
bezvýhradná pomoc druhým.

262.

*ariyun [28r] sanwar-un čaysabad kemebesü:
anggida tonilquyin doluyan jüil ba:
ariyun niyuča tarni-yin tangyariy kiged:
aldar-tan bodisung nar-un surtaqun bolai:*

Pravidla kázně svatých slibů
to je sedmero prozření,
sliby čistých skrytých tanter
a naučení slavných bódhisattvů.

263.

*ürgülji ede čaysabad-un jüil-i anu
öberün amin-luy-a qolbaju sakiyad:
öčügüken-deki gem aldal bolbasu:
ürgülji dörben küčün-iyer namančilydaqui:*

vávání pravidel nebo slibů“ (Ковалевский 1844: 1451). Také *čayšabad* < *ujg. čaqšapat* < skr. *śikṣāpada* (Kara 2009: 65).

Kdo neustále tato pravidla kázně
pojí se svým životem a dodržuje je,
i za každý drobný nedostatek
musí neustále čtverou silou činit pokání.

264.

aldar-tu Gotama biden-ü erte čay-tur::
ariyun biraṃan bolun törügšen-dür:
amaray gergei terigüten-i tebcijü:
ariyun čaysabad-i kü erkilebei:

Náš slavný Gótama v dávné době
zrodil se jako čistý bráhman,
odřekl se především své milované manželky
a zachovával čistou kázeň.

265.

qotula-yin erkin³⁸⁹ erte busud-un ed-dür
quričaqui sedkil-i tebcigšen-ü tula:
quv-a qatun-i ögdejü bögetele
quričaqui-ban talbiyad uqaytun:

Porozuměj tomu, jak Nejvznešenější ze všech
odhodil mysl bažící po majetku druhých,
ba odložil svou závist,
až i krásné královny se vzdal.

4.3.1.3. Trpělivost/shovívavost (266–269)

266.

kilingtü [28v] sedkil-i doturaban egüskejü:
kinaju küligči bolju önggelen yabuyči:
kituyan-u esin-deki örübtül³⁹⁰ metü:
kilinče-tü mayui küličenggüi³⁹¹ kiged

389 *qotula-yin erkin* – „Nejvznešenější ze všech“, epiteton Buddhy.

390 *örübtül* – „rašple, struhák“ (Ковалевский 1844: 582). Vyjadřuje záludnost přetvařujícího se člověka, která nečekaně překvapí podobně, jako se člověk pořeže, když vezme do ruky pilu, která má místo držadla ostrý předmět.

391 *küličenggüi* – v běžném pozitivním významu „trpělivost, mírnost, krotkost“, dále se objevuje také slovesné jméno *küličeküi* obdobného významu. Společný základ mají tato slova v *külikü* – „vázat, svázat“ (Ковалевский 1844: 2602). Sloky 266. a 267. jsou vystaveny na kontrastu negativní a pozitivní „mírnosti“, přičemž negativní *küli-*

Kdo v nitru chová hněvivost,
ač spoutává ji a přetvařuje se,
je jako rašple na držadle pily.

Takovéto nečisté zlé přetvářky

267.

*ülemji küčüten-eče ayun küličeküi*³⁹² *ba:*
öčügüken dorudus-ača ičijü küličeküi:
oyun qabiy-a-ügei küličeküi tebciged:
ünen sedkil-iyer küličen yabuɣdaqui:

zbabělosti před silnějšími,
štitivé nevšímavosti vůči nízko postavených
a netečnosti bez rozumu je třeba se vyhnout,
ale v upřímnosti jednat trpělivě/shovívavě.

268.

tere küličenggüi ber ilyan ögülebesü:
*degedü gün nom-ud-ača ülü ayuqui*³⁹³ *ba:*
tesčü jobalang-ud-i dayusun čidaqui:
tengsel-ügei urin-i qariyulqui ɣurban bolai:

Když rozebereme tuto trpělivost/morální pevnost,
je trojí: nebát se svaté hluboké nauky,
umět snášet utrpení až do konce,
zahánět hroznou hněvivost.

čenggüi lze překládat nejspíše jako „slabost, ušlápnutost“, v doslovném významu „svázanost“, lze jím vyjádřit různé negativní vlastnosti, v nichž je člověk svazován k neprojeování se. *Kilinče-tü mayui küličenggüi* lze přeložit také jako „svazek se zlým a hříšným“.

V mongolském textu *Bodhicaryāvatāra* se *küličeküi* objevuje také ve významu „odpouštět“: Např. *bisirel qariqu busud-ta qabiyaqu-yin tulada: / bisirel-ügei-yi küličen čidaba-su ele: / niswanis törügšen-dür qabiyaqu / mayui aldar ögülegči-dür yakin ülü küličemüi bi:* (Suryaltu 2010: 113-114) „Odpustíš těm rozhněvaným, jejichž nelibost je obrácena k druhým, avšak tomu, kdo tě pomlouvá ze zloby, jeho vášně nikdy neodpustíš?“ (Šántidéva 2000: 84).

392 *ayun küličeküi* – „rezignovaný ve strachu“, doslova „svázaný strachem“.

393 *degedü gün nom-ud-ača ülü ayuqui* – „nebát se svaté hluboké nauky“ znamená jednání podle náboženského řádu.

269.

*getülgečiči*³⁹⁴ *Arta sidi*³⁹⁵ *erte urida*
gergei-yügen busud-da abtaysan-tur ba:
gesigün-iyen ču oytaraysan-tur:
kedüyiken ber ese [29r] qorusuysan-i uqaytun ta

Poznejte, jak osvoboditel Arthasiddhi kdysi dávno
 byl obrán druhými o manželku
 a dokonce mu usekli končetiny,
 přesto se tím ani trochu necítil dotčen.

4.3.1.4. Vytrvalost (270–272)

270.

ödter degere ɣal metü badaraju:
ulam-a qoyinaban jögeleren yabučiči:
üyer-ün usun metü: kičiyel-iyen tebcığed:
uyidqari-ügei nigen čay-iyar nasudan:

Ten kdo odloží píli, je jako voda povodně,
 jež se náhle jako oheň vzedme vzhůru,
 ale poté již jen stále více chabne.

Vždy bez ustání

271.

bodisung nar-un ɣurban surtaqun kiged:
buyan-tu üilesi kečiyen üiledteküi:
*burqan biden-ü čidayčid-un erketü*³⁹⁶:
busud-un tula erte olan törül-tür:

394 *getülgečiči* – skr. *bhattāraka*, tib. *rje btsun pa, sgrom byed* – „převozník, osvoboditel, spasi-
 tel“ (Ковалевский 1844: 2467).

395 *Arta sidi*, mong. *qamuy tusa-yi bütügečiči* – „vytvářející veškerý užitek“, původní jméno
 Buddha Šákjamuniho (Ковалевский 1844: 160). Jedná se o přehození slov, z nichž se skládá
 vlastní jméno Buddha Šákjamuniho Siddharta, které je v sanskrtských textech běžnější
 než Arthasiddhi. Buddha Šákjamuni byl v jednom ze svých dřívějších zrozeních králem
 jménem Arthasiddhi, jehož příběh byl v Mongolsku velmi oblíben a rozšířen v četných
 rukopisech (např. Heissig 1961: 100–101, Nro. 160–161, *Qutuɣtu arda siddhi qan köbegün-ü*
sudur). Volná záměna obou Buddhových zrození vedla k tomu, že se v mongolské litera-
 tuře užívá jména Artasidi i pro historického Siddharta (Sagaster 245–246).

396 *čidayčid-un erketü* – také *čidayčiči-yin erketü* – tib. *thub dbang*, skr. *muni-indra* – „nej-
 mocnější z mudrců, hlavní z mudrců“ (Яхонтова 2010: 105), epiteton (*yoɣtu ner-e*) pro
 Buddhu Šákjamuniho.

je třeba horlivě vykonávat
prospěšné skutky a trojí naučení bódhisattvů.
Podívejte se na to, co náš Buddha, nejmocnější z mudrců,
vykonal pro ostatní v mnoha svých zrozeních,

272.

sarbačín bolun törügsen-dür-iyen ba:
šarabar ruru³⁹⁷ terigüten-e törügsen-dür
sayar-ügei jobayad irgen-e
sayitur kičiyejü yaryaysan-i üjegtün::

ve snaze pro dobro lidí
když jistotně trpěl,
zrodil se mimo jiné jako opice a
a [opět] jako zvíře šarava a koza ruru.

4.3.1.5. Meditace (273–274)

273.

ürgülji doysiryaquy-a toquraquy-a³⁹⁸:
ulam ulariyči alyasan³⁹⁹ keyisdegči:
ungyaril⁴⁰⁰ metü duran-i⁴⁰¹ tebčijü bürün::
ünen ariyun diyan-i⁴⁰² [29b] bisilyaydaqui bolui:

397 ruru, ildün gerügesün – skr. ruru, tib. ru ru – „druh kozy“ (espèce de la chèvre à cornes) (Ковалевский 1844: 2663).

Šarabar a Ruru jsou názvy zvířat vyskytující se v indických džátakách (viz výše poznámka o Ülemji degedü törül-ün ündüsün). Z verze A se část obsahující odpovídající dvě džátaky nezachovala, ve verzi B nesou názvy Šarava neretü görügesün-e törügsen čadig qorin tabtayar büliüg (fol. 182v–187v) a Ruru neretü görügesün-e törügsen čadig qorin jiryutuyar büliüg (fol. 187v–197r) a ve verzi C názvy Šaraba neretü görügesün-e törügsen čadig qorin tabtayar bolai (fol. 133r–136v) a Ruru neretü görügesün-e törügsen čadig qorin jiryutuyar bolai (fol. 136v–142v) (Šongqur – Macukawa 2002: 7–10).

398 toquraqui – starý zápis slovesa toqyuraqui – „bavit se“. Toqyuuu, toqayuuu, toqyuyun – „hra, žert, zábava, zahálka, oslava“ (Ковалевский 1844: 1799).

399 alyasaqu – I. „být nepozorný, ignorovat“; II. „míjet, zanechat, opomenout“ (Большо́й академический монго́льско-русский словарь 2002: I, 72); alyasangyui – „neklidný, roztržitý, zmatený“ (“troubled, distracted, perturbed; distraction”), alyasangyui sedkil-tü – tib. sems ni rnam par gyo ba – „se zmatenou myslí“ (Kara 2009: 8–9).

400 ungyaril – „jehnědy, pyl ze stromů“.

401 dura(n) – přání, úmysl (“wish, mind, intention“ Kara 2009: 86). Dura(n) je v buddhistické terminologii níže než sedkil (tib. sems). Přání/svévoli (duran) je potřeba kvůli dosažení moudrosti (bilig) odhodit.

402 diyan – skr. dhyāna, tib. tin nge 'dzin – „meditace“ (Kara 2009: 82).

Je nezbytné varovat se svévole,
která druhými přiváděna k divokosti a ponižována jsouc
ještě se vystupňuje a rozfouká jako jehnědy rozmítané větrem do ztracena,
[místo ní je třeba] rozvažovat pravou čistou meditací.

274.

*amitan-u itegel burqan erte čay-tur:
asuru qatayujil-iyar diyan-i bisilyaju:
Arta sidi boluyad Narančarayin kijayar-a:
amisquui-ban ču usadtala bisilyabai::*

Buddha, útočiště bytostí, v dávné době
s velikou vytrvalostí meditoval,
stal se Arthasiddhou na břehu řeky Najrandža,
až do posledního dechu meditoval.

4.3.1.6. Moudrost (275-276)

275.

*üjeküi nidün-ügei balai kümün-ü
üilejü qarbuysan sumun-dur adali:
onul-ügei bilig-yi tebčijü bürün:
ünen bilig-iyer bi-ügei-yi⁴⁰³ uqaydaqui:*

Je třeba mít se na pozoru před moudrostí bez pochopení,
jež je jako šíp vystřelený
slepce bez vidoucích očí,
ale opravdovou moudrostí pochopit „ne-já“.

403 *bi-ügei* – skr. *anātman*, „ne-já, neosobnost, bezpodstatnost“. V žádných jevech existence nelze nalézt samu o sobě existující skutečnou věc, ego, duši nebo jakoukoli stálou podstatu, protože vše je sled podmíněných a tedy pomíjivých jevů. Smyslem učení o „ne-já/neosobnosti“ je varování před lpěním na sobě samém a na okolním světě. Mylná představa o existenci „já“ je příčinou všeho utrpení, neboť vede k ulpívání, vyvolává touhu a nenávisť. Učení o *anātmanu* platí také o jevech nepodmíněných – nirváně. Slovník Mahāvvyutpatti praví: *qamuy nom-ud bi ügei-dür qamuy amitan bi ügei kemen ese durasiyad tegün-ü tulada tegünčilen iregsen yeke nigülseküi sedkil amitan-dur törükü*, T.: *qamuy nom kemebesü bi ügei mön böged amitan-nuyud bi ügei kemen ese bisiregsen teyimü-yin tula amitan-nuyud-tur tegünčilen iregsen-ü yeke nigülesküi törükü bolai* „Ačkoli všechny jevy jsou bez podstaty, protože bytosti neberou bezpodstatnost v potaz, přichází pro bytosti velké soucítění *tathāgaty*.“ (“Though all phenomena are selfless, i.e. have not any substantiality nevertheless, the living beings do not entertain this teaching of selflessness, therefore in the *tathāgata* great compation arises“ Sárközy 1995: 14, No. 155).

276.

yayiqamsiy uduriyulsun⁴⁰⁴ burqan biden-ü
qatayujil yabudal-iyar tabun barimad-i
qanul-ügei bütügejü ečüs-dür anu:
yağča bilig-iyer ün-en-i ildete uqabai:

Náš podivuhodný učitel Buddha,
s vytrvalostí pět páramit dovršil
a [přesto] nadále koná a nakonec
soustředěnou moudrostí přesně pochopil pravdu.

277.

čing joriy-tan bodisung nar yabuydaysan:
čindamani erdini metü jiryuyan barimad-i:
čiyulju qoyar čiyulyan-dur baytaqu-yi::
čimeg neretü sudur-dur⁴⁰⁵ nomlabai::

O tom, jak se v rámci dvou nahromadění (zásluh a moudrosti)
shromažďuje šest páramit podobných drahokamu čintámani,
kterých dosáhli cílevědomí bódhisattvové,
se praví v sútře zvané Ozdoba.

278.

öglige [30r] čaysabad buyan-u čiyulyan
ülemji⁴⁰⁶ [diyan] bilig anu belge bilig-ün čiyulyan:
öbere nögüge inü qoyar büri buyu⁴⁰⁷:
ügei bögesü tabun büri belge bilig bolai:

Rozdávání darů a kázeň – [ty patří] k nahromadění zásluh,
nejvyšší [meditace] a moudrost – [ty patří] k nahromadění moudrosti,
ty dvě zbylé, jedna a druhá, se vztahují k oběma,
jinak řečeno těch pět [páramit] jsou všechny [záležitosti] moudrosti.

404 uduriyulsun – „vůdce, učitel, vedoucí“ (Ковалевский 1844: 387).

405 čimeg neretü sudur – pravděpodobně se jedná o *Ile onul-un čimeg*, skr. *Abhisamayālaṅkāra* (Ozdoba k uvědomění) připisovaný Maitréjovi (Maitréjanáthovi).

406 ülemji – podle kontextu textu pravděpodobně schází slovo *diyan* – „meditace (jedna ze šesti páramit)“.

407 öbere nögüge inü qoyar büri buyu – páramity *kičiyenggüi* a *küličenggüi* „příčinnost a trpělivost“ se vztahují jak k „nahromadění zásluh“, tak i k „nahromadění moudrosti“.

279.

qatayujju tere metü yabuqui-tur-iyar:
 γayča öber-iyen orčilang-un jobalang-ača
 yarsuyai kemekü öčügüken kölgen-ü sedkil:⁴⁰⁸
 qara kimusun-u tedüiken ber ülü egüsken:

Ani co by se za černý nehet vešlo
 nepřipouští si myšlenky malého vozu (*hínajány*), totiž, že
 „životem ve vytrvalosti [dodržování mnišských zásad]
 vymaním pouze sám sebe z utrpení světa.“

280.

ünen nigülesküi sedkil-ün siltayan-iyar
 oytaryui-luy-a sača orčilang-taki
 olan amitan-i getülgesügei bi kemekü
 yeke kölgen sedkil-i⁴⁰⁹ egüskegdeküi:

[Naopak] je třeba dát přednost úmyslům velkého vozu (*mahájány*),
 [totiž, že] „pomocí opravdového soucitu
 nechat zachráním z celého světa
 mnohé bytosti jsoucí [v moci] *samsáry*.“

281.

qutuy-tan uridu boydas-un jurum-dur:
 yurban asangki⁴¹⁰ galab-ud-dur⁴¹¹ tere metü:
 qoyar čiyulyan-i qatayujin bütügebesü:
 qotula nirban⁴¹² boluyu: tere boyda:

Podle ustanovení dřívějších blažených světců,
 kdo dovrší dvojí nahromadění (zásluh a moudrosti)

408 öčügüken kölgen-ü sedkil – Úmysly „malého vozu“ chová člověk, jenž se vyděsil utrpení světa a koloběhu životů, snaží se sám sebe osvobodit z tohoto nebezpečného světa a vystříhá se šesti smyslových vjemů znečišťujících jasně myšlenky a zatemňujících rozum.

409 yeke kölgen sedkil – „úmysly velkého vozu“. Kdo pochopil, že všechny věci a jevy postrádají reálnou podstatu, a se soucítící myslí hodlá zachraňovat sebe i ostatní z trpkého utrpení, o tom se praví, že jedná dle řádu bódhisattvů (*bodistwa-yin törü*) a kráčí po buddhovské cestě (*bodi mör*) a chová úmysly velkého vozu (*yeke kölgeten-ü sedkil*).

410 asangki – „sto kvadriliónů, nesčíslno“ (Ковалевский 1844: 51).

411 galab – také kalab, skr. kalpa, tib. bskal pa, „eón“.

412 nirban – skr. nirvānah, „oproštěný od utrpení“, vymanění se z koloběhu převtělování. V uctivé literární mongolštině se spojení *nirwan bolqu* používá ve významu „zemřít“.

po třikrát nesčíslně kalp,
ti všichni dosáhnou nirvány.

4.3.2. Tantry (282-301)

282.

bayatur joriytu qatayujigčid-un:
baramid-un törü-yi ögülen baraju:
barasi-ügei oyutu qurča bilig-ten:: [30v]
basa ögülesügei tarni-yin yosun-i::

Dopověděl jsem o způsobu páramit těch,
kdo jsou vytrvalí s hrdinnou cílevědomostí.
Povím také o tantrickém řádu,
[náležitým těm, kteří jsou] pronikavé moudrosti a nevyčerpatelného rozumu.

283.

ilabasu⁴¹³ Samantabadri burqan-u
ilete nomlaysan yosun bögetele:
ilaju tegüs wčir-a dar-a-yin⁴¹⁴ nomlaysan:
imayta dörben tantaris-dur baytamui amui:

Podrobně si povíme, že pravidla
jasně kázaná buddhou Samantabhadrou
se vměstnají přesně do čtyř tanter,
jak je kázal dokonalý zvítězivší Očir-dara.

284.

qamtudču dörben jüil-iyer nomlaysan-i:
qayarqay-a wčir eyin nomlar-un:
yar-ača bariqui ba iniyeküyin::
qarilan qosiyad qamtudqui-yin tula kemebei:

Očir[-dara] je detailně vyložil
dohromady ve čtyřech dílech:
[1.] chytanou se za ruce, [2.] usmějí se na sebe,

413 *ilabasu* - zkrácená podoba slovesa *ilya-* (*ilyabasu*).

414 *wčir-a dar-a* - Očir-dara (sa. *Vajrapāṇi*) je ztělesněním tanter. Čtyřmi tantrami se míní: *kriyātantra* (tantra činu), *caryātantra* (tantra prožívání), *yogatantra* (tantra jóga) a *anuttarayogatantra* (nejvyšší tantra jóga).

[3.] obejmou se a [4.] spojí se.⁴¹⁵

285.

tere metü tarni-tur orulduyçi arad
terigülejü tangyariy-tu blam-a-yi sitügtün:
tegüs-iyer dörben abiyas-i⁴¹⁶ abçu:
tegün-i tangyariy-yi anu kiçiyen sakiydaqui::

Rovněž lidé, kteří se zaobírají tantrami, nechť předně věrně následují učitele, jemuž složili slib, dokonale odhodí „čtveré otisky minulých skutků“ a snažně zachovávají sliby [dané učiteli].

286.

erke ese ögbesü⁴¹⁷ sidi⁴¹⁸ ülü bütüyü:
elesün-eče tosun ülü yarqui metü kemen:
erketü burqañ maq-a mudr-a tantir-a-tur⁴¹⁹::
egüni teyin kemen ilete nomlajuqui::

415 Takto se v tibetské tradici charakterizují čtveré tantry z hlediska „blaženosti“, kterou při nich adept zakouší.

416 *abiyas* – skr. *abhyāsa*, ujp. *abiyaz*, tib. *bag chags* – základní smysl je negativní: (primárně špatné) „sklony, náklonnost“ (ke zlému) (“inclination, propensities”); „náklonnost, vášeň pro něco; vytrvalost, návyk, pozornost“ (Ковалевский 1844: 44; současný hlavní význam slova „talent, nadání“ je sekundární). Ve spojení také v pozitivním smyslu: tib. *bag chags bzang po* – „dobré sklony“ („хорошие наклонности, good propensities”; Перих 1986: VI, 164).

dörben abiyas – doslova „čtveré sklony“. Jsou vnímané jako „otisky skutků z minulosti“. Tib. *bag chags bzhi*: sklony verbalizace (tib. *mngon brjod kyi bag chags*), sklony názoru na Já (sa. *átman*) (tib. *bdag lta'i bag chags*), sklony jednotlivých druhů světa koloběhu (tib. *srid pa'i yan lag gi bag chags*), sklony podobného druhu (tib. *rigs mthun pa'i bag chags*). Překvapivé je užití slovesa *abqu* – v základním významu „přijmout“, kdežto zde pravděpodobný opačný význam „odhození, vyvarování se“ bývá obvykle vyjádřen slovesem *tebčikü* (srov. *abiyas-un jalyal-i tebčikü* – „umrtvit všechny vášně, odhodit všechny [zlé] návyky“ (Ковалевский 1844: 44).

417 *erke ese ögbesü* – „není-li dáno zmocnění“, nedá-li učitel zasvěcení.

418 *sidi, siddhi*, mong. *bütügsen* – skr. *siddha*, *dnegos grub, grub pa* – „dokonalost, schopnost“ (Ковалевский 1844: 1485), „nadpřirozená moc, magie“ (Lessing 698).

419 *maq-a mudr-a tantir-a* – skr. *Mahāmudrā*, tib. *phyag rgya chen po*, „Velká pečeť/symbol/gesto“ souhrnné označení nauk, považovaných za vrchol tantrického buddhismu nových tibetských škol (*gsar ma*). Označení „pečeť“ poukazuje na skutečnost, že všechny jevy jsou poznamenány strastí a prázdnotou. Představuje sérii předepsaných náboženských úkonů vedoucích ke stavu osvícení. Tibetské tradice učení *mahāmudrā* odkazují k indickým tantrikům *mahasiddhūm*, od nichž je do Tibetu přinesli Marpa (na nějž navázala škola Kagju) a Atiša (od nějž jej uchovala škola Kadam).

[Protože,] kdo není zmocněn, [odpovídajících] výkonů nedosáhne,
tak jako z písku se nezíská olej.

Že je to tak, jasně vyložil
mocný buddha v tantře *Mahāmudrā*.

287.

*abisig*⁴²⁰ *tangyariy tegüs-iyer abuysad*
ači-tu blam-a-yi čiyulyan-u orun bolyaju: [31r]
angq-a urida buyan-u čiyulyan-u::
ali tere jerge-yin yosuyar quriyaydaqui::

Ti, kdo dokonale přijali své sliby a zasvěcení,
učiní svého zasloužilého lamu předmětem svého uctívání.
Především musí nahromadit zásluhy (nahromadění zásluh)
pomocí těchto následujících stupňů:

288.

*tendeče saba yirtinčü*⁴²¹ *dotuyadu amitan*
terigülejü bayiysan-luy-a adalidqaju
temdegtey-e qarsi burqan-u selte-yi:
tegüs bisilyaqui egüskeküi-yin jerge ba:

V úvodním stupni meditace („stupeň vytváření“)
ztotožní se nejprve s bytostmi
jsoucími v materiálním světě,
a meditují o buddhovi, [jehož zpodobnění mají před očima].

289.

adalidqaju galab-ud ebdereküi-luy-a:
ali tere egüskejü bisilyayad:
amuyulang qoyusun-dur tegsi ayulqui::
ariyun tegüskeküin jerge kiged-i::

Postupně meditují,
jako by nastával konec světa (*kalpy*),
to je dokonalý stupeň završení,
uvádějící zároveň do klidu a prázdnoty.

420 *abisig* – skr. *abhiṣeka*, tib. *dbang*, „zasvěcení, iniciace“ (Siregetü ... 2006: 266).

421 *saba yirtinčü* – skr. *loka dhātu*, tib. *snod gyi 'gzig rtan*. Podle učení *Abhidharmakośy*, se svět dělí na vnější (mong. *saba yirtinčü*) a vnitřní (mong. *sim-e yirtinčü*).

290.

*ürgülji bisilyaju törül-tür kürbesü:
olan galab-ud-tur dügürgeküi berke:
ünen belge bilig-ün čiyulyan-dur dügürüyü kemen:
uqayatu boyda Madi Badra tayalamui:*

Pokud skrze neustálou meditaci [v souladu se dvěma stupni] dosáhne cíle, završí nahromadění moudrosti, které [při běžné meditaci] i po mnoho kalp bylo by obtížné naplnit. [Tak] osvětluje moudrý pán Madi Badra.

291.

*degere-ügei wčir-tu tarni-yin yosun-i
tegüs-iyer minü metüs yakin ögülekü:
degere-ki yajar-un qubi-yari-tur inü⁴²²:
temdeg-ün tedüiken-i ögülbei ende::*

Což bych mohl hovořit o nejvyšším zákonu neporušitelných tanter jako bych jim dokonale rozuměl?
Vyložil jsem je jen v náznaku,
ve stupni „země nahoře“.

292.

*delgerenggüi-e medesügei kemen küsebesü:
tegüs [31v] erdem-ten-ü orui-yin čindamani
tengrilig qoyaduyar nom-un qayan
degedü satv-a-yin nomlaysan-ača uqaydaqui::*

Kdo by si přál zvědět podrobně,
necht se poučí z toho, co kázal nejvyšší satva,
nebeský druhý pán učení,
vrcholný drahokam dokonalých učenců.

293.

*üy-e qoyar törü-yin⁴²³ alin-iyar ber:
ürgülji qatayujyčid tede arad-da:*

422 *degere-ki yajar-un qubi-yari-tur inü* – pravděpodobně se myslí konkrétní meditační stupeň označovaný *degere-ki yajar*.

423 *qoyar törü* – „dva řády“: řád páramit a řád tanter.

odqui mör kiged orud-un toyan-i⁴²⁴
öčügüken quriyan ögülesügei ende::

Pro lidi, kteří jsou neustále vytrvalí
v obou ze dvou řádů,
zde stručně vypočtu, jaké jsou [při meditaci]
cesty k dosažení a dosahované země.

424 *orud-un toy-a* - „výčet zemí“: poukazuje se na deset zemí, jimiž se prochází na cestě k dosažení duchovní moudrosti (*biliq baramid-un čiyulyan*) a osvobození, a to prostřednictvím uplatnění relevantních cest *mör* (pět cest *tabun mör*). Jedná se o stupňovitou cestu k osvobození (*sūtrayāna*) v průběhu více zrození, na rozdíl od *tantrické* metody (*tantrayāna*), která může vést k osvobození již v průběhu jednoho života (*Siregetü ... 2006: 188*).

bodisug-un orun-u ner-e anu (ML)/bodhi satuwa nar-un yajar-un ner-e anu (MT), tib. *byang chub sems dpa'i sa'i ming la* - „deset zemí bódhisattvů (deset zemí, jimiž procházejí bódhisattvové)“:

1. *masi bayasqulang-tu (ML)/masida bayasqulang (MT)*, skr. *pramuditā*, tib. *rab tu dga'ba* - „velmi radostná“ (“the joyful”)

2. *gkir ügei-tü (ML)/gkir ügei (MT)*, skr. *vimalā*, tib. *dri ma med pa* - „bez poskvrny“ (“the pure”)

3. *geyigülün üiledügči (ML)/gerel üiledügči (MT)*, skr. *prabhākari*, tib. *'od byed pa* - „osvěcující (svítící)“ (“the luminous/one making light”)

4. *gerel sačural-tu (ML)/gerel yaryayči (MT)/gerel sačural-tu*, skr. *arcišmatī*, tib. *'od 'phro ba can gyi* - „vydávající světlo“ (“the radiant”)

5. *masi sudulqui-a berke (ML)/masida arilqui-a berke (MT)*, skr. *sudurjayā*, tib. *shin tu sbyang dka'ba* - „velmi obtížná k očištění“ (“the one hard to purify”)

6. *ilete boluysan (ML, MT)*, skr. *abhimukhī*, tib. *mngon du gyur pa* - „zjevná“ (“the manifested”)

7. *qola oduysan (ML, MT)*, skr. *dūraṅgamā*, tib. *ring du song ba* - „daleko jdoucí“ (“the far advanced”)

8. *ködelüsi ügei (ML, MT)*, skr. *acalā*, tib. *mi gyo ba* - „nepohnutelná“ (“the immovable”)

9. *sayin oyutu (ML, MT)*, skr. *sādhumatī*, tib. *legs pa'i blo gros* - „dobrého rozumu“ (“the good minded”)

10. *nom-un egülen (ML, MT)*, skr. *dharmameghā*, tib. *chos kyi sprin* - „oblaku dharmy“ (“the doctrine-cloud”) (mongolské, sanskrtské a tibetské termíny podle Mahāvuyutpatti 1989: 47-48; české překlady v závorkách vycházejí z variantních překladů podle Siregetü ... 2006: 192-193; anglické termíny podle Sarkózy 1995: 72, No. 886-895). Teprve po provedení sazby knihy se mi dostala do rukou kniha J. Holby o Diamantové sútře, v níž zavádí standardní české překlady uvedených termínů (skr. *bhūmi* překládá na rozdíl od mongolského *orun* („místo, země“) přesněji jako „úroveň, stupeň“): 1. radostný stupeň, 2. neposkvrněný stupeň, 3 zářící stupeň, 4. stupeň jasných paprsků, 5. stěží dostupný stupeň, 6. přibližující se stupeň, 7. dalekosáhlý stupeň, 8. neotřesitelný stupeň, 9. vynikající stupeň, 10. stupeň oblaku *dharmy* (Holba 2014: 59-60).

294.

quriyabasu yerü mör-ün toyan inü:
 yurban tabun-ača öčügüken kölgeten-ü⁴²⁵
 qoyar tabun mör-i tebčičü bür-ün:
 qotula-ača ülemji yeke kölgen-ten-ü⁴²⁶:

V souhrnu je počet těchto cest takový:
 když z patnácti dáme stranou
 deset cest malého vozu (*hínajány*),
 tak cesty velkého vozu (*mahájány*), největšího ze všech, [jsou následující:]

295.

ulam čiyulqui qamtudqui mör ba:
 üjeküi bisilyaqui-yin mör kiged:
 ülü surqui-luy-a tabun mör-dür⁴²⁷
 oruju arban orun-u getülgekü bolai:

[1.] shromažďování [zásluh], [2.] příprav,
 [3.] vhledu, [4.] meditace,
 [5.] neučení.

Pomocí těchto pěti cest se projde deseti zeměmi.

296.

ütele/ötele irgen-ü čiyulqui qamtudqaqui mör-i
 urid bütügejü⁴²⁸ tegün qoyina:

425 öčügüken kölgeten – skr. *hīnayāna*, tib. *theg pa dman pa* – „přivrženec učení *hínajány*“.
 426 yeke kölgen-ten – skr. *mahāyāna*, tib. *theg pa chen po* – „přivrženec učení *mahájány*“.
 427 tabun mör – tib. *lam lnga*, „pět cest“:

1. čiyulqui: čiyul(a)qui-yin mör, skr. *saṃbhāramārga*, tib. *tshogs lam* – „hromadění zásluh“,
 2. qamtudqui: pravděpodobně odpovídá skr. *prayogamārga*, tib. *sbyor lam*, mong. *barildaɣulqui mör* „cesta příprav“,
 3. üjeküi: üjekü-yin mör, skr. *darśanamārga*, tib. *mthong ba'i lam*, „cesta vidění“, bezprostřední pochopení prázdnoty a první stupeň duchovního vývoje *bódhisattvy* (viz sloka 296),

4. bisilyaqui: bisilyal-un mör kiged: skr. *bhāvanāmārga*, tib. *sgom pa'i lam*, „cesta meditace“,
 5. ülü surqui: ülü sur(a)qui-yin mör, skr. *aśaikṣamārga*, tib. *mi slob pa'i lam*, stav, v němž již není třeba náboženských praktik. (*Siregetü ... 2006: 188–189*). Teprve po provedení sazby knihy se mi dostala do rukou kniha J. Holby, která zavádí standardní české překlady uvedených pojmů: (Pět stezek): 1. stezka shromažďování zásluh, 2. stezka přípravy, 3. stezka vhledu, 4. stezka rozvíjení, 5. stezka „už neučení“ (Holba 2014: 69n).

428 čiyulqui qamtudqaqui mör-i urid bütügejü – nejprve dovrší cestu „shromažďování“ a „seskupování“: V rámci klasifikace pěti cest *mahájány* se jedná o tzv. cesty skvělých *bódhisattvů erkin bodisung nar-un mör* (*Siregetü ... 2006: 191*).

ulam üjeküyin mör bütügesü:
ülemji bayasqulang-tu orun-dur⁴²⁹ amui tere:

Kdo nejprve dovrší cestu „shromažďování“ a „seskupování“,
které jsou pro obyčejné lidi,
a poté ještě dovrší cestu „vhledu“,
takový stane v zemi nejvyšší blaženosti.

297.
ariyun [32r] čiyulyan-i uran-a bütügesen-iyer
angq-a urida tere orun-dur aysad-i
arban qoyar jayun jüil erdem-tü kemen:
aldarsiyulun nomlabai čimeg-ün sudur-dur:

Ti, kdo díky umnému završení čistého nahromadění [moudrosti],
stanuli nejprve v této zemi,
byli oslaveni jako držitelé schopností dvanácti set druhů
kázáním v sůtře Ozdoba (Čimeg-ün sudur).

298.
tegün-dür aju ulam degedü-yi bisilyayad
terigülejü qoyarduyar-ača arban orun kürtele⁴³⁰:
tegüs-iyer bisilyaquyin mör buyu:
teden-ü erdem ber ulam ulam ögüleküi bolai:

Z ní pak pokračují dále vyšší meditací,
od druhé země až po zemi desátou,
to je cesta dokonalé meditace,
jejich schopnosti čím dál více narůstají.

299.
qaril-ügei ülü surqui mör-dür kürčü
qamuy-ača gerel-tü orun-dur⁴³¹ abasu:

429 *ülemji bayasqulang-tu orun: masi bayasqulang-tu (ML)/masida bayasqulang (MT)*, skr. *pramuditā*, tib. *rab tu dga' ba* – „velmi radostná země“ (viz poznámka ke sloce 293), první z deseti meditačních stupňů. Dosažení této první země z deseti zemí bódhisattvů odpovídá třetímu stupni – třetí cestě *üjekü-yin mör* („Cesta vhledu“) (Siregetü ... 2006: 191).

430 *qoyarduyar-ača arban orun kürtele* – „cestě meditace“ *bisilyal-un mör* odpovídá druhá až desátá země z deseti cest duchovního rozvoje bódhisattvy (Siregetü ... 2006: 192).

431 *qamuy-ača gerel-tü orun* – nejvyššímu, pátému stupni, tj. „cestě nevyžadující dalších

γasiyutu sansar-un ečüs-tür kürügsen
γayiqamsiy boyda kemen ögülegdeyü: tere:

Když nezvratně dosáhnou „cesty, v níž již není čemu se více učit“,
dostanou se do země „nejjasnější ze všech“,
budou nazváni podivuhodnými světci,
jež dosáhli konce trpké samsáry.

300.

tede mör orud-i anu ulam jergeber
tegüskejü qatayujil-iyar tuyil-tur kürbesü:
tegünü oldaqui ači üre inü
degedü qoyar bey-e-yin⁴³² qutuy kemen uqaydaqui:

Pokud tyto cesty a země/stupně jednu po druhé dovrší
a vytrvalostí dojdou cíle,
plodem, který jim to přinese,
bude stav svatého dvojího těla.

301.

tere bey-e-yin belge bilig kiged üilesi
[tem]degtey-e Čowaki Od[ser] ... [32v]
tegüni üjebesü uqaydamui kemen:
teden-i oldaqui-ača ese bičibeide:

O moudrosti a činech tohoto těla
jasně [napsal] Čojdži Odser,
k pochopení je třeba si to u něj přečíst.
Protože to tam lze nalézt, již jsem zde více nepsal.

náboženských praktik“ *ülü surqui-yin mör* odpovídá vrcholná (jedenáctá) země, nejvyšší stupeň rozvoje bódhisattvů, zvaná v *Rasiyan-u qumq-a* „nejsvětlejší ze všech“, v textu *Čiçula kereqlegči* nazývaná *qamuy-i geyigülügči* „vše osvěcující“ (*Siregetü ... 2006: 192*).

432 *degedü qoyar bey-e* – *önggetü bey-e*, skr. *rūpakāya*, tib. *gzugs sku*: „(viditelné) tělo formy“, které je výsledkem dosažení nahromadění zásluh (*buyan-u čiyulyan*), a *nom-un bey-e*, skr. *dharmakāya*, tib. *chos kyi sku*: „tělo nauky“, neviditelné tělo, které je výsledkem dosažení nahromadění zásluh i nahromadění moudrosti (*bilig-ün čiyulyan*).

5. Důvod sepsání básně a autorova apologie (302–316)

302.

*egün-diir degedü blam-a nar-un jarliy-yi
erkilejü ger-e boluysan siltayan anu:
erdini metü blam-a nar-un erdem-i:
erketü burqan-luy-a teng-i uqayulqui bolai:*

Uvědomme si, že výnosy svatých lamů,
pokud si jich vážíme, stanou se nám pochodní,
proto, že schopnosti drahocenných lamů
jsou srovnatelné s mocnými buddhy.

303.

*uridu merged-ün jokiyaysan šastir-tur:
olangkin nom-un törü-yi bi nomlabai-j-e:
ünen teyimü nom-un törü-yi bi:
öber-iyen oyta ese ber čidabasu ele:*

Vyložil jsem všeliký náboženský řád
[obsažený] v traktátech sepsaných dřívějšími učenci.
Ačkoli tohoto pravého náboženského řádu
nejsem sám vůbec schopen,

304.

*ulam-ača sonusuysan nom-un ügesi:
öčügüken čü ügei busu büi-j-e:
ütü yirtinčü-yin dakin-a uqayulqui tula:
olan-da⁴³³ yirtinčü-yin üilesi ögülebei ende:*

slova naučení, jež jsem [od svých učitelů] vyslechl,
jsem ani v nejmenším nepokřivil.
Abych přivedl k porozumění [lidí] v tomto světě,
mnohokrát jsem vyložil zde skutky světa.⁴³⁴

433 *olan-da* – správné čtení *olan-ta*.

434 Sloka vyjadřuje myšlenku, že i prostí, obyčejní (a nechápvaví) lidé mohou na příkladech z běžného světa (*yirtinčü-yin üiles*) pochopit hlubokou náboženskou nauku (např. o prázdnotě), již v plnosti nedokáže pochopit a naplnit ani sám autor básně.

305.

*ariyun gkir-ügei utay-un rasiyan-u
ayulyus-un⁴³⁵ qumlaqa-dur⁴³⁶ sayitur baytaju:
amitan-a tegsi-te tügeküyin tulada:
amrit-a kalaš-a⁴³⁷ kemegdegsen ene šastiri:*

V nádobě veršů jsem dobře nastřádal
nektar čistého nezkaleného smyslu,
abych všem lidem bez rozdílu
poskytl toto pojednání nazvané *Amrita kalaša*.

306.

*olan-a [sayis]iyaydaqyın tula [33r]
uran erkeben uqayulsuyai kemen:
ögulejü jokiyaysan minü busu büi-j-e:
ögülesügei jokiyaysan siltayan inü:*

Nepsal jsem snad proto,
že bych chtěl ukázat své umělecké dovednosti
pro uznání od mnohých.
Ale důvod, proč jsem je složil, vypovím [takto]:

307.

*urida-tur mergen kelemürčid-ün:
orčiyuluysan-ača ulam qoyitu merged
öberün kelen-iyer ilyan čidaysan-iyar:
oyuyata orusiqu bolbai ene šasin ber:*

Tím, jak se pozdější učenci dokázali
vyjádřit přímo ve vlastním jazyce jasněji
než dřívější mistři tlumočníci skrze překlady,
mohla se ostatně ukotvit *Nauka*.

308.

*qutuy-tu Čoyiki Odser erte čay-tur
qotula nom-ud-i mongyol-dur orčiyulju*

435 *ayulyus* – variantní zápis slova *ayalyus*.

436 *qumlaqa* – písmeno *l* je pravděpodobně písařská chyba, jedná se o slovo *qum(a)qa*.

437 *amrit-a kalaš-a* – „Nádobka nektaru“, sanskrtská verze (*amṛta kalaša*) mongolského názvu básně *Rasiyan-u qumq-a*.

*qoyitus-a jurum bolıyan mongyol-un kelen-iyer:
qolbaju šastir nuyud-i nomlabasu ber::*

Svatý Čojdži Odser v dávné době
do mongolštiny všeliké knihy přeložil
a učinil zákonem pro budoucí,
mongolským jazykem také pojednání zveršoval.

309.

*degedü merged üjebesü jasan soyurq-a:
teng-ün⁴³⁸ arad-dayan bayasulčaydaqui:
tegün-eče busu nayidangyui-tan irged
terslejšü qargis-iyar büü mayusiyaytun::*

Pokud si to přečtou nejlepší učenci, ať ráčí opravit,
a lidem jako jsem já to bude ke společnému potěšení.
Kromě toho, nepřející lidé nechtě se neprotiví
a zlobně to nehanobí jako špatné.

310.

*qoyitus gegen uqaydan onuyči arad
qutuy-tu Čoski Odser-ün jokiyaysan kemen:
qudal-iyar sayisiyaju büü maytaytun:
qoyina jokiyaysan ... ičegüri ...*

V budoucnosti lidé jasného pochopení a vhledu
nechtě [toto dílo] lživě chválíce nevynášejí,
že jej napsal svatý Čojdži Odser,
aniž [proto, že] bylo napsáno později, [nepovažují jej za ostudné]...

311.

*.....[33v] čidabasu
edüge jokiyaysan gem-tü buyu-j-e kemen:
egüni tüsüjü⁴³⁹ büü mayusiyaytun ta::
erten-ü jokiyaysan bolbasu ičegüri-tü busu:*

438 *teng* - „oboustranně vyvážený náklad na velblouda nebo jiné nákladní zvíře (*temegen-ü teng tengčegülkü*) > rovnovážný, stejný“ (тэмээ малд тэнцүүлж ачих ачааны нэг малд ачихаар тааруулан хийсэн ачаа, Цэвэл 1966, 576); viz také slovní spojení *teng sačayu, teng adali* - „stejný, shodný“.

439 *tüsükü* - „předběžně rozmyslet, uhádnout dopředu“ (Ковалевский 1844: 1911). V moderním pravopise *töskü* (төсөх).

... ..

domnívajíce se, že má nedostatky [knih] napsaných v současnosti,
proto jej nehaňte.
Pokud by bylo napsáno dříve, nebylo by to nečestné.

312.

ay-a edüge-yin čöb-ün čay-dur:
ary-a-bar nomčid-un⁴⁴⁰ törü-yi bariju:
ayalyu-bar qudal quli ögülegčid:
arsalan metü kürkiren dayurisqu bolbai:

Ach, v současných zlých časech,
lstivě se ujali vlády spravedlivých,
ve verších lhoucí a balamutící,
začali se ozývat lvím řevem.

313.

tengsen čidayči Čoski Odser bögesü:
tende sonusuydaqui oluydaqui-ban bide:
temdegtey-e meden bülüge-j-e edüge:
tegüni-ügei-dür čay-tan-teki⁴⁴¹ bolbai::

Kdyby tu byl Čojdži Odser schopný kritiky,
tomu by bylo hodno naslouchat a nalézt od něj [poučení],
on by to dokázal jasně posoudit.
Ale nyní, protože jej není, [nevědoucí lidé] mě jen tak povrchně soudí.

314.

egüni bey-e-degen erejü ögüleksen busu:
erdini baysi-dayan erejü ögüleksen bolai:
erdem-ten bey-e-degen büü abuytun
eremsigči nayidangyui-tan-u ögülebei bi:

Tohle jsem nepovídal kvůli sobě samému,
ale kvůli [pověsti] svého drahého učitele.
Ctnostní necht toto [upozornění] nevztahují na sebe,
pravil jsem to [kvůli] namyšleným a nenávislným.

440 *nomči* - tib. *chos spyod*, „praktikující nauku, zbožný, spravedlivý“ (Kara 2009: 197).

441 *čay-tan* - odvozeno od slovesa *čaylaqu* - „povrchně soudit, kritizovat a hodnotit bez hlubšího poznání a porozumění“.

315.

*oyun čiqulun tula gem-tü bolbasu:
üjen ayiladtuyai degedü boydas*

.....

... [34r] *bolbasu tere b...a/n*

Vyskytnou-li se nějaké nedostatky kvůli omezenosti mého rozumu,
nejvyšší učenci necht' to ráčí posoudit ...

.....

.....

6. Kolofon (316–317)

316.

*ene yajar-un eteged[-iin] amitan-i örüsüyen uduridqu boltuyai
[eyin] kemen rasiyan-u qumqan neretü
ene šastiri wčir metü čing bisirel-iyer
erdem-ten baysi-narun köl-iin*

Necht' se smiluje a vede pobloudilé bytosti této země.
Tento spisek zvaný Nádobka nektaru
složil jsem já, s nepatrným rozumem malého dítěte,
– jenž se stanu lidem známý

317.

*ölmei-yi orui-yin čindamani bolyan
egüride takiysan-u adistid-iyar
olan-a aldarsiqui yosutu kemegdegsen
öčügüken nilq-a köbegün oyutu bi*

[jen] vlivem požehnání, jež plyne z neustálého uctívání
učených mistrů, stopy jejichž nohou
učinil jsem z pevné a upřímné zbožnosti
středem své pozornosti („vrcholným drahokamem“) –

*jayun dörben qubi nasun-dayan*⁴⁴²

jokiyān ögülebei:: yurban jayun döčün silüg qoyar baday:: : ::

442 Formulace *jayun dörben qubi nasu* působí v mongolštině velice nezvykle a umožňuje různé výklady: 1.) *qubi nasu* vystupuje jako párové slovo (*qorsiy-a üge*) s významem „lidský věk“, verš tudíž znamená „ve sto čtyřech letech“. *Qubi* bylo mimo jiné označení prvního měsíce původního mongolského kalendáře, odtud by mohl být odvozen

ve věku čtvrtiny ze sta [let].
Tři sta čtyřicet slok a dva verše.

*Maṅgālam*⁴⁴³: ::

Ba wā dowa: ::

*Sado edgü*⁴⁴⁴: : ::

teoretický význam *qubi* „(celý) rok“, který však není jinde doložen; 2.) *qubi* znamená „část, díl“ a celý verš tudíž znamená „ve čtvrtině ze sta let“, tj. ve 25 letech; 3.) formule je eliptická a znamená *jayun nasun-dur dörben-ü nige qubi dutayu* „ve věku bez jedné čtvrtiny do sta let“, tj. 75 let. Věk dvaceti pěti let se sice může zdát u podobně autoritativního didaktického textu příliš nízký, ale případy, kdy mniši studující od útlého mládí již ve věku nad 20 let systematicky psali, jsou časté.

443 *maṅgālam* – skr.; tib. *bkra shis*, mong. *öljei qutuγ*, „šťěstí“; závěrečná formule pravidelně se vyskytující na konci mongolských náboženských knih až do nejnovější doby.

444 *sado edgü* – skr. *sādhu* „dobrý“, staroturkický *ädgü* „dobrý“; závěrečná formule široce rozšířená v mongolských rukopisech 16. a první poloviny 17. století, bohatě doložená v rukopisech z Olan süm-e a Charbuchyn balgasu (Chiodo 2000: 34; Heissig 1976). V právních předpisech na březové kůře z Charbuchyn balgasu se vyskytuje v roce 1620 (Пэрлээ 1973: 104: *edgü sadu*) a v *Nom-un čayaja* z prvních dvaceti let 17. století (Ibid. 99). Od druhé poloviny 17. století se její užívání i srozumitelnost ztrácí a vyskytuje se jen v opisech věrných starším předlohám.